

Сельма  
лягерлеф



РІЗДВЯНА  
НІЧ

Л Е Г Е Н Д И

СЕЛЬМА ЛЯГЕРЛЕФ

# У РІЗДВЯНУ НІЧ

Легенди

ЗІ ШВЕДСЬКОГО  
ПЕРЕКЛАЛИ ОЛЕКСАНДЕР МОХ  
І АНДРІЙ САДЕВИЧ

ВИДАВНИЦТВО О. О. ВАСИЛІЯН

---

Торонто

—

Р. Б. 1959

3.000

---

Друкарня ОО. Василян — Торонто

## РІЗДВЯНІ РОЖІ

Одного гарного дня жінка розбійника, що жив у печері в лісі Геінге, вибралася по околиці, просити милостині. Сам розбійник, виклятий архієпископом, ніколи не покидав лісу, а вдоволявся тим, що чатував по дорогах на подорожніх, які відважились були вступити в бір. Проте в тих часах мало хто з людей мандрував північною Скандією.\*) Коли цей розбійник, бувало, не мав і по кілька тижнів щастя обловитись, тоді його жінка мандрувала поміж людей. Ішло з нею звичайно ще й п'ятеро дітей, а кожне з них у подертім одінні зі шкіри, такі ж постолои й торби на плечі. Коли жінка розбійника переступала поріг якоїсь хати, ніхто не наважувався відмовити їй того, чого жадала, бо ж усі знали, що, по відмові, вона прийде наступного дня й підпалить хату. Отже боялися цієї жінки й її дітей більше ніж вовків, а не один був би її радо вбив, коли б не боявся пімсти розбійника.

Мандруючи так від хати до хати, розбійничка прибула до Овед, де в тих часах стояв монастир. Подзвонила до монастирської брами й зажадала страви. Воротар відчинив віконце у брамі й подав їй шість коржиків — один для неї і по одному для кожної дитини.

Тимчасом діти жебрачки порозбігались хто куди. Одно з них вернулось невдовзі до мами, яка все ще стояла при брамі, та сказало, що найшло щось цікавого. Потягнуло її за спідницю й повело туди. Монастир був околений звідусіль великим сильним муром, але дитині вдалось було знайти

---

\*) Округа в південній Швеції.

зразу сховані, дещо відхилені дверцята туди. Як тільки жінка розбійника їх побачила, відчинила дверцята навстіж і, як звикла була, ввійшла, не питаючи ні в кого дозволу.

Ігуменом монастиря в Оведі був о. Йоан, що добре знався на зіллі. Він заклав за мурами монастиря городець із усяким зіллям, — і саме туди зайшла тепер була жінка розбійника.

У першій хвилині вона так здивувалася, що аж пристанула при брамі огороду. Було це серед літа й огородець ігумена мав уже стільки різнобарвних квіток, аж очі боліли дивитись на них. Проте невдовзі усмішка вдоволення заграла на обличчі розбійнички й вона почала йти стежиною, що вела посеред квіття.

Саме полов огород один із братчиків. Він і залишив незачиненою хвіртку, щоб викидати крізь неї вирване зілля й хабаззя. Коли тільки побачив жінку розбійника, що входила в огород із п'ятірком дітей, зараз же прибіг до неї й наказав, щоб ось же виходили. Проте жебрачка мабуть не зачула його слів та йшла навпростець, роздивляючись цікаво направо й наліво. То дивилася на білі лілеї, що росли на грядках, то на прочитан, що пнявся по монастирському мурі, а на братчика, якось зовсім не звертала уваги.

Братчик гадав, що вона його не зрозуміла й хотів узяти її за рам'я та приневолити вийти, проте вона глянула на нього так грізно, що відступив декілька кроків назад. Стара, що була згорбилася під тягарем жебрацької торби, випросталась тепер і сказала: "Я жінка розбійника з Геінге: ану, наважся зачіпити мене!"

І видно було, що при цих словах вона й справді була впевнена, що братчик залишить її в спокої.

Проте братчик не відступав, хоч і знав, хто вона, а сказав лагідніше: "Ти повинна хіба знати, що тут монастир, куди ніяка жінка не сміє входити. Якщо не підеш звідсіля, монахи погніваються на

мене, що я не зачинив хвіртки, а то й можуть ще прогнати мене з монастиря й тієї обителі."

Та його слова не зворушили жінки розбійника. Вона йшла далі посеред квіття й приглядалась йому уважно. Збентежений до розпучки братчик, побіг у монастир за допомогою.

Незабаром вернувся з двома сильними монахами. Тепер жінка розбійника зрозуміла, що це вже не переливки. Рознявши руки посеред стежки, стала з усієї сили кликати, що на монастир упаде багато лиха, якщо їй не дозволять залишитися в огороді так довго, як тільки вона схоче. Проте це не зворушило монахів: вони твердо рішили позбутись її з огороду. Тоді жінка розбійника кинулася на них, почала їх гризти й копати ногами, а діти помагали їй у тому. Небавом монахи побачили, що не дадуть собі з ними ради, та пішли в монастир за дальшою допомогою.

У переході між огородом і монастирем зустріли ігумена о. Йоана, що, зачувши крик, ішов в огород. Мусили сказати йому всю правду. Ігумен зганив їх і казав двом монахам повернутись до своїх робіт. Сам же, хоч старий віком, пішов із одним тільки братчиком в огород.

Жінка розбійника проходжувалася там посеред квіток, наче пізнавала серед них своїх старих знакомих. До деяких усміхалася, а на вид інших похитувала головою.

Ігумен любив свій огород так, як тільки можна тут на землі щось полюбити. І хоч ця чужинка й виглядала дика й осоружня, проте ігумен не міг вийти з дива, що оце вона звела боротьбу аж із трьома ченцями за те тільки, щоб можна їй було оглянути його огород. Отже підійшов до неї й запитав, чи подобається їй огород? Жінка розбійника так була зайнята огляданням огороду, що й не завважила ігумена. Почувши його мову, стрепенулась, але побачила його срібний волос і згорблені плечі, то й відповіла спокійно: "Спершу мені здавалося, що ніколи не бачила кращого огороду,

проте тепер переконуюся, що його навіть і порівняти не можна з тим, що його бачу щороку."

Ігумен не сподівався такої відповіді: коли почув, що жінка розбійника бачила кращий огорог, то аж запаленіло його в'яле обличчя.

Братчик, що стояв біля них, зараз став нагадувати жінку розбійника: "Це ігумен Йоан, що з великим трудом зібрав ті цвіти з ближчих і далеких сторін" — сказав. "Знаємо всі дуже добре, що в цілій Скандії немає багатішого огорогу. Той й не лицює тобі, що живеш у дикому лісі, дорікати ігуменові за його працю."

"Взагалі не хочу робити прикрощів ані ігуменові, ні тобі" — відповіла жінка розбійника. — "Хочу тільки сказати, що коли б ви побачили той огорог, який маю на думці, то повиривали б звідсіля усі квітки й викинули б геть, як хабаззя."

Почувши таке, братчик став голосно сміятися. "Ясно, ти нароком говориш таке, щоб нас дразнити" — сказав. "Уявляю собі, який то прекрасний той твій огорог посеред смерік у лісі. Заложуся, не знать за що, що ти взагалі не була досі ні в якому огороді!"

Жінка розбійника запаленіла з досади й закричала: "Може бути, що тільки сьогодні вперше переступила я мури огорогу, але ви монахи, святі люди, повинні б знати, що великий ліс Геінге на честь Різдва Ісусового переминається кожною Святою Ночі у величавий огорог, повний сонця й квіток. Ми, мешканці лісу, щороку бачимо те чудо й оглядаємо такі гарні цвіти, що навіть не наважимося піднести руку, щоб їх зірвати."

Братчик хотів було щось відповісти, проте ігумен дав йому знак мовчати. Бо, коли ще був дитиною, чув, що справді в різдвяну ніч ліс одягається святково. Нераз бажав побачити те чудо, проте ніколи йому не довелося. Отже почав просити жінку розбійника, щоб дозволила йому прийти в різдвяну ніч до своєї печери. При тім обіцявав, що піде туди хоч би сам один та ще й

щедро винагородить її за те, якщо вона пришле йому свою дитину за провідника.

Жінка розбійника спершу не приставала на те, бо подумала про небезпеку, яка загрожувала б тоді її чоловікові. Проте охота переконати ігумена, що є ще кращий огород від його монастирського, перемогла її спротив і вона погодилася зволити його бажанню.

“Але мусиш мені конечно обіцяти, що візьмеш із собою тільки одного товариша” — сказала на відхідному.

Ігумен святочно приобіцяв, що приміниться до її жадання. Також наказав братчикові не зрадити ні комусь про те, що умовлено, боявся, що підчинені, довідавшись про його намір, не дозволять на те йому, старому дідові.

Та й він сам не думав зраджувати комунібудь свою тайну; але вийшло якось таке, що до Оведу приїхав із Люнду архієпископ Авесалом і, коли ігумен проводив його по своєму огороді, пригадав собі жінку розбійника. Братчик, що працював тоді в огороді, чув, як ігумен оповідав архієпископові про виклятого розбійника, що жив віддавна в лісі, і просив архієпископа, щоб дав нещасному залізного листа безпеки, на основі якого виклятий міг би знову зажити чесно між людьми.

Але архієпископ і слухати не хотів про таке.

Тоді ігумен розповів архієпископові про чуда, що діялися в Святу Ніч у Геінге.

Усміхнувся архієпископ і відповів на таке: “Можу тобі хіба стільки обіцяти, що дам тобі залізні листи для всіх виклятих, якщо тільки пришлеш мені цвіт, зірваний у Різдва Ніч у лісі Геінге.”

Почувши таке, братчик пізнав, що архієпископ теж не дуже довір'яв оповіданню жінки розбійника. Ігумен проте не завважив цього недовір'я, а подякував архієпископові за обітницю, впевнюючи, що напевно пришле йому таку квітку.



Сталося за бажанням ігумена Йоана: найближчого різдвяного дня їхав він до лісу Гейнге, а з ним і братчик, обидва верхи. Один синок жінки розбійника біг пішки попереду них і показував шлях.

Ігумен, що так гаряче бажав тієї мандрівки, радів як мала дитина. Та не так був настроєний братчик; він, хоч як дуже любив ігумена й не дозволив би ні кому іншому піклуватись стареньким у дорозі, проте ніяк не вірив жінці розбійника й прочував якусь зраду.

Ідучи так напівніч, щораз ближче лісу, бачили скрізь подорозі приготування до свят Різдва. В кожному селі горіли вогні під кухнями, з усіх комор люди зносили в хату багато м'ясива, а зі столів виходили парубки з в'язанками соломи на плечах, щоб розстелювати її на долівці.

Проїздили побіч малі сільські церкви, що їх священники й старші браття прикрашували, чим тільки могли найкращим, — а на бічній дорозі, що вела до монастиря в Босіє, стрінули сусідніх бідаків, які саме несли хліби й довгі свічі, одержані при брамі монастиря.

Ввидівши ті приготування, ігумен Йоан їхав щораз скоріш, а його серце сповняла чимраз більша радість. Навпаки ж братчик: ставав щораз то неспокійнішим і заєдно благав ігумена завернути, бо грозить їм від розбійника небезпека.

Одначе ігумен не звертав уваги на нарікання свого товариша. Подорожні переїхали вже рівнину та в'їхали до дикого лісу. Дорога все гіршала, ставала каменистою; ніякий міст не давав їм уже помочі при переїзді крізь рови й ручаї. Де далше запускались у ліс, то більше відчували зимно; вкінці в'їхали в околицю, покриту снігом.

Дорога була дуже тяжка, бо вела гущавиною лісу й почерез багна. Коли врешті її переїхали, син розбійника повів їх через поляну, околсну високими деревами. За поляною підіймалася скель-

на стіна, в якій побачили двері з тяжких бервен.

Отак пізнали, що прибули до мети й ізсіли з коней. Малий провідник отворив тяжкі двері й мандрівці побачили нужденну печеру з голими стінами. У печері сиділа жінка при вогнищі, що горіло посередині, під стінами були постелі з галуззя й моху, а на одній із них спав сам розбійник.

“Ходіть до середини!” — закликала жінка розбійника, не піднімаючись. “Візьміть сюди своїх коней, бо перемерзнуть”.

Ігумен і братчик увійшли до печери. Бідно там було, бо видно, жителі печери не робили ніяких приготувань до свят. Жінка розбійника не пекла, не замітала, ні не мила долівки. Її діти сиділи на землі навколо паруючого горщика й заїдали рідку юшку.

Проте розбійничка сказала до гостей з гідністю й гордістю заможної господині: “Відпічність тут при вогні, а як маєте щось з’їсти, то їдьте, бо наша страва не буде вам смакувати. Якщо ви втомлені, то спочиньте на постелі. Не бійся, що заснеш”, звернулася до ігумена, “я вважаю при вогні і збуджу тебе, як буде пора, невдовзі побачиш те, що було ціллю твоєї мандрівки.”

Ігумен послухав тієї поради жінки й отворив подорожню торбу, але був такий утомлений, що не рушив їди й незабаром заснув.

Братчик рішився не спати, хоч був дуже втомлений: боявся, щоб розбійник не зробив ігуменові чого злого. Але помалу огорнула його така втома, що заснув. Коли збудився, ігумен сидів уже при вогні й розмовляв із жінкою розбійника.

При вогні сидів також сам розбійник. Це був високий, костистий чоловік, а виглядав страшно. Сидів спиною до ігумена, що оповідав жінці розбійника про передсвяточні приготування, які бачив подорозі до лісу. Згадував їй святочні забави, що в них певно брала вона участь замолоду, коли ще переживала між людьми.

“Жаль мені ваших дітей, що ніколи не переверталися по різдвяній соломі”, — сказав між іншим.

Спершу розбійничка наче не звертала уваги на його слова, але вміру того оповідання, її обличчя стало оживлятися. Нагло розбійник звернувся до ігумена з затисненими п'ястками і крикнув: “Ти прийшов сюди, щоб виманити звідсіля мою жінку й дітей? Чи не знаєш, що я виклятий і що не можна мені покинути цієї нори?”

Ігумен відважно подивився йому в очі й сказав спокійно: “Хочу випросити в архієпископа залізного листа для тебе.”

Тільки сказав ті слова, коли розбійник і його жінка почали голосно сміятися. По хвилині розбійник сказав: “Обіцяю тобі, що не вкраду навіть марної гуски, якщо тільки дістану залізного листа”.

Поведення розбійника та його жінки обурювало братчика; навпаки ж, ігумен був мабуть зовсім вдоволений. Братчик не бачив його ніколи в манастирі серед монахів таким веселим.

Жінка розбійника встала і сказала, звертаючись до ігумена: “Ми собі преспокійно балакаємо, а забуваємо, що вже пора йти в ліс, бо чути церковні дзвони”.

Тільки сказала ці слова, то вже всі зірвались і вийшли з печери. В лісі була ніч. Тишину переривав тільки відгомін далеких дзвонів.

Почав ігумен роздумувати, чи збудять оті дзвони ліс із сну, та сумнівався, чи станеться чудо, якого вичікував.

Нагло лісом мигнуло світло й зараз знову ж стемніло; проте помалу світло стало знову прокрадатись поміж деревами, сутінки минули й стало світати.

Тоді ігумен завважив, що сніг зчез із землі й стала зеленіти трава. Випрямила свій скорчений гін папороть. Зазеленів вересіль, що ріс на кам'янистому горбі й ховався серед мохів. Почали

підійматися купинки мохів і стали зацвітати первенці.

На вид таких перших знаків пробудження лісу забило живіше серце ігумена. "Може й справді доступив я ласки, побачити таке чудо?" — думав із сльозами в очах. Та як часами темніло, він знову побоювався, чи не запанує таки ніч.

Проте незабаром надійшла нова хвиля світла й принесла з собою журчання ручаїв і шум водопадів. То дерева почали так скоро пускати пуп'янки, що здавалося, велика сила метеликів обсіла гілки. Та не тільки дерева й рослини будились до життя. По гілках стали скакати пташки, а дятлі так сильно застукали дзьобами до пнів, що кругом стала падати кора. Ключ шпаків, що летів на поля, спинився відпочити на верху сосни. Були це чудові якісь шпаки, бо тільки вони порушилися, кінчики їх пер багрилися й блищали мов дороге каміння.

На хвилину стемнілось знову, та зараз же знову прояснилось. Сильний теплик-вітер розсіяв по лісовій поляні насіння з південних країн, що його перенесли пташки, судна й вітри: і де тільки впадо воно на землю, там уже і сходило.

При дальшій хвилі світла зацвіли чорні ягоди й афини. У повітрі почувся крик диких гусей і журавлів; синички будували гнізда, а білки скакали по гілках.

Усе те достигало так скоро, що ігумен не міг зрозуміти такого чуда. Ледве міг надивитись і наслухатись. Дальша хвиля світла принесла запах свіжо зораних нив. У далечі чути було дзвінки овець і голоси пастухів, що накликували коров. Ялиці й сосни вкрились так густо червоними шишками, що подавало, начеб дерева були у багряних плащах. Ялівці дістали ягоди, що раз-у-раз змінювали барву. Зацвіли й різнобарвні цвіти.

Ігумен клякнув і зірвав цвіт суніці. Заки піднявся, ягода вже дозріла. Лис із своїми малими виповз із нори і прийшов леститись до жінки роз-

бійника, а вона схилилася й гладила малят. Рись, що починала свої нічні лови, налякана світлом, вернулася в своє леговище й поклалась спати. Зазуля, з яйцем у клюві, стала підкрадатись до гнізда пташенят.

Діти розбійника кричали з радощів. Їли лісові ягоди, великі мов шишки. Одне з них гралось з гуртком зайченят, інше бігало з малими воронятами, що випали із гнізд, а третє підняло з землі гадинку й обвинуло собі нею шию. Розбійник стояв на поляні і їв ожини. Нагло спостеріг перед собою великого чорного звіра; зірвав галузку з верби й ударив нею медведя, кажучи: "Вважай, це моя добича!"

Медвідь слухняно пішов ув інший бік.

Безнастанно надбігали нові хвилі світла. Тепер чути було вже й голоси диких качок із лісового багна. Появилися мотилі, такі великі, що подобали на літаючі лілеї. Вулик у дуплі дуба став такий повний, що мід стікав по дереві. На лісовій поляні появилися цвіти, великі як людська голова. Ігуменові прийшов на думку цвіт для архиєпископа Авесалома, але ще не зривав його, бо побіч нього зацвітали щораз кращі, а він хотів вибрати найкращий.

Находили хвилі світла, одна за одною; повітря було таке сповнене його, аж сяяло. До ігумена всміхалося літо в усій своїй величі, він же був переконаний, що земля не може дати чогось кращого над те, що було довкола нього. То й подумав собі: "Тепер уже не знаю, яку велич принесе з собою дальша хвиля світла."

А світла дедалі прибувало й ігуменові здавалося тепер, що воно несе з собою щось надприродне. І ждав його, тремтючи.

Нагло зацарила тишина: пташки заніміли, лисенята перестали гратись, а квітки розцвітати. У даліні зачулись звуки гарф і прекрасний спів.

Ігумен склав руки до молитви й станув навко-

лішки. Обличчя його було ясне, бо був переконаний, що це колядують янголи.

Братчикові, що був неодалік ігумена, стали приходити на ум лихі думки: "Тож воно не може бути правдиве чудо, коли являється воно і злочинцям" — говорив собі, "воно, без сумніву, діло злих духів."

Здалека чути було щораз виразніше звуки гарф і спів янголів, але братчик усетаки гадав, що це надходять чорти: "Нас хочуть схопити злі духи; ми вже не вийдемо звідсіля!" — думав.

Гурт янголів був уже так близенько, що ігумен бачив виразно їх ясні постаті попід деревами. Те саме бачив і братчик, проте думав, що це глузування чортів із Христового Різдва.

Над головою ігумена літали птахи й не боялися його, так що міг був їх брати до рук. Але братчика виминали: ні один птах не сів на його рамени, ні один вуж не приповз до його стіп. Коли янголи стали наближатися, один лісовий голуб наважився й сів братчикові на рам'я, склонивши голловку на його шию. Братчик же подумав, що це чорт у виді голуба, і стряс його з шиї, кажучи: "Йди до пекла, звідки прийшов."

Якраз тоді співаючі янголи були так-так близенько, що ігумен чув уже подмух їх довгих крил. Проте, коли братчик сказав оті слова, спів замовк, і святі гості зникли. Зникло теж світло й тепло. Ліс укритися темрявою, мов чорною киреєю, нагло похолодніло, рослини покорчилися, звірята повтікали, шум водопадів затих, листя опало з дерев.

Ігумен почув, що його серце, яке щолиш недавно сповнене було радості, тепер корчилося у невимовному болю. "Не переживу того" — думав, — "янголи, співаючи коляд, були вже так близенько, і ось прогнано їх."

Та прийшов йому на думку цвіт, що його він приобіцяв архієпископові Авесаломові, тож упав на землю й зірвав його в останній хвилині.

Рівночасно почув у серці тоді ще більший біль, і вже не зміг піднятися.

Коли родина розбійника з братчиком дійшли серед темряви до печери, завважили, що нема десь ігумена Йоана. Взяли головешки з вогнища й пішли його шукати; знайшли на снігу мертвого.

Братчик попав у розпукі; він знав добре, що це він убив ігумена, бо вибив йому з рук чашу щастя, що її той так дуже бажав пити.

\*\*

Коли переносили до Оведу тлінні останки ігумена Йоана, люди, які несли його, завважили, що він тримає щось у міцно затисненій долоні. Вкінці відчинили її й пересвідчилися, що це були два білі корінці, які ігумен, видно, вирвав був із миху. Братчик узяв ті два корінчики й закопав їх у землі в монастирськiм огороді.

Доглядав ті корінці, бо був переконаний, що з них зацвіте цвіт. Минула весна, літо й осiнь; та братчик ждав даремне. Коли прийшла зима, перестав їх пазити.

Проте на Святий Вечір згадав ігумена Йоана. Пішов до монастирського огороу і... на диво! там, де посадив корінці, побачив величаву рослину зі сiбно бiлим квіттям.

То закликав усіх монахів, а коли вони побачили чудо, зараз зрозуміли, звідкіля ця рослина... Братчик же попрохав у монахів дозволу занести квітки архієпископові Авесаломові.

Коли давав їх архієпископові, сказав: "Посилає їх тобі, Владико, ігумен Йоан. Це квітки, які він обіцяв зiрвати для тебе в Різдвяну Ніч у лісі Геінге."

Архієпископ побілів, мов побачив померлого. Коли прийшов трохи до себе, сказав: "Коли ігумен Йоан додержав свого слова, то і я свого дотримаю."

І видав залізного листа для розбійника.

Коли братчик одержав листа, зараз поспішив

у ліс і зайшов у печеру розбійника. А прийшов туди саме в день Христового Різдва. Побачивши братчика, розбійник ухопив за топір і сказав: "Повбиваю вас, монахів, до одного! Це певне ваша робота, що цієї ночі ліс Геінге не прибрався святково, як звик був досі."

"Тільки один я винен у тому" — сказав братчик. "Отже радо відпокутую це своїм життям, але перед тим мушу виконати волю архієпископа Аве-салома."

І дав розбійникові залізного листа, кажучи: "Від тепер будеш святкувати Різдво серед людей, як бажав цього ігумен Йоан."

Розбійник остовпів із зворушення, а його жінка сказала: "Ігумен Йоан додержав свого слова, то й розбійник дотримає свого."

Коли розбійник із своєю родиною покинув лісову печеру, оселився в ній братчик і покутував там за свою недовірчивість, благаючи прощення в Бога.

Але ліс у Геінге вже ніколи не святкував Христового Різдва, з цілої його величі залишилася тільки рослина, що її зірвав був ігумен Йоан. Назвали її Різдвяною Рожею, і видає вона білі квітки, наче не може забути, звідки вона родом.



## У РІЗДВЯНУ НІЧ

Коли мені було п'ять років, стрінуло мене тяжке горе. Ледве, чи мала я від цього часу більше.

Було це тоді, коли мені померла бабуня. Досіль сідала вона день-у-день у кутку софи в своїй кімнаті й оповідала казки.

Не пам'ятаю її йнакше, тільки як сиділа так і розказувала, з ранку до вечора, ми ж діти сиділи навколо неї та слухали. Не було дітей, що їм жилось би так добре, як нам.

Не пригадую собі вже добре, як вона виглядала. Пам'ятаю, що мала гарне, крейдіано біле волосся, що ходила дуже-дуже похилена й усе робила панчішку.

Пам'ятаю, скінчивши яку казку, бабуня клала руку на мою головку й мовила тоді: "А все те, серденько, така правда, як це, що я бачу тебе, ти ж мене."

Знала також бабуня гарні співанки, але рідко коли їх співала. В одній із них співалося про лицаря й дівчину з-над моря, а кожна вірша кінчилася словами:

"Крізь море вітер дме широке,  
Холодний, буйний віс."

І пам'ятаю ще молитовцю, якої мене бабуня вичила, і один стих псалма.

З усіх казок бабуні, остався в мене тільки слабкий неясний спогад. Лиш одну пам'ятаю так добре, що можу вам її переказати. Це коротке оповідання про Христове Різдво.

Бачте, ось і все, що пригадує ще мені бабуню. Це, і великий біль задля її смерті, — речі, що добре вбилися в пам'ять.

Пам'ятаю точно той ранок, у який спустила софа і годі було зрозуміти, як пройдуть довгі години дня. Це пам'ятаю і цього не позабуду ніколи.

Пригадую собі, як приведено нас діток поцілувати руку помершої, і як ми лякалися це зробити. Аж сказав нам хтось, що так оддячимо востаннє за всі втіхи, які нам бабуня справляла.

Від'їхали в чорній, довгій домовині казки й співанки, щоб уже ніколи не вернуться у хату.

В цю хвилину щось мов зникло з життя. Немоз самі замкнулися двері до чарівного світу казок, де ми могли передше входити. А тепер не стало того, хто б знав їх розімкнути.

І пригадую собі, як ми звільна привчалися гратись цяцьками, як інші діти, і жити, як вони живуть. Може й здавалося кому тоді, що ми вже не банували й цілком позабули бабуню.

А проте ще й нині, — по чотирьох десятках літ — коли сиджу та збираю легенди про Христа, що чула на Сході, — оживає оповіданнячко про Різдво Христа. Бере мене охота розказати це любе бабусине оповідання й прилучити його до цієї збірки легенд.

\*\*  
\*\*

Було це в навечір'я Різдва. Всі поїхали до церковці, крім бабуні й мене. Мені здається, що нас дві лише було тоді в хаті осталося. Одна була за мала, друга за стара, щоби поїхати. А обоїм нам було невесело: ми ж не могли бути на Великому Повечір'ю, ні почути колядок та побачити світла ялинки.

І коли так сиділи самітні, почала бабуня розказувати:

“Був собі чоловік, що вийшов у темну ніч позичити вогню. Ходив од хати до хати та стукав. ‘Порятуйте, добрі люди’ — кликав. — ‘Оце повила саме жінка дитину й треба мені розкласти вогонь, щоб загіти її й маленьке.’

"Та була це пізня ніч. Усі вже спали й не відповіли йому ніхто.

"І йшов та йшов чоловік. Вкінці зазрів у далині заграву вогню. Пішов у цю сторону й невдовзі дійшов до вогнища в полі. Сила білих овець спали довкола ватри, а сторожив отари старий пастух.

"У ніг пастуха лежали три сонні пси. Коли надійшов чоловік, що бажав вогню, пси збудилися й розняли свої широкі морди, щоб забрехати. Але не було чути ні звуку. Чоловік бачив, як їжилася шерсть на їх хребтах, бачив, як блистіли їх зуби при відблеску вогню, і як вони на нього кинулися. Бачив, як один із них ухопив його за ногу, другий за руку, а третій ухопився його глотки. Але ні щоки, ні зуби не повинувалися жадобі вкусити, і чоловікові нічого не сталося.

"І хотів він піти далше, щоб узяти потрібне. Та вівці лежали так густо одна біля одної, що не міг іти вперед. Отже ввійшов на хребти звірят і простував ними до вогню. Ніяка ж із овець не поворухнулася."

Стільки вспіла розказати бабуня без перешкоди, та тут годі було мені здержатись, не перебити їй: "Чому ж вони, бабусенько, не проснулись?" — спитала я. "Незабаром дізнаєшся" — сказала бабуса й оповідала далше:

"Коли чоловік дійшов був уже сливе до самої ватри, підвів пастух очі. Був це старий, понурий чоловік, той вівчар, прикрий і твердий для людей. Побачивши чужинця, вхопив довгий загострений спис до стереження череди й кинув ним у приступаючого. А спис полетів свистючи просто на чоловіка, та заки його влучив, звернув у бік і пошумів побіля нього в поле."

Як бабуса дійшла вже до того місця, перебила я їй знов оповідання. "Бабусю, а чому спис не влучив цього чоловіка?" Та бабусі не вподобалось мені на це відповісти, то й розказувала далше.

“Тоді приступив до вівчаря чоловік та сказав: ,Поможи мені, друже, позич децицю вогню. Оце повила саме жінка дитинку й треба мені розкласти вогонь, щоб загірті її й маленьке.’

“Пастух хотів сказати ні, та коли подумав, що пси не покусили цього чоловіка, вівці не розбіглися перед ним і не звалив його з ніг спис, за-тривожився. Не смів одмовити чужинцеві.

,Візьми, скільки треба’ — сказав до пришельця.

“Ватра вже догаряла. Не було в ній ані полін, ані галузок, лише велика купа жару. А чужинець не мав ані чим, ані в що набрати цього приску.

“Як це вівчар побачив, сказав іще раз: ,Візьми, скільки лише потребуєш’. І тишився, що чужинець не зможе взяти собі вугля. Та прибулий схилювався, набрав голими руками вугля з-поміж попелу й нагорнув собі його в поли свитини. А вугля не опарило йому рук, коли нагортав, ані не спалило свитини. Він же ніс жар гей які горіхи чи яблука.

В цьому місці перебила я втретє розказуючий: “Бабусю, чом угля не хотіло попекти цього чоловіка?”

“Іще почувеш” — відказала бабуса й оповідала дальше.

“Коли це все побачив вівчар, понурий, лихий чоловік, здивувався: ,Що це за ніч нині: пси не кусають, вівці не полошаються, спис не вбиває, вогонь не палить?’ Завернув чужинця й запитав: ,Що воно за ніч? І звідки це йде, що все мило-сердиться над тобою?’

“А чоловік відповів: ,Не скажу тобі, коли сам не зазриш.’ І пішов шляхом, щоб розпаливши вогонь, загірті жінку й дитину.

“Вівчар же розважив, що добре було б не тратити цього чоловіка з-перед очей, заки не дізнається, що це все значить. Устав і пішов за ним, аж дійшов до цього місця, де чужинець у той час проживав.

“Побачив, що чоловік не мав навіть хатини, щоб

у ній жити, а жінка й дитинка лежали в печері, де не було нічого, крім зимних, скельних стін.

"Вівчар подумав, що вбога, невинна дитинка може в цій печері замерзнути. А хоч був твердого серця, то таки проняв його жаль і він постановив допомогти дитині. Зняв свій сүверток із пліч і винав з нього м'яку, білу скірку ягняти. Дав її чужинцеві, кажучи, щоби вгорнув у неї дитятко.

"І в цей же мент, коли показав, що й він уміс бути милосердним, отворилися йому очі. І бачив це, чого до того бачити не міг, і почув, чого досіль не міг почути.

"Побачив біля себе густу громадку срібнокрилих янголят. Кожне з них мало в руці гарфу, і всі співали. Співали голосно про Різдво Спасителя, що свободить світ із його гріхів.

"І зрозумів тоді вівчар, чому всі речі були цієї ночі такі раді, чом не хотіли нікого в чомунебудь скривдити.

"І не лише довкруги вівчаря віялись янголята, але й усюди, куди не глянь. Сиділи в печері, літали під небом, пролітали великими громадами попри печеру й приставали кинути зором на Дитину.

"І всюди була радість, утіха, спів, іграння; а все це бачив вівчар цієї же темної ночі, в якій не міг досіль нічого додивитись. І так зрадів задля цього, що отворилися йому очі, аж үкляк і дякував Богові."

А коли це все вже бабүся розповіла, зітхнула і сказала: "А те все, що вівчар бачив, це можемо бачити й ми. Кожної бо різдвяної ночі літають янголятка під небом, коб лише ми могли їх зазріти."

І поклавши свою руку на мою головку, сказала: "Це собі зятям, це бо така правда, як те, що я бачу тебе, ти ж мене. Ні по чому тут нам світильники й каганці, ні на що місяць і сонце. А треба чистого серця, щоб могли оглядати Господню велич."

## ВИДИННЯ ЦІСАРЯ

Діялось воно за часів, коли в Римі цісарем був Август, а Ірод королем у Єрусалимі.

Тоді то раз зійшла на землю велика свята ніч. Була це найтемніша ніч, яку бачено колинебудь; можна було б думати, що це вся земля зійшла в погріб. Годі було розрізнити воду від суші і можна було заблудити навіть на найбільш знаних дорогах. Але і не могло воно бути йнакше. це ж бо з неба не падав і найслабший промінчик. Зорі всі залишилися в своїх домівках та й милесенький місяць закрив своє обличчя.

І такими ж глибокими, як ота темнота, були мовчання й тиша. Затримались у своєму бігу річки, не ворухнувся вітерець, ба навіть перестав дрижати листок осики. І як би так ішов хтось попри море, то б спостеріг, що хвиля в беріг не біла, і коли б пустинею мандрував, не скварчів би йому під ногами пісок. Усе мов скаменіло у безрусі, щоб не рвати святої ночі. Не насмілилась рости трава, роса спадати, і не мали відваги пахнути квітки.

Тієї ночі не полювали хижакі, не кусали гадюки, не брехали собаки. І що ще величніше було, так це те, що й ні яка бездушна річ не схотіла образити посвятність ночі тієї чимнебудь, що б могло причинитися до злого вчинку. То й ніякий витрих не міг отворити замку, і ніякий ніж не мав сили пролити кров.

Тієї саме ночі в Римі вийшов із цісарських будинків на Палатині невеличкий гурток людей та взяв напрям через Форум нагору до Капітолю. Саме бо наприкінці того дня цісарські дорадники запитали кесаря, чи не було б йому противне, як би вони здвигнули йому храм на святій гірці Ри-

му. Август не зразу ж погодився. Не знав іще, чи буде воно миле богам, щоб він мав свою святиню побіч їхніх, то й відповів, що найперше мусить принести нічну жертву своєму духові хоронителеві, і так провідати їх волю в цій справі. І ось саме, в супроводі кількох довірених, спішив він принести свою жертву.

Август казав нести себе в лектиці, бо старий уже був і високі ступні Капітолю за тяжкі були для нього. Але сам тримав клітку з голубами, що їх мав принести в жертву. Супроводили ж його не жерці, ні жовніри, ні дорадники, тільки найближчі його друзі. Спереду йшли слуги зі смолоскипами, освічувати дорогу серед темні ночі, а за ним раби несли триніжний олтар, вугля, ніж, святий вогонь і все інше потрібне для приносу жертви.

Подорозі цісар балакав весело зі своїми повірниками, і тому ніхто якось не завважив невимовної тишини й мовчання тієї ночі. Щопиш, як осягнули вони вільне місце на верху Капітолю, вибране під будову нової святині, спостерегли, що діється щось незвичайне.

Не була ж це ніч, така буденна як інші, бо вгорі, на краю скелі, побачили вони дивну істоту. Спершу гадали, що це старий, спорохнявілий пень оливки, потім здавалося їм, що це вийшов ген на скелі старовинний ідол святині Юпітера. Аж пізнали, що не міг це бути ніхто інший, тільки стара Сибіля.

Ніколи ще не бачили чогось такого старого, обвітреного та велетенського. Від тієї страшної жінки просто віяло жахом, і як би не цісар, усі повтікали б були домів. "Це ж вона", — шопотіли один одному — "що числить стільки років, скільки зерен піску на її ріднім узберіжжі. Чому ж саме тієї ночі вийшла зі своєї печери? Що звістить цісареві й державі вона, яка пише свої віщування на листках дерев та знає, що вітер за-

несе віщбу саме тому, якому вона призначена?"

Такі були перелякані, що були б попадали навколішки всі та вдарили б чолами до землі, як би Сибіля тільки-но була воружнулась. Але вона сиділа тихо, мов без життя. Сиділа скулена на самому краєчку скали, рукою прислонила очі і вдивлялася пильно в ніч. Сиділа там, наче б вийшла туди, бачити краще те, що сповнялось у даліні. І вона могла бачити щось, навіть у таку саме ніч!

У цю ж хвилину цісар і весь його почот спостерегли, як глибока була темінь. Тож ніхто з них не бачив нічого й на ширину руки поперед себе. А яка тишина, яке мовчання! Не могли замітити навіть глухого журчання Тибру. Повітря давило їх, зимний піт виступив на чоло, а руки їх зціпеніли безсилі. Чули: щось жахливе надходить.

Але ніхто не хотів виявити, що боїться, тільки говорили цісареві, що воно добрий знак: уся природа стримала віддих, привітати нового бога.

Взивали цісаря до жертви, кажучи, що стара Сибіля вийшла мабуть із своєї печери на те власне, щоб привітати його генія.

Та поправді стару Сибілю полонила саме одна візія так, що стара навіть і не завважила приходу цісаря на Капітоль. Духом перенесло її в далеку країну, де, здавалося їй, мандрує вона великою рівниною. В темноті постійно наступала вона ногою на щось, що здавалося їй якимись горбочками. Тож нахилилася й пощупала рукою. Ні, це не були горбочки, а вівці. Видно, йшла вона серед череди сплячих овець.

Тепер спостерегла вже й ватри вівчарів. Горіли серед поля і вона навмання підходила ближче до них. Вівчарі спали, лежачи довкола вогнів. Поруч себе мали довгі, гострі киї, що ними звикли були боронити черід перед диким звіром. Але оті малі звірята з лискучими очима й пушистими хвостами, що підкрадалися до вогню, хіба не шакалі вони? А проте пастухи не кидали на них своїх



київ, пси спали далі, вівці не втікали, а дикі звірята поклялися при боці людей на відпочинок.

Це бачила Сибіля, але не знала вона ще нічого того, що діялося зараз за нею на узгір'ї. Вона не знала, що там поставили вже вівтар, запалили вогні, насипали кадила, а цісар витягнув із клітки голубку, щоб принести її в жертву. Але його руки стерпли чогось так, що не міг утримати птахи. Одним помахом крил голубка звільнилася і зникла в темні нічі.

Коли таке сталося, дворяни глянули криво на Сибілю. Здавалося їм, що це вона викликала те нещастя. Та чи могли ж вони знати, що Сибіля все ще була духом при ватрі пастирів і саме тепер наслухувала за слабим звуком, що дрижачи проносився крізь мертвецьки тиху ніч? Вона чула його вже довго, заки завважила, що йде він не від землі, а з-під хмар. То й підняла голозу і побачила ясні, сяйні постаті, як віялись крізь темінь. Були це малі гуртки янголів, що солодко співали та літали сюди й туди над рівниною, наче чогось шукаючи.

Коли Сибіля прислухалася так хорам янголів, цісар став готувитись до приносу нової жертви. Помив руки, очистив вівтар та казав собі подати другу голубицю. Але хоч як він тепер усіх сил добував, щоб її втримати, виховзнулось гладке голубине тіло з його рук і птах вознісся в непроникливу ніч.

Жах огорнув цісаря. Кинувся навколішки перед вівтарем та молився до свого генія. Закликав його відвернути нещастя, що його, здавалося вістила ця ніч.

Але і цього всього не чула Сибіля. Всією душею слухала вона янгольських співів, що все й усе змагалися-росли. Аж стали врешті такі сильні, що розбудили пастирів. Ті ж піднялися на ліктях і побачили сяйливі громади срібно-білих янголів,

що літали довгими хвилями вгорі крізь темінь, мов пташині ключі.

Деякі мали лютні й скрипки в руках, інші цитри і гарфи, а спів їх веселий був мов сміх діточий, безжурний наче жайворонка спів. І як почули пастирі його, зібралися йти до містечка нагорі, звідки родом були, розповісти про чудо.

Ішли так вузькою, крутою стежкою, а стара Сибіля за ними. Нараз на горі стало видно.

Велика ясна зоря мов запалала між ними і місто на вершкуні гори просяяло сріблом у її світлі. Серед радісних окликів поспішили туди блукаючі досі гурти янголів, та й пастирі, придавши кроку, мало що не бігли. І коли вже дійшли до містечка, побачили, що янголи згромадилися над одною низькою стаєнкою вблизи міської брами. Була це нужденна прибудівка, крита снопами, задньою стіною мала скелю. Над нею то станула зоря і туди щораз більш і більш збиралось янголів. Деякі сиділи на стрісі, інші спускалися на стрімкуні скелю за стаєнкою, то знов літали, б'ючи крилами, понад нею. Високо ж угоруні простір переливався хвилями сяйва.

І в тій же хвилині, коли над гірським містечком запалала зоря, пробудилась уся природа, то й люди, що стояли на вершкуні Капітолю, мусіли це також спостерегти. Почули, як свіжі та ласкаві вітри проходять простір, солодкі запахи знялись довкола них, шуміли дерева, Тибр став журчати, засяяли зорі, і місяць станув нараз високо на небі та освітив світ. А з хмар спустилися дві голубки й сіли цісареві на рамена.

Коли сталося таке диво, Август устав радісно пронятий, а його приятелі й невільники впали навколішки. "Вітай, Цезарю!" кричали вони. "Твій геній дав тобі одвіт. Ти Бог, що його будуть почитати на верхуні Капітолю."

І яса, що її захоплені мужі віддавали цісареві, була така голосна, що почула її і стара Сибіля.

Вона встала зі свого місця на краю скелі та ввійшла між них. Здавалося їм, що це піднялась із пропасти темна хмара, щоб упасти на верх гори. Жахлива була своєю старістю. Скуйовджене волосся висіло рідкими кудлами на голові, суглоби набрякли, все тіло, наче кора дерева, облекла поморщена чорна шкіра.

Проте ж, міцна й підкорююча, йшла вона вбік цісаря. Одною рукою взяла його за лікоть, а другою вказала на далекий схід.

"Тлянй!" наказала йому і цісар отворив очі і бачив. Відкрився його очам простір, і станули вони обоє на далекому Сході. І побачив він убогу стаєнку під стрімкою скелею, і в відкритих дверях навколюшках пастирів. А в стаєнці побачив молоду матір навколюшках перед маленьким Дитятем, що лежало на сіні серед долівки.

І вказали великі костисті пальці Сибілі на цю вбогу Дитину.

"Аве Цезар — Вітай Цісарю!" сказала Сибіля, глузливо сміючись. "Оце Бог, що Його будуть почитати на верху Капітолю!"

Відскочив цісар від неї мов од божевільної.

Та Сибілю пірвав могутній пророчий дух. Її мутні очі заблисли, руки знялися до неба, голос її зовсім відмінився та такої сили і звуку набрав, що можна б його було всьому світові почути. І мовила вона слова, мов читала їх із зір угорі:

"На Капітолю верхів'ях почитатимуть Відновника світу: Христа або Антихриста, та ніколи вас, земних людей."

І коли провістила таке, пройшла між рядами скаменілих від жаху мужів, зійшла помалу з узгір'я вниз і зникла.

А наступного дня Август дав гостру заборону ставити йому святиню на верху Капітолю. Замість неї поставив він там храм для новонародженого Божого Дитяти і назвав його "Вівтарем Неба, Ара Челі."

## КРИНИЦЯ ТРЬОХ ЦАРІВ

Терпка, з запалими очима, вешталася Посуха по старинній країні Юди. Ступала по зів'ялій траві й үсохлих будяках.

Було літо. Сонце пражило безтінні үзбіччя гір. Навіть найлегший вітерець кұрвилив гүстими хмарами вапняного пилу з білосірого ґрунту. По долинах стояли отари, скуплені, вижидаючі, побіля висохлих потоків.

Посуха простувала сям і там і вивірювала за-наси води. Пішла до ставів Соломона й аж зойкнула, видючи, що криють у собі ще силу води. Опісля помандрувала до славної криниці Давида, побіч Вифлеєму, але й тут найшла ще воду. Тож повіялась пиняво широким гостинцем, що веде з Вифлеєму до Єрусалиму.

Пройшовши сливе половину дороги, зазріла Криницю Трьох Царів. Підійшла до неї і зраділа: вода в Криниці ось-ось висохне. Отже сіла на цямриння, вибите з одного великого каменя, і кинула оком үниз. Лискуче дзеркало води, що давніш бува блищало при самому сливе цямринню, тепер опало глибоко, а болото й грязь дна зробили його нечистим і каламутним.

Вода аж плюснула зі страху, коли брүнатне, обгоріле обличчя Посухи відбилося в її мутному дзеркалі.

"Бажала б я знати, коли тобі прийде вже раз кінець?" — сказала Посуха. "Хіба не найдеш уже там у долині нори, що дала б тобі нове життя. А про дощ, дякувать Богові, нема тепер що й бащкати. Він үпаде хіба за яких два, три місяці."

"Так, так... будь спокійна" — зітхнула Криниця. "Щіщо мені тепер уже не допоможе. Тут треба б щонайменше якогось райського джерела."

“Отже й не кину тебе, аж усе з тобою скінчиться” — сказала Посуха. Вона знала, що Криниця ось-ось умре й хотіла натішитися її конанням; бажала бачити, як улітає її життя, краплина за краплиною.

Раденька поправилася на березі цямриння й ликувала, слухаючи тяжкого зітхання Криниці. А ще більше зраділа бачивши мандрівників, як спустили ведро на дно й витягали його з дробиною води, скаламученої тванню.

Так проминув день. Коли посутеніло, заглянула Посуха зноз у глиб. На дні блищала тільки ще дещиця води. “Остану тут цілу ніч” — крикнула. “Не гались отже, маєш час. І так, коли проясниться ранком на стільки, щоб можна мені було вглянути до тебе вниз, буде вже по тобі.”

Скулилася на дашку Криниці. А більш як день гаряча й жорстока ніч налягла пригнобленням на землю Юди. Пси й шакалі вили безнастанно, а спрагнені воли й корови відповідали їм ревом із душних стаєн. Коли ж повіяв вітер, не приніс охолоди. Навпаки, жаркий був і душний, неначе сопливий дух якогось велетенського, сплячого дива.

А проте зорі світили чудово любим блеском і ген-ген угорі блимав молодик своїм зелено-синім сяйвом понад темні холми. І в тому сяйві зазріла Посуха велику каравану, що спиналася на сугорбок Криниці Трьох Царів.

Зорячи за довгою валкою, зраділа Посуха на думку, як багато спрагнених іде до Криниці, а проте не найдуть і краплини вгасити жажду. А йшло так багато звірят і їх вожаїв, що могли б вони спорожнити всю Криницю, хоч би вона й по верх була позна. І здалося Посусі, що йдуча ніччю каравана має в собі щось неприродно-страховинного. Всі верблюди з'явилися вперше на узгір'ю, що замикало овид. Здалося, ціла валка сходила з неба. Верблюди валки здавались Посусі

в світлі місяця більші, як звичайні а ще й несли надто легко величезні тягарі.

Та годі їй було повірити в неприродність валки, так чітко її бачила. Могла навіть розібрати, що передом каравани ступали три сірі дромедари, багато зануздані, осідлані в чапрати з торочками, та що несли гарних, чільних їздців.

Ціла дружина задержалася при Криниці. Дромедарі клякли по трикратнім гострім зігненні колін на землю, а їх верхові зісіли. Ючні верблюди станули, а що чимраз більше їх надходило, то здавалось, творили вони непроглядну заплутанину довгих ший, горбів і дивоглядно накопичених в'юк.

Трьох напередовців підійшло зараз до Посухи й привітали її, приклавши руку долонею на чоло й груди. Посуха бачила їх сліпливо білу одіж і величезні завої. На горішньому краї їх турбанів блищала з кожного ясна, наче б із неба знята зоря.

“Приходимо з далекої країни” — промовив один із них. “Будь ласка, скажи, чи це Криниця Трьох Царів?”

“Так іще вона сьогодні називається” — відповіла Посуха, — “та завтра не буде вже нею. Ще цієї ночі їй умерти.”

“Це й зрозуміле мені, коли тебе тут бачу” — мовив мандрівець. “Та чи не є це одна з тих святих криниць, що ніколи не висихають? Звідки ж бо в неї таке ймення?”

“Знаю, що це святий колодязь,” — поясняла Посуха, “та відай, чи це йому що допоможе? Три Царі перебувають тепер у раю.”

Три мандрівники переглянулись між собою. “Чи знаєш справді історію цієї Криниці?” — спитали.

“Я знаю бувальщину всіх криниць, рік, потічків і джерел” — одповіла гордо Посуха.

“Так розкажи нам її, будь ласка” — прохали чу-

жинці. Сіли кругом завзятої губительки всього, що росте, та слухали.

Посуха кахикнула, поправившись на цямринні, немов оповідач казок на сідалі, і почала розказувати:

“В Габес, у Медії, місті, що лежить близько пустині (то й було мені тому нераз любим пристановищем), жило давно три чоловіки, славних своєю мудрістю.

“Хоч у Габес знання високо цінили й оплачували, проте були ті три мудрці дуже вбогі. Та їм ледве чи могло краще вестися: один із них був понад міру старий, другий мав проказу, а третій був мурином із грубими губами. Люди вважали першого з них надто старим, щоб од нього можна було чогось навчитися, другого обминали, боячись прокази, а третього не хотіли слухати, мовляв: ще з Етіопії ніколи щось мудрого не вийшло.

“Отже ці Три Мудрці получилися в своєму горю. Днем прохали милостині під брамою храму, а ночі просипляли на одній покрівлі. Так могли собі бодай скоротити час, розмірковуючи вкупі те, що лиш у речей чи людей покмітили.

“Одної ночі, коли спали так один біля одного на покрівлі, покритій густо червеним маком, збудився найстарший із них. Ледве кинув оком до круги себе, зараз розбудив і двох других.

‘Нехай благословиться наше вбожество, що силює нас спати надворі’ — сказав. ‘Прочуняйтесь і піднесіть свій зір до неба.’

“А була це ніч,” — говорила лагіднішим уже голосом Посуха, — “якої не позабуде ніхто, хто лише її бачив. Простір був такий ясний, що небо — це тверде на звичайний погляд склепіння — сталося глибоким, прозорим і повним хвиль, наче море. Долом і горою хвилювало світло. Зорі, здавалось, пливли в усяких далинах, одні всередині світляних хвиль, другі на їх поверхні.

“А ген-ген високо побачили Три Мудрці вири-

наюче темне місце. Воно пробігло простір гей м'яч і ставало щораз більше. Помалу почало воно прояснюватись. Росло й ясніло наче рожі з пуп'янка, — дай Господи, щоб усі пов'яли, — ставало більше й більше, чорна поволока чимраз більше продиралася, аж ізза неї просіяла ясність у чотири білі листки. Вкінці задержалося, приближившись на стільки, що найближча з зір. Темінюго країв уступила зовсім, а листок по листку розвивався в гарне, рожеве сяяння, аж розблiстiвся рiвний свiтлу зiрок на небi.

“Коли це зазріли вбогі Мудрці, сказала їм їхня мудрість, що в цю хвилину народився великий Цар. А власть Його буде більша від власти Кира й Олександра. Отже сказали собі: ‘Нумо, підім до родичів Новонародженого та розкажемо їм, що бачили. Може обдарують нас за це калиткою срібна або й золотим нараменником.’

“Узяли свої довгі, мандрівні костюри й вибрались у дорогу. Ідучи за місто крізь браму, задержалися хвилину нерішені. Ось простягалася перед ними велика пұстар, що нею гидяться люди. Та не довго здержувалися; зазріли, як нова зоря кинула жмут світла на пісок пұстині, то й пішли даліше. Ішли повні сподівання за променем зорі, мов за провідником.

“Ішли цілу ніч крізь далекі піскові поля, розмовляючи між собою про молодого новонародженого Царя. Певне найдуть Його сплячого на золоті, або коли бавитиметься самоцвітами. Скорочували собі години ночі, балакаючи про те, як то вони стануть перед Його батьками. Скажуть їм, що небо звiщає їх Синовi мoгyтнiсть i силу, красу i щастя бiльшi, нiж їх мав Соломон.

“Горділи з цього, що Бог вибрав саме їх, оглядати зорю. Казали собі, що батькам Новонародженого випадає дати їм не менш двадцяти мiхiв золота, щоб вони — вiстуни Бога — нiколи вже бiльше не зазнали вбожества.



“Мов лев у пустині засілась я на цих мандрівців” — продовжувала Посуха — “щоб кинутись на них із усіми муками спраги, а проте вдалось їм утекти. Зоря вела їх цілу ніч. Коли ж ранком прояснилося небо й померкли зорі, одна зоря Мудрців зістала й світила в пустині безупинно. І так привела їх аж до оази, де найшли воду й дактилеві пальми. Там спочивали цілісінький день аж до ночі. Коли ж налягла ніч і зоря знову кинула свої промені на пісок пустині, помандрували далше.

“По-людськи беручи”, — розказувала далше Посуха, — “була це неабияк гарна мандрівка. Зоря вела їх так, що не відчували ні голоду, ні спраги. Вела їх мимо будяччя, обминала глибокий, западливий пісок. Видирались вони жаркому сонцю й гарячим бурям пустині. І раз-у-раз казали собі: ‘Бог нас хоронить і благословить нашої путі. Ми бо Його післанці.’

“Та згодом, помалу, всетаки набирала я сили над ними” — вела річ далше Посуха. “А по кількох днях перемінилися серця мандрівників у таку ж пустар, як та, якою ступали. Сповнила їх серця безплідна гординя й суха жажда.

‘Ми Божі післанці,’ — говорили вони раз-у-раз. ‘Батько Новонародженого не нагородить нас понад міру, хоч би й дав нам каравану золота.’

“Вкінці завела їх зоря крізь знану ріку Йордан до Юдейських горбів. І одної ночі задержались вони біля містечка Вифлеєму, що виринало на скельному холмі з-посеред зелені оливних дерев.

“Три Мудрці розглянулись, чи не побачать де замків, башт і мурів. Шукали того, що на їх гадку повинен мати царський город, але не найшли нічого. Та ще гірш: зоря не ввела їх навіть до містечка, лише задержалася на краєчку шляху біля якоїсь печери. Крізь її отвір вдерся лагідний промінчик зорі. І при його світлі побачили мандрів-

ники маленьке Дитя. Воно спало на лоні матері, вколисане її співом.

"І хоч бачили, що світло осяяло царським вінцем головку Дитини, не ввійшли до печери. Не звістили Малому слави й царювання. Відвернулись і не зраджуючи нічим своєї приязности, завернули назад на горби. Втекли перед Дитятем.

'Хіба ми вибрались до таких же, як і ми голодранців, нужденних і вбогих?' сказали собі. 'Невже ж привів нас сюди Бог, щоб ми, дуріючи, виворожили дитині пастуха всі почесті? Адже ж ця дитина не дійде й так вище пастуха овець у цій долині.'"

Тут перервала Посуха своє оповідання й кивнула впевнююче головою. Чи не правду говорю? — здавалась казати. Буває багато сухішого над пісок пустині. Але більш неврожайного за людське серце, відай чи де найдете.

"Не відійшли ще Три Мудрці далеко, коли здалось їм, що заблудили, не пішли шляхом зорі. Підняли очі в гору, щоб найти зорю і правдиву дорогу. Але не нашли ні сліду зорі, що за нею прийшли були сюди аж зі Сходу."

Три чужинці в тому місці оповідання Посухи ворухнулись, а їх лица скривились стражданням. Посуха ж розказувала своє далше.

"Те, що опісля сталося, — по-людськи кажучи — було б радісне. Певне, що коли Три Мудрці не побачили вже зорі, зрозуміли зараз, що вчинили лихе. Зрозуміли свій гріх перед Богом і сталося з ними те," — мовила Посуха, дрижачи з відрази — "що діється осінню в час дощевої пори. Зі страху затряслись, гей земля від лискавок і грому, зворушилось, задрожало їх серце і з душі їх, наче зелень-травиця, стала прозябати покора.

"Три дні й три ночі блукали по країні, шукаючи Дитини, щоб їй поклонитись. А зорі не було. Чимраз більше блудили і щораз більша печаль і грижа давила їх серце. Третьої ж ночі задержались

при цій Криниці напитися води. І простив їм Бог гріх. Коли похилилися над Криницею, побачили у воді зорю, що привела їх зі Сходу.

“Зараз зазріли її на склепінню небес, а її світло завело їх знову до печери. Впали на коліна перед Дитятем, кажучи: ‘Несемо Тобі золото, кадило й миро. Тобі, що станеш найбільшим царем на світі, Тобі, що володієш ним від сотворення до кінця його.’ А Дитинка поклала свою рученьку на їх похилені голови. Коли встали, побачили, що обдаровано їх над усяке сподівання. Старець став молодим, — прокажений здоровим, — а з чорного зробився гарний, білий чоловік. Усе те дала їм Дитинка своєю рученькою. Розказують, що потім набрали вони такого величнього вигляду, що вибрано їх царями, кожного у його батьківщині, куди вернулись.”

Посуха задержалась в оповіданні, а три чужинці хвалили її: “Ти добре розказувала,” сказали. “Але дивує нас, длячого не подбають Три Царі про цю Криницю, що вказала їм зорю. Хіба ж позабули вони добродійства?”

“Чи не годиться цій Криниці тривати вічно” — сказав другий — “і нагадувати кожному цю подію? Нагадувати, що щастя, зникаюче в висотах гордині, можна найти знов у глибинах покори?”

“Хіба ж померші були б гірші від живих? Чи думаєш, завмирає вдячність у цих, що в Раю?” — спитав третій.

І коли вони це говорили, зірвалася з криком Посуха. Пізнала чужинців, розізнала, ким були мандрівники. Втекла скажена, щоб не бачити цього, що станеться. А Три Царі закликали своїх слуг і верблюдів з боклагами й наповнили водою з Раю бідну, завмираючу Криницю.

## ВИФЛЕЄМСЬКА ДИТИНА

У брамі містечка Вифлеєму стояв на сторожі римський вояк. Зоружений панцирем і шоломом із заліза, держав у руках довге ратище, з боку ж мав короткий меч. Цілісінький день стояв так, сливе без руху, схожий на статую з заліза. Раз-у-раз проходили брамою міщани; під її луком лежали прошаки, а побіля самого вояка розставили крамарі овочів і вин свої посуди й ковші. Та він ледве глянув на них.

Усе те негідне й погляду, здавалося казав він. Чому журитись мені вами, крамарі; вами, що йдете день-у-день обвантажені збанками оливи й смочилами від вина?! Краще мені поглянути на військо, як стає у ряди, щоб ударити на ворога! Нехай радше побачу гліт і палку боротьбу, як кидається кіннота на пішаків! Дайте бачить хоробрих, як ідуть із драбинами, вдертись на мури обложеного міста! Ніщо не в'радує мого ока, лише війна. Баную за блиском римських орлів у повітрі; тужу за гомоном сурми, за мараючою червоно лисніюче оружжя кров'ю.

Близь воріт містечка простягалось просторе поле, ціле засіяне білими лілями. Що днини кидав вояк зором на нього, та ні раз не прийшло йому на думку захопитися красою цвітів. Якось замітив він, що мимойдучі люди ставали, щоб натішитися лілями. Зачудувався: вони спинювали свою мандрівку і то на те, щоб глянути на такі нікчемні цвіти! Ні, хіба не знають вони, що красне, думав.

І не глядів уже на зеленіючі поля і вкриті оливками горби кругом Вифлеєму. Переносився мрією в жарко-гарячу пустиню соняшної Лібії. І бачив погію, як проходить простою лінією жовті піски. Ніде охорони перед промінням сонця, ніде по-

кріпного джерела. Здається, немає кінця пустар і нема окончної мети їх мандрівці. Бачив вояків знеможених докраю голодом і спрагою, як ступали хитаючися вперед. Бачив, як один по однім падав долів, убитий жаркою спекою сонця. А проте другі йшли без вагання вперед. І на думку їм не прийшло покинути вождя й завернути домів.

На це глядіть, ось що гарне! — думав вояк. Бачте, що гідне погляду хороброго мужа!

А мав теж вояк нагоду приглянутися в час сзого вартування гарним діточкам, що гралися побіля нього. Але й тут пішло так, як із цвітами: вояк і не думав їм приглядатися. Що в тім такого, що люди радіють на вид отих іграючих дітей? Дивне, що можна так ні з чого радіти.

Якось спостеріг він малого трилітка, вбогих відай родичів. Хлоп'ятко одіте було в шкірку ягняти, а базилося само-однісіньке. Вояк почав йому приглядатися, сливе не замічаючи цього. І здивувався: малий бігав так хутко, наче уносився по верхах стебелін. Але ще більш зачудувався вояк, зорючи за іграшками дитини. "На мій меч", — сказав — "цей хлопчур не бавиться так як інші. Що це, чим він так радіє?"

Хлопчик грався кілька сяжнів од жовніра; так отже бачив цей добре його іграшки. Дитина простягнула руку по бджілку, що сиділа на рубці квітки. Жовнір бачив, що обзантажена пилом цвітів бджілка не могла відлетіти. Хлопчик узяв її обережно в долоню і, на диво! — бджола й не думала втікати або хоч ужалити дитину. Триліток побіг зараз із бджолою в руці до прогаліни в мурі, де було видно гніздо диких бджіл, і там її лишив. А коли поміг так одній, побіг назад на леваду, стати в пригоді й іншим бджілкам. Цілісінький день бачив жовнір хлопчину, як збирав бджоли й відносив їх до гнізда.

Ця дитина бавиться більш по-дурецьки, як інші діти, що я їх колинебудь бачив. І що йому в го-

лові! Помагати бджолам, що й без нього дали б собі раду. А то ще й можуть його вжалити... Дивний чолов'яга вийде з нього, якщо взагалі житиме він?

День-у-день дивувався жовнір іграшкам хлопчини. — Це особливе — думав — уже три роки стережу тут воріт, а не бачив іще нічого більш цікавого від тієї дитини.

А проте не було воякові з дитини втіхи. Навпаки, малий нагадував йому страшне пророкування старого юдейського віщуну. А пророкував цей віщун прихід тисячлітнього миру. Не проливатиметься людська кров, не буде воєн, люди любитимуть один одного, як брат брата... Щось такого страшного не може хіба статися, думав жовнір. Дрижаки пронимали його тіло й рука стискала сильніше ратище, наче шукуючи в ньому підпори.

А тут — чим більше спозирав на малого, тим частіше мусів думати про тисячлітнє царювання миру. І хоч на те зовсім не йшло, всежтаки нелюбо було йому про таку гидоту й подумати.

Якось став лити рясний дощ. А малий саме бавився на оболонні. Тяжкі краплини дощу били сильно в ніжні лілеї. Зажурило це малого. Ну-ко, поможу бодай кращим моїм подругам — подумав. Пригинав тугі стебла лілей із цвітом аж до землі. Так могли краплини дощу вдаряти вже лиш у насаді цвітних чаш. Попригинав усі квітки та думав, що захистить їх так перед зливою.

Розсміявся жовнір на таку роботу. — "Ну, не подякують малому лілеї за таку поміч," — сказав. — "Усі біла, очевидно, поломані! Тож годі безкарно згинати так тугі стебла рослин."

Невдовзі перестало лити. Хлоп'ятко прибігло до лілей та почало їх підносити. І диво: без усякого труду простували ніжні руки дитини тугі біла і ні одно з них не зломилося. Малий спішив від одного цвіту до другого; невдовзі ясніли на полі знов усі вирятунані лілеї у повній красі.

Коли це жовнір побачив, змоглася лише його досада. — От бач, що за дитина! — думав. Ніхто й не повірить у таку дурацьку роботу. Що за людина вийде з малого, що не може стерпіти навіть зломаної лілеї? А що буде, як він піде на війну? Що зробить, як прикажуть йому спалити хату позну жінок та дітей? Або затопити судно з залогою на бурхливих хвилях?

І знову прийшло йому на думку старе пророкування. Почав лякатися, чи не прийшов уже час йому сповнитись. Бо коли існує вже таке диво, як оцей малий, то либонь близько страшний час. Уже тепер по всьому світу замирення; може більш і не буде вже війни? Може всі люди стануть такими, як ця дитина? Боятимуться взаємно собі шкодити, ба, може навіть не матимуть серця знищити бджілку чи квітку? Не буде геройських діл, ані величних перемог! Не ступить могутній переможець на Капітоль. Не буде на світі нічого, чого бажав би мужній чоловік.

А він так бажав нових воєн, бажав прославитись сміливістю, забагатіти... Прелютій, підняв ратище та погрозив малому тріліткві, що саме перебігав попри нього.

Другої днини бавився малий уже не бджолами і не лілеями. Взявся до чогось нового — на гадку вояка ще більш непотрібного.

День був дуже гарячий. Розпалені гарячим промінням сонця шолом і зброя здавались жовніреві начеб не з заліза, а з вогню вони були. Прохожі бачили страшне страждання вояка: очі заходили йому кров'ю, а шкіра вуст чисто потріскала. А проте він, закалений спекою африканських пустинь, мав це за дрібницю. Ні на гадку не прийшло б йому покинути стійку. Навпаки, це йому подобалося. Ось то він покаже прохожим свою силу та видержливість. І не думає шукати захисту перед сонцем.

Стояв так та сливе живцем пікся. Аж ось прибіг

до нього хлопчина, що звичайно бавився на полі. Малий знав добре, що вояк не був його друзякою та й вистерігався входити в засяг його ратища. Та тепер підійшов чогось близенько до жовніра. Дивився на нього докладно й довго, опісля ж побіг кудись хутко дорогою. По хвилині вернувся з дрібкою води у зложених рученятах.

І що цій дитині йде в голову, побігти принести мені води? — думав вояк. — Це хіба проста дурниця. Невже ж римський жовнір не знесе дрібки спеки? І хто йому казав бігти домогти тому, що не хоче помочі! Не стужився я дуже за його милосердям. Радше бажав би, щоб його зовсім не було на світі.

Хлопчина ступав дуже обережно. Затискав пальчики докупи, щоб не вилляти води. Вже близько вояка вп'ялив очі тривожно в тих кілька краплин водиці, які встиг донести, та й не помітив, що жовнір стояв нахмурений, непривітний. Подав йому воду.

Густі, ясні кучері звергнулися йому підчас ходи на чоло й на очі. Хитнув кілька разів головою, щоб закинути волосся назад і розглянутися. А коли йому вдалося врешті зблизька розглянути кам'яне, непорушне лице вартового, не злякався його, а станув із чарівною усмішкою, запрошуючи пити воду. Але жовнір не проявляв охоти скористати з добродійства дитини, на яку дивився як на ворога. Не глянув у його гарне личко, а твердо стояв й неповоротно, начеб не розумів, чого дитина хоче.

А хлопчина невсилі був зрозуміти, як можна жовніреві відказатися від такої помочі. Все ще всміхався довірливо, станув на кінцях пальчиків ніг і витягнув руки так високо понад себе, як тільки міг, щоби піднести воду якнайближче до уст жовніра.

А вояк почував себе таким нещасливим, бо аж



дитина йому задля цього помагає, що махнув списом, щоб малий утікав.

Та в цю ж хвилину вдарила на нього така горяч сонця і з такою силою, що червоні цятки замиготіли в очах а шкіра немов топніла на голові. Чув, що спека зб'є його, якщо він не найде полегші.

Не зважаючи на небезпеку, яка йому грозила, кинув спису на землю, схопив дитину, підніс і випив усю воду, скільки її було в діточих руках.

Тільки змочив уста кількома краплинами і вже більше не чув спраги. Від цілющої води ожилося його тіло і ні шолом ні панцир не гнітили його, ні не пекли. Соняшні проміння не мали вже для нього своєї вбивчої сили. Сухі уста знову зм'якли, не бачив уже більше перед собою червоних цяток.

Пустив хлопця на землю, почувуючи в собі цю дивну зміну, а малий зараз побіг бавитись на оболоння. Що це за вода така від цієї дитини? — міркував собі в дусі. Це справді цілющий напій. Слід би подякувати малому.

Але що ненавидів хлопця, то і закинув цю думку. Це ж дитина, що сама не знає, чому так робить, а не інакше. Вона ж тільки грається тим, що їй найбільш до вподоби. Чи можна говорити про вдяку бджіл і лілей? Годі морочити собі голову тим хлопчищем. Він, мабуть, і не знає про те, що поміг мені.

І запалав іще більшим гнівом проти дитини, побачивши кілька хвилин пізніше команданта римських жовнірів вифлеємської залоги, що саме входив у браму. Подумати б тільки, в якій небезпеці був він, жовнір, через цю пригоду з хлопцем. Якби так Фольгітій надійшов був тільки кілька хвилин скоріш та побачив дитину в нього на руках!

Але сотник підійшов просто до жовніра і спитав, чи можна йому говорити так, щоб ніхто не

підслухував. Мав якусь тайну. "На десять ступнів від брами не почує нас ніхто" — відповів жовнір.

"Ти знаєш про те", промовив сотник, "що король Ірод порушив був небо й землю, щоб тільки захопити в свої руки дитину, що зростає тут у Вифлєємі. Королівські віщуні і жреці проповіли, що ця дитина займе його престіл, а даліше про-рокували вони, що новий король покладе основи тисячлітньому царству миру й спасіння. Зрозумієш хіба, що Ірод рад би його позбутися!"

"Авже ж, розумію", потакнув згідливо жовнір, "і це найлекша річ у світі".

"Так воно легко сказати", промовив сотник, "коби тільки король знав, котра це саме дитина з усієї дітвори Вифлєєму".

Чоло жовніра глибоко зморщилося. "Біда, що віщуні не можуть дати якоїнебудь вказівки."

"Але тепер Ірод пішов на хитрощі і ними думає усунути молодого проповідника миру", говорив сотник. "Обіцяв велику нагороду тому, що йому pomoже".

"Що Фольгітій прикаже, це кожний із нас зробить без дарунку й нагороди", відповів жовнір.

"Спасибі", сказав сотник. "Слухай же, який плян короля! Він хоче святкувати уродини свого наймолодшого сина і на це свято скличуть усіх дволітніх і трилітніх хлопців Вифлєєму, разом із своїми матер'ями. І на тому святі..."

Не доказав, зареготався, але впав йому в очі вираз жаху на обличчі переляканого жовніра.

"Друже", казав він даліше, "не лякайся того, що Ірод призначить нас сторожити дітей. Слухай тільки мене, а я виязлю тобі всі його наміри."

Сотник довго нашіптував жовніреві на вухо, а коли вже все йому розказав, додав:

"Тобі хіба не треба пригадувати, що про все те слід строго мовчати, якщо намір має вдатися."

"Ти ж знаєш, Фольгітіє, що мені можна вірити."

По відході сотника, жовнір мимохіть оглянувся

за дитиною. Хлопець все ще грався з квітками, і жовнір хвилину захоплювався його чудною грою.

Несподівано розсміявся. "Так", подумав, "ця дитина вже не буде мені більше тернем в оці. І її запросять на свято в домі Ірода."

Простояв на сторожі цілий день, аж надійшов вечір і зачинено брами міста.

Темними вуличками наближався вояк до величавої палати Ірода.

Всередині цієї палати простягалось широке, камінням мощене подвір'я, що межувало з будинками, а здовж них тяглися три галерії, рядом одна над одною. На найвищій із них мало відбутися свято вифлємських дітей. Така була воля Ірода. На його приказ построєно цю галерію так, що вона подобала на величавий забавовий садок із критим верхом. Понад кривлею вилися галузки винограду з соковитими грознами, а здовж стін і колюмн стояли малі гранатні й оранжеві деревця, вкриті зрілими овочами. Поміст був просланий листям рожі, густим та м'яким як моріг, поруччя, придвірки, столи й низькі ліжники умаєно гірляндами й білопромінними лілями.

В тім цвітниковім огороді стояли тут і там мармурові басейни, а в них гралися срібно-лискучі, золоті рибки, плаваючи весело в прозорій воді. Заграничні пестрі птиці наповняли гамором увесь простір, а в клітці крякав безпереривно старий ворон.

На свято збиралися в галерії діти й матері. Зараз на вході до палати прибрано дітей у білі одєжини з пурпуровими поясами, на кучеряві голівки вложено їм рожеві вінки. Жінки прибули радісно-поважні, у червоних і блакитних одягах і білих серпанках, що зволами спадали по намистах, мережаних золотими монетами й ланцюжками. Деякі несли своїх дітей на плечах, другі вели їх за руки, а ще інші, яких діти були похопливі, держали маленят на руках.

Жінки розсілися на помості галерії. Перед ними зараз же ставили невільники низькі стільчики та заставляли їх добірними стравами й напоями, як пристало на святі в короля. І щасливі матері почали їсти й пити, задержуючи при тім свою чарівну, гордовиту самопевність, що є неабиякою окрасою вифлеємських жінок.

Здовж стіни галерії, здовж поруччя й попід деревами стояли подвійні ряди вояків, у повній зброї. Стояли неповорушно, якби нічого кругом них не було. Жінки невсилі були не звернути уваги на цю громаду зоружених. "Чого вони тут?" шопотіли між собою. "Чи Ірод думає, що ми невсилі вдержати тут ладу? Чи треба йому аж стільки вояків для цього?"

Але інші відповідали шопотом, що так у короля ведеться. Ірод ніколи не влаштовує свята без жовнірів; їх усе повно на сторожі, щоб віддати часть вифлеємським жінкам.

Спочатку діти були непевні й жакі в забаві і здебільша не відбігали від своїх матерей. Але згодом розгулялися, очаровані красою Іродової палати.

Почували себе тут немов у раю, який зготовив їм король. Перебігали цілу галерію; найшли гнізда бджіл, звідки могли ссати мід, бджоли їх не кусали. Найшли дерева, що, хилиючися лагідно, скидали їм овочі. В куті надибали чарівника, що наклав їм повні кишені цяцьок, а в другому вуглі бачили ловця, що показав їм пару тигрів таких освоєних, що можна було на них їздити.

Але в тому пахучому раї ніщо так не цікавило дітей, як довгий ряд вояків, що стояв неповорушно збоку галерії. Зір дітей приковували до себе лискучі шоломи, строгі, горді постаті жовнірів із короткими мечами в золотокованих піхвах.

Дружно гуляючи громада дітей засєдно думала про вояків. Хоч і держалися осторонь від них, але намагалися приступити до загадочних постатей

зблизька, глянути, чи живі вони, чи справді рують.

Святорадісна забава змагалася з кожною хвилиною, а жовніри все ще стояли неповоротно. Діти не могли зрозуміти, як можуть люди стояти так близько винограду та всіх ласощів і ні разу не сягнути по них рукою.

Один із хлопців невсилі вже був здержати своєї цікавості. Обережно наблизився він до одного зоруженого, готовий кожної хвилини до втечі, а що жовнір всетаки не рухався, дитина підійшла ще ближче. Вкінці хлопчина станув уже так близько жовніра, що міг доторкнутися ремінців його сандалів.

Тут несподівано, наче стався який нечуваний злочин, заврушилися нараз усі жовніри. З незрозумілою злобою кинулися вони на дітей і поривали їх. Деяких хапали за голови і шпурляли ними поміж світильники й гірлянди понад поруччя галерії долів, а там вони розбивалися на мармуровій долівці. Інші знову мечами прошивали діточе серце, розбивали їх голови до стіни, а щойно тоді кидали їх на темрявою сповите подвір'я.

І в першій хвилині по нападі стало страшно тихо. Малі тільця літали ще в повітрі, а жінки скаменіли з жаху. Та нараз стямилися, зрозуміли, що сталося і в страшній розпучі з криком кинулись на жовнірів.

На галерії були діти, яких при першому нападі ще не зловлено. Вояки гонили за ними, а матері падали перед ними навколішки, голими руками хватили за вістря мечів, щоб оборонити маленят перед смертними ударами. А інші, що їх дітей уже повбивано, кидалися на вояків, ловили їх за горло, готові дусити вбивників із жадоби мести.

Серед цього дикого кривавого діла, коли грозою проймаючі крики лунали в палаті і довершувалося страшного вбивства, при сходах палати на галерію стояв неповоротно жовнір. Він не брав

участи в убивстві; підносив меч тільки проти тих жінок, що вирзалися були зі своїми дітьми на сходи, а його гострий, проймаючий погляд був такий грізний, що бідолашні воліли радше кинутися через поруччя долів або завернути на галерію, як наразитися на небезпеку пройти мимо нього.

"Фольгітій справді визначив мені добру стійку," думав жовнір. "Молодий, недосвідчений вояк певно був би кинувся у вир боротьби. А як би я відси пішов, то напевно який десяток жінок устиг би був утекти."

Його погляд спинився на молодій жінці, що втікала з усієї сили, захопивши дитину. Ніхто з воєнків не в силі був спинити її, бо всі боролися з жінками. Вона добилася щасливо до виходу з галерії.

"А диви, ще одна найшлася готова до втечі!" подумав жовнір. "Ні вона, ні дитина не ранені. Як би так не я тут..."

Немов у леті нагналася жінка на жовніра так, що він не в силі був розглянути обличчя ні її, ні її дитини. Він тільки простягнув меч і вдарив на неї. Був певний, що проб'є матір із дитиною.

Але в цю ж хвилину вояк почув, як щось забрало над його головою, а згодом боляче вколало його в око. З болем скрутився, ошоломлений, і випустив меч із руки.

Підніс руку до ока, зловив бджолу і зрозумів, звідки біль: від бджоли, від жала марної мучи. Вмить ухопив свій меч, думаючи, що дожене ще втікачів.

Але мала бжолка сповнила в пору своє діло. За той короткий час, як жовніра засліпило, молодій матері вдалося сходами продертися униз і, хоч як жовнір кидався по всіх кутках за ними, не наїшов нікого. За матір'ю й дитиною слід загинув, та й у палаті їх не найдено.

Ранком другої днини стояв жовнір із кількома своїми товаришами знову на варті біля міської брами. Щойно збиралось на світання, як уже відчинено брами. Та, здається, злишні були жовнірські стійки, бо довкола все наче завмерло. Не виходили робітники з міста в поле, як кожного дня перед тим. Жителі Вифлеєму були до того прибиті нещастям, яке їх стрінуло в ночі підчас кривавого пиру, що ніхто не важився вийти з хати.

"Клянусь на свій меч", промовив жовнір, споглядаючи на вузьку доріжку, що вела до брами, "клянусь, що Фольгітій видав нерозумний наказ. Далеко краще було би позамикати брами, доки не знайдеться хлопець, що втік із пиру. Він тієї думки, що родичі хлопця старатимуться перейти з дитиною за місто, а він їх зловить при брамі. Він ще й числить на мене, що зловлю втікачів при брамі. Та думаю, що його заходи даремні: родичам дуже легко буде скрити дитину!"

І він став розводитися, як то легко можна скрити дитину чи в овочевому коші на ослі, чи в величезному збані на оливу, чи в мішках каравани.

Розповідаючи про такі підступи, жовнір нечайно побачив чоловіка з жінкою, що скорою ходою наближалися вулицею до брами. Йдучи, вони тривожно позирали кругом себе, начеб утікали перед якоюсь небезпекою. Чоловік держав сильною рукою топір у руці, немов хотів промостити собі ним дорогу, на випадок, як би хто станув йому на перешкоді.

Але жовнір позирав не так на чоловіка, як на жінку. Він помітив, що вона була цього же росту, що молода мати, яка втікла йому з-під рук попереднього вечора. Бачив також, що вона накинута поверх себе одіяло, понад головою, так немов держала дитину на руках.

Чим ближче вони підходили до брами, тим біль-

шої набирав жовнір певности, що жінка справді несе дитину.

"Так, це вона, що вчора мені висмикнулася", думав він. "Я не міг розглянути її обличчя, але ціла постать певно та сама. І вона навіть не старається сховати дитини. Справді, я не надіявся, що таке щастя припаде мені."

Чоловік і жінка були вже близенько брами. Вони, очевидно, не думали, що хтонебудь їх задержить і щойно тоді станули, сторопілі, як жовнір звернув проти них свою спису та загородив їм дорогу.

"Що тобі в думку приплило задержувати нас" спитав чоловік, "бачиш чейже, що ми вибралися в поле на роботу."

"Ти можеш зараз іти собі", промовив жовнір. "Я хочу тільки поглянути, що твоя жінка скриває під одіялом?"

"Чого тобі від неї треба?" промовив чоловік. "Це ж хліб і вино, наша цілоденна їда."

"Може ти і правду кажеш", промовив жовнір, "але коли це правда, то чого боїшся, щоб я поглянув, що вона несе?"

"На це я не дозволю", сказав чоловік. "І раджу тобі нас пустити."

Тут він готов уже був замахнутися сокирою на жовніра, як би не жінка.

"Здержи себе!" просила вона. "Я попробую ще одного. Нехай він справді подивиться, що в мене на руках, і я певна, що не задержить нас."

І з гордою, ясною усмішкою вона звернулася до жовніра та відхилила крайчик свого одіяла.

В тій же хвилині жовнір метнувся назад, закриваючи очі, бо їх осліпив ясний сильний блеск. Те, що було в неї на руках, било таким ясним промінням, що жовнір несвідомий був того, що бачить.

"Я думав, що в тебе дитина на руках", промовив він.



“Бачиш, що я несу,” відповіла жінка.

Вкінці він розглянув, що те ясніюче, це тільки корчки білих лілей, таких самих, що росли гон на полі. Тільки блиск був куди кращий і ясніший. На них ледве було можна глядіти.

Сягнув рукою по цвіти. Не міг таки погодитися з думкою, що це не дитина а цвіти в жінки на руках, але дотиком відчув тільки листки цвіту.

Отже гірко розчарувався і готов був у своєму гніві ув'язнити чоловіка й жінку, та бачив, що не має до цього найменшої підстави.

Жінка помітила його ніяковість і спитала: “А тепер готов ти нас уже пустити?”

Мовчки усунув жовнір свою спису з-перед них, уступаючи в бік.

А жінка знову загорнула цвіти одіялом і з любою усмішкою глянула на свій дорогий тягар на руках. “Я знала, що ти нас пустиш, як тільки глянеш на них,” сказала до жовніра.

Обоє пустилися в дальшу дорогу, а жовнір довго стояв, споглядаючи вслід за ними.

І знову видалося йому, що в жінки на руках не цвіти, а справжня, жива дитина.

Споглядаючи вбік мандрівників, почув якийсь гамір із вулиці. Це надходили Фольгітій і кілька його жовнірів.

“Тримай їх, задержи!” кликали вони. “Зачини браму перед ними. Не випускай їх!”

І причвалавши до жовніра, стали йому оповідати, що найшли сліди втікаючого хлопця. Шукали за ним у хаті його родичів, та вони повтікали. Бачили, як хлопець утікав із родичами. Батько був сильний, сивобородий старець, із сокирою в руках, а мати жінка високого росту, що несла дитину загорнену одіялом.

Саме, коли Фольгітій це оповідав, надїхав бедуїн гарним конем під браму. Не надумуючись довго, жовнір кинувся на нього. Силою стягнув

ного, вмить опинився на спині коня і пігнав на ньому за втікачами.

\*\*  
\*

Кілька днів пізніше їхав цей жовнір крізь чорну, суху пустиню, що простягається в полудневій області Юдеї. Він усе ще переслідуював трьох утікачів із Вифлеєму, і лютий був, що тій його непереривній погоні якось не видно було кінця.

"Виглядає, наче б ці люди мали силу западатися під землю," бурмотів до себе. "Скільки разів я вже наступав їм на п'яти, так що майже списою міг уже досягнути хлопця, а вони таки щезають! Починаю сумніватися, чи доведеться мені їх надігнати."

Почув у собі таку неохоту, як той, що воює з вітряками. Постійно запитував себе, чи можливе воно, що боги хоронять цих людей перед ним?

"Даремні зусилля. Ліпше буде мені хіба повернути домів, заки голод і спрага не переможуть мене в якій пустині!" повтаряв собі заєдно в дусі.

Але не давала йому спокою тривога перед тим, що чекало його при повороті з нічим до Фольгітія. З його ж провини вже ця дитина двічі висмикнулася з рук Іродові. Фольгітій та Ірод певно не простять йому такої провини.

"Як довго Ірод знає, що одно з вифлеємських дітей іще живе, все буде тривожитися", подумав жовнір. "Це ж ясне, що скаже мене розп'яти на хресті, щоб тільки вменшити свою муку."

Було вже полудне і він дуже страждав від їзди через пустиню шляхом, що крутився ярами, де не ворухнеться і найменший подув вітру. А кінь і їздець були перетомлені докраю.

Від кількох годин стратив жовнір усякий слід утікачів; його положення було безнадійне.

"Прийдеться таки закинути переслідування", думав. "Справді, шкода всякого труду гнатися далше за ними. Вони ж і так загинуть у цій страшній пустині."

Міркуючи таке підчас їзди, помітив він у скельній стіні, недалеко від дороги, склепіння якоїсь печери.

Зараз завернув туди свого коня. "Хвилинку відпочину в холодній печері," подумав. "Може так наберу сили до дальшої погоні."

Та заки ступив до печери, станув зчудований одною несподіванкою. По боках входу росли дві гарні лілеї. Росли високі, простенькі, повні цвіту. Медовим п'яніючим запахом віяло від них, а рій бджіл кружляв довкола них.

Явище це в тій пустині було таке несподіване, що жовнір уважав його за чудо. Зірвав велику, білу лілею і забрав її з собою до печери.

Печера була ні велика ні темна, і як тільки жовнір у ній зупинився, побачив, що там вже є трое подорожніх: чоловік, жінка й дитина, що спали глибоким сном на землі.

Ніколи мабуть не забило серце жовніра так голосно, як на таке: це ж були саме ті втікачі, за якими він так довго гонився. Пізнав їх зразу. І тут вони лежали, сплячи, без спромоги боронитися, всі трое в його руках.

Одним махом добув меча з піхви й нахилився над сплячим хлопчиною.

Обережно схиляв свій меч на серце дитини, добре примірявся, щоб убити її за одним ударом.

Але вже перед самим ударом задержався хвилину, хотів приглянутися личку дитини. Певний був своєї перемоги, але мав велику охоту поглянути на свою жертву.

І коли побачив його, врадувався незвичайно, бо перед ним лежав саме той хлопчина, якого бачив на полі перед брамою підчас забави.

"Так, це справді він", думав собі, "і чому ця думка не прийшла мені ніколи перед тим до голови? Тому я й так зненавидів цю дитину. Це ж певне той князь миру".

І знову нахилив свій меч, б'ючися з думками:

"А як би так цю голову дитини занести Іродові?! Він певне постановив би мене начальником своєї прибічної сторожі."

І чим ближче було вістря його меча до сплячого, тим більш почування радості захоплювало жовніра: "О, тепер хіба ніхто не видре мені його з рук!"

Але жовнір усе таки держав у руках лілею, яку зірвав був при вході до печери. Тепер помітив, як із цвіту вирвалася бджола, що сиділа закрита в чаші, та стала літати довкола нього.

Здрігнувся. Пригадав собі бджоли і прийшло йому на думку, що одна з них допомогла таки дитині втекти з Іродової палати.

Ця думка блискавкою прошила його свідомість. Жовнір держав меч, наслухуючи бренькоту бджоли.

Та її не було вже чути. Але підчас цієї передишки жовнір жадібно втягав у себе сильно-солодкий запах, що йшов від цвіту.

Згадав лілеї, над якими милосердився хлопчина, корч тих цвітів, що хоронили дитину перед його поглядом і що вивели її з Вифлеєму.

Попадав у щораз глибшу задуму і врешті спер свій меч на землю.

"Бджоли й лілеї відплатили йому добром за добродійства", шепотів до себе.

Мимоволі згадав про те, що малий і йому зробив добродійство і почервонів цілий із сорому. "Чи може римський воєк позабути таку прислугу?" шепотів він.

Коротко ще змагався сам із собою. Згадав Ірода і його дике бажання згладити зі світу князя миру.

"Ні, не личить мені вбити дитину, що врятувала мені життя" сказав собі накінець.

І нахилившись над дитиною, поклав свій меч набік, щоб утікаючі пізнали, проснувшись, яка грозила їм небезпека.

Накінець помітив, що дитина проснулася. Лежачи, споглядала вона на жовніра своїми гарними очима, що світили мов зірки.

А жовнір клякнув перед дитиною. "Господи, ти всемогучий!" промовив він. "Ти правдивий переможець. Ти той, якого полюбили боги. Ти той, що ступати тобі по вужах і скорпіонах."

І поцілував його ноги і тихо вийшов із печери, а маленький усе ще лежав і глядів за ним своїми великими діточими очима.

## ВТЕЧА ДО ЄГИПТУ

На далекій пустині півдня росла перед віками пальма, стара-престарезна і висока-висока, що сягала вершком небозводу. Усе, що йшло тією пустинею, ставало на відпочинок, щоб їй приглянутися, і звичайно говорили, що вона певно вища від обеліска й пірамід.

Стояла так пальма самотня серед пустині і споглядала в далечінь. Одного дня побачила там таке, що зворушило її могутнє верхів'я і від чого заколихалося листя її стрункого пня. Ген на обрію пустині замаєчили дві самотні людські постаті. Вони ще були так далеко, що верблюди на їх місці видавалися комахами, але це справді було двоє людей. Людей незнайомих із пустинею, бо пальма знала всяких мандрівників, навиклих до пустині, чоловік же і жінка не мали ні поводатора, ні в'ючних звірят, ані шатер ані мішків із водою.

"Очевидячки", промовила пальма до себе, "ці люди йдуть сюди повмирати."

Пальма скоро глянула докруги себе. "Дивна річ," сказала вона, "що на них не засідаються льви, щоби пірвати їх як добичу. Але якось не видно ні одного. І розбійників пустині не видати. Та вскорі треба їх сподіватися."

"Їх жде неминуча смерть," думала вона далі. "Льви їх розірвуть, гадюки покусають, спрага засушить, похоронить пустинний оркан, нападуть на них розбійники, спалить сонце, знищить тривога."

І вона намагалася думати про щось інше. Мучина її доля цих людей.

Але в цілому оточенні пустині, що простягнулася докруги, пальма невсилі була найти нічого, чого не знала б і не оглядала через сотні й ти-

сячі літ. Ніщо не приковувало її уваги. Думка її знову таки спинилася на двох подорожніх.

"А побий тебе посуха й буря!" промовила вона, клянучи своїми найзавзятішими ворогами, "а це що несе оця жінка на руках? Мені здається, що ці божевільні ще й дитину тягнуть із собою."

Пальма мала бистрий зір і таки не помилилася. Жінка несла на руках дитину, що зложила голову на її грудях і спала.

"А дитина ще й не одягнена як слід," думала нальма даліше. "Бачу, що мати сповила її своїм одягом. Певно захопила маленьке з ліжка й вивралася так у дорогу. Тепер уже розумію: ці люди певно втікачі."

"А всетаки вони дураки", говорила собі. "Якщо їх ангел не хоронить, то ліпше було б, якби вороги на них пімстилися, аніж мали б вони запускатися в цю пустиню.

"О, вже знаю, як то все було. Чоловік певно стояв при роботі, дитина спала в колисці, а жінка вийшла була по воду. Два кроки вже за дверима побачила вона своїх ворогів. Впала назад до хати, вхопила дитину, кликнула на мужа, щоб ішов за нею і втікла в пору. Потім вони певно втікали цілими днями без хвилини відпочинку. Так воно певно було, а всетаки я думаю, що ангел їх береже...

"Вони такі налякані, що не відчувають ані втоми ні інших терпінь, але бачу по їх очах, що вони страшно спрагнені. Я чейже знаю лиця спрагнених."

І пальма, думаючи про спрагу, сильно здригнулася цілим своїм білом, а незчислимі кінчики її довгих листків звинулися в одно начеб їх пражив вогонь.

"Будучи людиною," говорила пальма, "я ніколи не вибиралася б у пустиню. Відважний той, хто важиться йти сюди, не маючи коріння, що вдирається аж до благодійних, незбагнаних водянних

жил. Але тут небезпечно навіть для самих пальм. Навіть для таких пальм, як я.

"Як би я так могла їм порадити, попросила б їх завернути домів. Їх вороги певно не були б такі жорстокі, як ця пустиня. А може вони тієї думки, що пустиню, то так собі легко перебути? Та я знаю, що мені часом приходилося тут тяженько жити. Пригадую собі, як то раз вітер присипав мене малу цілою горою піску так, що я мало-що не вдусилася. Якщо судилося мені вмирати, то це певно була одна з останніх моїх годин."

Пальма міркувала собі все те голосно, як це звикли робити старі пустельники.

"Чую дивно мелодійний шум у моєму 'верхів'ї," мовила вона. "Усі мої листки дрижать. Не знаю, що це за тремтіння мене береться, коли дивлюся на тих чужинців. Але яка ж це гарна та жінка! Вона нагадує мені щось чудесне, нечуване, невидане."

І коли листки її безнастанно тремтіли тією однісінькою мелодією, пальма пригадала собі, як раз, у давнину, двоє достойних гостей навідалося були до оази. Це були королева Саба і премудрий Соломон. Гарна королева захотіла вернутися назад до своєї країни і король провіз її кусень дороги, а тут саме мали обоє розійтися. Тоді промовила королева: "На спомин наших гарних хвилин саджу зерно дактиля в землю і нехай із нього виросте пальма, що повинна рости так довго, аж у Юдеї постане король, більший від Соломона." І при тих словах вона кинула в землю зерно і полила його сльозами.

"Звідки ця гадка виринає в мене якраз сьогодні?" питала себе пальма. "Та невже ж ця жінка така гарна, щоб нагадати мені найкращу королеву, ту, на якої слово я виросла і дожила нинішнього дня?"

"Чую, що листки мої дрижать чимраз сильніше," говорила вона, "вчувається мені в тому їх



дрижанні похоронна пісня. Це так, якби вони про-рокували, що хтось мусить умерти. Добре, що не для мене ця пісня, бо я не можу вмерти."

Пальма міркувала собі, що листя грає похорон-ну думу самотнім мандрівникам. Певно думають бідолахи, що це їх остання година. Пізнати це по виразі їх обличчя, як переходили попри кістяк верблюда. Передсмертна тривога пробивалась і в їхніх поглядах на супів, що громадою летіли в повітрі. Так воно певно було. Вони вже пропаци.

Вони помітили пальму й оазу і прискорили хо-ди, покріпитися в ній водою. Та коли прибули на місце, розчарувалися, бо джерело висохло. Вто-лена мати поклала дитину на землю і плачучи сі-ла на березі джерела. Безрадний сів біля неї і чо-ловік і в розпучі став бити руками об землю. Пальма чула, як вони розмовляли між собою, що мабуть надходить їх смерть.

Чула також із їх розмов, що король Ірод дав приказ повбивати всі дволітні і трилітні діти з бо-язні, що міг прийти на світ давно очиданий юдей-ський цар.

"Щось можуть співають мої листки," думала пальма. "Це остання година бідних утікачів."

Чула, що обоє, чоловік і жінка, боялися пустині. Чоловік жалував, що не залишився дома. Волів був вести боротьбу з жовнірами і радше померти, як утікати.

"Господь милосердний," промовила жінка.

"Самі ми одинокі серед хижих звірюк і гадюк," говорив чоловік. "Ні їсти, ні пити нічого. Як же допомогти собі?"

Жінка сиділа випрямившись і склавши спокійно руки, мов до молитви.

Пальма чула, що тривожний шум у її листках чимраз більше змагається. Жінка видно почула його, бо піднесла свій погляд у гору. Мимоволі простягнула туди свої руки.

"Дактилі, дактилі!" промовила. У тому її голосі

пробивалася така туга, що стара пальма рада була принизитися мов малий корчик та подати їй овоч. Знала вона, що в верхів'ю криються дактилі, але як подати їх оцим винужденілим людям із такої висоти?

Чоловік бачив, що овочів йому не досягнути. Він навіть не рухнув головою. Просив тільки жінку, щоб не говорила про те, що не можливе.

Але дитина, що безжурна бавилася билинками трави, почула виклик матері.

Маленький і не думав про те, щоб його мати не мала дістати того, чого собі забажала. Як тільки почув згадку про дактилі, став уважно приглядатися пальмі. Роздумував над тим, якби дістати овочів для мами. На його чоло поклалася зморщка під ясними кучерями. Вкінці усміхнувся. Найшов уже спосіб. Підступив близько до пальми і став легонько її гладити своєю маленькою ручкою, промовляючи: "Пальмо нагнися, схилися пальмо!"

Але що це таке? Що сталося? Пальмове гилля зашуміло, гейби оркан насівся на дерево, а цілий пень пальми проняло тремтіння до самих основ. І пальма відчула, що маленький має над нею непобориму силу. Вона не могла їй опертися.

І схилила свій гордий, високий пень низько, низенько перед дитиною, так як люди кланяються перед князями. Величезним луком нагнулася до землі, так низько, що дрижачими листками своєї корони торкалася піску пустині.

Дитина ж ані не налякалася, ані здивувалася, а підійшла з окликом радості до корони і зривала зі старої пальми овоч один по одному.

Коли вже нарвала досить овочів, а дерево все ще таки лежало вдолі, підійшла знов до пня, погладила легенько і милим голосом промовила:

"Пальмо встань, піднесися пальмо!" і велетень-дерево знову тихо, спокійно піднеслось, граючи чудову, шумну мелодію своїми листками, мов на гарфі.

“Тепер я вже знаю, кому вони співають похоронну пісню,” промовила стара пальма до себе. “Певно вона не для цих людей.”

А чоловік і жінка впали на коліна, славлячи Бога.

“Ти зглянувся на нашу тривогу і увільнив нас від неї. Ти сильний, що нагинає пень пальми як в'ялу соломину. Кого ж іще нам боятися, коли сила Твоя нас зберігає?”

Коли найближча каравана проїздила пустинею, подорожні бачили, що на короні великої пальми зів'яло листя.

“Як же це?” промовив один із подорожніх. “Ця ж пальма не повинна була всохнути, доки не побачить короля, більшого від самого Соломона!”

“А може вона й бачила його?...”, відповів йому другий мандрівник.

## У НАЗАРЕТІ

А коли Ісусикові було ще всього п'ять рочків, сидів він на порозі Йосифової робітні в Назареті. Сильно був зайнятий: із брилки м'якої глини, що дістав від ганчаря, який жив по другому боці вулиці, Ісусик ліпив глиняних зазульок. І такий був радий, як ніколи досі, тож усі діти говорили Ісусові, що ганчар людина прикра і не зм'ягчиш його ні поглядом милим ані словами. То й не наважився б Ісусик чого б там у нього просити. А тут, і сам він не знав, як те сталося, коли стояв так на порозі й тужно глядів як сусід працює над посудом, ганчар вийшов сам із своєї робітні та дав йому стільки глини, що можна б із неї було виліпити навіть великий глек на вино.

На східцях сусіднього дому сидів Юдка. Хлопчище руде й погане. Обличчя повне синяків, одержана придерта, бо постійно воював із вуличниками. Та тоді саме сидів тихий, не воював, а працював над грудкою глини так же, як Ісус. Не дістав він тієї глини, як Ісус: і не наважився б Юдка був і на очі ганчареві показатись, бо той скаржився, що Юдка шпурляє камінням у ганчарів крихкий товар, то й прогнав би був його києм. Але Ісус поділився з ним глиною зі свого запасу.

Як уже діти викінчили своїх глиняних зазульок, поставили їх навколо себе. На вигляд були їх зазульки такі, як звичайно такі кукавки: замість ніг мали велику червону брилку, що на ній спиралися, короткі шийки та ледве позначені крильцята.

Проте, як би воно там не було, зразу ж видно було відміну в твориві малих товаришів. Юдкові кукавки були такі косі, що все перевертались і, як він не старався своїми грубими пальцями, я-

кось не міг надати їм гарного й пристійного вигляду. Нераз спозирав крадькома на Ісуса, підглянути як той це робить, що його зазульки такі рівномірні й гладенькі, мов дубові листки лісу на горі Тавор.

Що нова птичка, то щасливішим ставав Ісус. Усе здавалась вона йому кращою за попередні, то й глядів він на них із любов'ю, дуже вдоволений. Тож мали вони стати для нього товаришами забав, його малими братчиками, мали спати в ліжечку з ним, говорити з ним, співати йому своїх пісеньок, як неня залишить його самого. Ніколи ще не мав себе таким багатим, тож уже ніколи більш не почуватиме він себе самотнім і покинутим.

Великий водоноша проходив мимо, зігнутий під вантажем свого тяжкого міха. Зараз за ним їхав продавець городини, киваючись між великими порожніми кошами на спині свого осла. Водоноша поклав свою руку на головку Ісусову та розпитував про його пташенят, а Ісус розповідав йому, що вони мають уже імена й уміють співати. Всі його малі пташенята прибули до нього з далеких чужих країн та розповіли йому такі речі, що їх знають тільки вони й він. А розказував Ісусик усе те так цікаво, що й водоноша й городник, заслухавшись, позабули і про свою роботу.

Коли вкінці стали збиратись до відходу, Ісусик указав на Юдку, кажучи: "А гляньте-но, яких гарних пташенят повиробляв Юдка!"

Тоді городник затримав добряче свого осла при Юдці та спитав його, чи і його пташки мають імена й уміють співати? Але Юдка не знав того, тільки вперто мовчав, не відіймаючи очей від своєї роботи. То ж городник злісно копнув ногою одного Юдиного пташка та рушив далі.

Так минуло їм пополудне й сонце зайшло так глибоко, що його промінь устиг пробитись крізь низькі брами міста, що вершили на кінці вулиці, красуючись римським орлом. Світло те, що прий-

шло наприкінці дня, було наскрізь червоно-рожеве, та, наче змішане кров'ю, надавало своїй барви всьому, що тільки ввійшло йому в дорогу, якою воно сочилось крізь вузькі вулички. Красило воно посуди ганчаря, і бервено, що скрипіло під пилою теслі, та й білу хустинку на обводі Марііного обличчя.

Проте найкраще вилискував соняшний промінь у малих калабаньках, що зібрались поміж великими камінюками на бруку вулиці. Нагло Ісус устромив ручку в найближчу калабаньку. Бо подумав, що чейже добре було б помалювати своїх сірєньких пташенят отим лискучим променем сонця, що дає таку гарну барву воді, мурам домів і всьому навколо.

І сонце радо давало себе набирати, мов краску з маляревої дощини, а коли Ісус потягав ним своїх глиняних пташенят, воно залишалось на них, криючи їх від ніг до голови схожим на самоцвіти блиском.

Юдка, що тут то там обкидав оком Ісуса, чи не робить він більше і кращих від його пташків, аж крикнув із захоплення, побачивши, як Ісус малює своїх глиняних пташенят соняшним променем, яке виловлював із калабаньок на вулиці. То і Юдка занурив свою руку в світливу воду і пробував уловити соняшне проміння.

Але соняшне світло не давало йому себе схопити. Протікало крізь його пальці і, хоч як рвучко він намагався схопити його руками, воно висковтувалось і він ніяк не міг накласти ні дрібку барви своїм бідним пташкам.

"Зажди, Юдко!" — сказав Ісус. "Я зараз прийду и помалюю твоїх пташок".

"Не треба!" — сказав Юда. "І не смій їх рухати. Вони добрі саме такі, як є".

Устав нахмурений, із стиснутими устами. Ставив свою широку стопу на кукавок і так, одну по одній, розтоптував їх назад на малі, плоскі грудки глини.

І коли вже всі понищив, пішов до Ісуса, який сидів там і гладив своїх малих глиняних пташенят, що вилискувались мов самоцвіти. Хвилинку приглядався їм Юда мовчки, а там підніс ногу й розтоптав одне.

Коли знов підійняв ногу й побачив, як малий пташок перемінився назад у глину, відчув Юда таку насолоду, що став сміятись і знов підніс ногу, ще одного роздусити.

"Юдо", крикнув Ісус, "що робиш? Хіба не знаєш, що вони живі й уміють співати?"

Але Юда розсміявся і розтоптав іще одного пташка.

Ісус оглянувся за допомогою. Юда був великий, то й Ісус не мав доволі сили, щоб самому його стримати. Оглянувся за своєю мамою. Не була вона далеко, та заки надійде, Юда може понищити всіх його пташок. Сльози станули Ісусикові в очах: Юда роздусив уже четверо його пташенят, тільки троє ще залишилось.

Ісусик за зле взяв їм те, що вони стояли так тихо й давали себе розтоптувати, не зважаючи на небезпеку. То й сплеснув у долоні, щоб їх розбудити та кликнув до них: "Ану, спурхніть, полетіть!"

То почали три малі пташки рухати своїми крильцятками й тривожним льотом успіли піднятись на дах хати, де вже були безпечні.

І коли Юда побачив, як пташки на Ісусове слово рушили крильцятками й відлетіли, став дуже плакати. Рвав на собі волосся, як бачив таке у старших, коли були у великій тривозі й журбі, та кинувся Ісусові до ніг.

І лежав так Юда, качаючись перед Ісусом у поросі мов пес, та просив, щоб Ісус підніс свою ногу й розтоптав його так, як він потоптав малих пташенят.

Бо любив Юда Ісуса, подивляв його й почитав, але й ненавидів рівночасно.

А Марія, яка весь час зорила за забавою дітей,

тепер устала, підняла Юдку з пороху, посадила собі на коліна й потішала.

“Бідна дитино”, мовила йому, “ти не знаєш, що поривався зробити таке, чого не зробить ніяке сотворіння. То й не поривайся більш на таке, якщо не хочеш стати найбільш нещасливим із усіх людей. Бо що буде такому з нас, що пірветься йти в змагання з Тим, що малює сонцем і надихує життям навіть мертву глину?”



## У ХРАМІ

Були собі колись пара бідних людей, чоловік і жінка, та мали маленького синка. Ходили якось то по великій святині в Єрусалимі. А синок їх був гарний аж гей. Чудові кучерики волосся, а оченята ясніли мов зорі.

Синок їх не був ще ніколи в святині, відколи підріс та став розуміти, що бачив, то й тепер батьки ходили з ним усюди та показували йому всю величність храму. А були там довгі колони величавих стовпів, були позолочувані вівтарі, сиділи святі мужі, навчаючи своїх учнів, був найвищий архиерей у нагруднику з самоцвітів, були заслони з Вавилону низані золотими рожами, були велетенські мідяні ворота, такі тяжкі, що треба було труду тридцяти чоловіка, щоб їх на завісах обернути.

Але малий хлопчина, якому було всього дванадцять років, не дуже тим усім цікавився. Матуся розказувала йому, що все, що він тут бачить, просто найбільш подиву гідне в світі. Казала йому, що довго йому хіба прийдеться ждати, щоб ще раз щось таке побачити. В убогому Назареті, де вони жили, побачиш хіба сірі вулички.

Та оті їх завважування якось не багато діяли. Хлопчина, виглядало, мав радше охоту вибігти з чудового храму, щоб таки побавитися серед вузеньких вуличок Назарету.

І на диво: що більш байдужим виявляв себе хлопчина, то більш веселі-вдоволені ставали його батьки. Моргали до себе понад його голівку та були повні захоплення.

Нарешті хлопчина став на вигляд такий вичерпаний і втомлений, аж пожаліла його мама. "Ми за багато з тобою находилися", сказала синові. "Ходи, відпочинь хвилину!"

Присіла побіч одної колони й сказала йому, що би поклався на землю та склонив голову на її коліна. Так він зробив та зараз тут уснув.

Ледве він заснув, сказала жінка до чоловіка: "Нічого я так не боялася, як тієї години, коли він увійде до ерусалимського храму. Була певна, що тільки він узрить дім Божий, то вже й на завжди захоче тут залишитись."

"І мені було немно перед тією мандрівкою", сказав чоловік. "У час, коли він народився, сталися такі знаки, які вказували на те, що він стане великим володарем. А що принесло б йому царське достоїнство, як не журбу й небезпеки? Я все казав, що найкраще для нього і для нас було б залишитися звичайним теслею в Назареті."

"Від його п'ятого року", сказала в надумі мати, "припинилися всі чуда вколо нього. А він самий якось не пригадує собі нічого з того, що бувало з ним від наймолодших літ. Тепер він зовсім як дитина між іншими дітьми. Перш-за-все нехай діється Божа воля в усьому, але я вже стала надіятися, що Бог у Своїй милості вибере когось іншого до такої величної долі, а мені залишить мого сина."

"А я таки певний, що все піде добрим шляхом, якщо він тільки не дізнається нічого про ті всі знаки й чуда, що сталися в його перших роках."

"Я ніколи не говорю з ним про оті чудеса", сказала жінка. "Але завжди боюся, що й помимо того співдіння, може статися щось таке, що вкаже йому, хто він такий. А вже таки найбільший страх мала я завести його до цього храму."

"Ну, тепер можеш бути певна, що небезпека минула", сказав чоловік. "Невдовзі матимемо його знов дома в Назареті."

"Я мала страх перед книжниками в храмі", сказала жінка. "Я боялася віщунів, які сидять отут на своїх килимцях. Мені здавалося, що коли він стане їм на очі, вони повстануть і поклоняться перед дитиною та вітатимуть його як Царя Жидів. Дивне воно, що вони не завважили його величі. А тож ніколи ще не мали вони перед собою такої дитини."

Сиділа хвилину мовчки, приглядаючись дитині.

"Не можу цього таки зрозуміти", сказала. "Я думала, що коли він побачить усіх тих суддів, що сидять у святому домі судити народні справи, чи тих учителів, як говорять до своїх учнів, чи тих священників, як Богові служать, то пробудиться він та закричить: "Тут поміж отими суддями, поміж тими священниками жити мені, на те я й народився."

"Та що воно за щастя, жити отут замкненим поміж отими стовпами?" докинув чоловік. "Краще для нього вже проходжуватися по узгір'ях і горах навколо Назарету."

Мати легко зітхнула. "Він такий щасливий дома у нас", сказала. "Такий він задоволений, як може супроводити череди овець на своїх самітніх мандрах, чи коли йде крізь поля й приглядається праці селян! Не гадаю, щоб ми діяли на його шкоду, коли пробуємо затримати його таки при нас."

"Так ми захоронюємо його тільки від найгірших страждань", сказав чоловік.

І розмовляли вони отак, доки дитина не прокинулася зі сну.

"А бачиш?", сказала мати, "аж тепер ти собі відпочив. Тепер час вставати, бо вже наближається вечір і ми мусимо вертатися на нічліг."

Були вони саме в найдальшій частині храму, коли ото збиралися вертатись.

За хвилину минули старе склепіння, що заховалось було там іще з часів, коли вперше збудовано було тут святиню. Під стіною стояла там стара, величезна мов стовп труба, тільки прикласти її до уст і затрубіти. Стояла горбата й обдряпана, повна

пороху й павутиння всередині й зверху, з ледве видним написом із старовинних букв кругом неї. Хіба вже з тисячу років не пробував ніхто добути з неї хоч один тон.

Коли хлопчина побачив цю несамоовиту трубу, аж пристав із дива. "Що воно таке?" спитав.

"Це велика труба, яку називають Голосом Царя Світів", відповіла мати. "Нею Мойсей скликав синів Ізраїля, ще як вони були розсіяні в пустині. Але від його часів ніхто не здолав видобути голосу з неї. А хто здолає, той збере під свою владу всі народи землі."

Всміхалася, розказуючи про те, що вважала за стару казку, але хлопчина затримався перед великою трубою так довго, аж мусіла його відкликати. З усього, що бачив досі в храмі, ця труба була першим, що йому сподобалося. Він мав би був охоту пробувати тут довше, щоб собі її докладно оглянути.

Не йшли довго, аж зупинилися у великому придворі храму. Тут у скалистому ґрунті була пропасть, глибока й широка, як була мабуть там із первовіку. Цар Соломон не казав при будові храму тієї пропасти засипувати. Не казав зробити моста понад нею, ні теж не доручив огородити страшного провалля якоюсь кратною. Замість того казав покласти понад кілька ліктів довгим проваллям довге сталеве гостре лезо, гостряком наверх. І так лежало воно, по безлічі років і змін, іще й тепер над пропастью. Лезо було вже проїджене ржою та вже й не трималося кріпко на своїх обох кінцях, тільки дрижало й хиталося, як тільки хтось проходив тяжко притвором храму.

Коли мати мусіла обійти з сином пропасть, спитав він її: "А що воно за такий міст?"

"Це такий поклав цар Соломон", відповіла мати, "а ми називаємо його Мостом До Раю. Якщо зможеш пройти над цим проваллям по тім дрижачім

мості, якого вістря тонше від соняшного променя, так будеш певний, що підеш до раю."

І вона всміхаючись пішла дальше, але хлопчина пристанув і довго приглядався вузькому, дрижачому лезу сталі, доки його мати не відкликала.

Послухав її, але зітхнув, бо не показала була йому досі тих двох чудесних речей, щоб мав він був досить часу добре їх собі оглянути.

Тепер ішли вони без затримки, доки не дійшли до великого притвору, де стояло п'ять рядів величезних стовпів. Тут в одному куті пара стовпів із чорного мрамору стояли на одній підставі так близько себе, що ледве чи можна було би всунути поміж них стебло соломи. Стовпи були височенні й маєстатичні, з гарно вирізьбленими капітелями, довкола яких крутився ряд якихось звірячих голів. Але не було на тих чудових стовпах ані цяля місця, вільного від потріскань і щербин. Здається не було в цілім храмі чогось більш зужитого й піднищеного. Навіть долівка біля них була гладко витерта й навіть трохи вижолоблена від кроків безлічі ніг.

Знову хлопчина затримав маму і спитав: "Що це за такі стовпи?"

"Це стовпи, що їх праотець Авраам привіз із далекої Халдеї сюди до Палестини та назвав їх Бралою Праведности. Хто зможе проміж них протиснутися, той праведний перед Богом і ніколи не допустився гріха."

Хлопчина пристанув і глядів великими очима на стовпи.

"Ти хіба не пробуватимеш між них пропхатися?" спитала мати й засміялася. "Бачиш, яка витерта долівка навколо них, витерта тими багатьома, що пробували протиснутися крізь вузьку щілину, але вір мені, нікому не вдалося. Ходи ж! Чую в с- гриміння мідних воріт, об які тридцять сторожів храму напружує свої рамена, щоб їх пустити в рух."

І всю ніч хлопчина не міг заснути в шатрі, і не бачив він перед собою нічого іншого, тільки Брату Праведности, і Міст До Раю, і Голос Царя Світів. Про такі чудесні речі він до цього часу ніколи ще не думав. І тепер вони ані руш не виходили йому з голови.

І над ранком другого дня було з ним таке ж. Не міг ні про що інше думати. А того дня мали вони вже збиратись додому. Батьки мали ще багацько до роботи, заки зложать шатро й навантажать ним великого верблюда та ще багато чого доладу приведуть. Вони мали їхати не самі, тільки в товаристві багатьох родичів і сусідів, а що вибиралося так багато людей, то й вантаження йшло дуже помалу.

Хлопчина при тій праці не помагав, а під час того всього шуму-руху сидів тихенько й роздумував про оті чудесні речі.

Нагло прийшло йому на думку, що він чейже має ще багато часу піти до храму й усе те щераз собі оглянути. Тож було ще багато чого до вантаження, а він міг би ще до вирушення в дорогу повернутись із храму.

Отже побіг, нікому нічого не кажучи, куди йде. Не думав, щоб треба було; тож він хотів бути раз назад.

Не займило воно довго, як він був уже при храмі та вступив у входовий притвір, де були поставлені два стовпи-близнюки.

Як тільки їх зочив, загорілись йому очі від утіхи. Сів собі на долівку біля стовпів і дивився на них догори. І коли думав про те, що як би йому вдалося проміж ті два стовпи протиснутись, то був би праведним перед Господом і не допустився б гріха, здавалося йому, що ніколи ще не оглядав чогось такого чудесного.

Думав, як чудово воно було б протиснутися між тими двома стовпами, але ж вони стояли так тісно себе, що було неможливо навіть пробувати. Так

сидів він без руху яку годину перед стовпами, і навіть не знав про те: думав, що оглядає їх усього якусь хвилинку.

Але сталося воно, що у величньому притворі, де хлопчина сидів, зібралися судді Високої Ради, щоб розсуджувати різні спірні справи. Увесь портик наповнився людьми, які правувалися: хто за межю, яку їм пересунуто, хто за овець, що їх украдено з череди й позначено фальшивими знаками, хто за довжників, які не хотіли платити довгу.

Та надійшов між іншими якийсь багач, одітий у довгу багряну одежу. Він привів перед суд убогу вдову, яка мала бути винна йому декілька секлів срібла. Вдовиця жалувалася й зізнавала, що багач несправедливо її позиває. Бо ж вона вже раз заплатила йому свій довг, а він тепер хоче її присилувати ще раз платити, а вона не має з чого. Вона ж така вбога, що коли судді присудять їй ще раз платити, то вона хіба мусітиме багачеві дати своїх доньок у неволю.

Суддя, що сидів на найвищому місці, звернувся до багача і сказав йому: "Чи відважишся присягнути на те, що ця бідна жінка ще не звернула тобі довгу?"

І відповів багач: "Пане, я ж багатий чоловік! Чи виплатилося б мені завдати собі труду правуватися з тією бідною вдовою, як би я не мав права на те? Присягаю тобі, що як певне те, що ніхто не протиснеться через Брану Праведности, так певне і те, що ця жінка винна мені суму, якої від неї домагаюся."

Коли судді почули таку присягу, повірили його словам і видали присуд, що бідна вдова має віддати своїх доньок у неволю.

Але хлопчина, що сидів недалеко, чув усе те. І подумав собі: як би воно було добро, як би так хтось міг протиснутися крізь Брану Праведности! Цей багач напевно не сказав правди. І так мені

жаль тієї старої жінки, що мусить віддати своїх доньок у неволю.

Скочив на підставу, з якої височили оба стовпи, та глянув крізь щілинку.

Ох, коби воно не було таке зовсім неможливе! — думав.

Був дуже стурбований долею бідної вдови. І не думав ніяк про те, що хто протиснеться через цю Браму, той буде праведний і без гріха. Він хотів протиснутись тільки для тієї вбогої жінки.

Всунув своє рам'я в заглибину між стовпами, наче б хотів уторувати собі дорогу.

І в цій хвилині всі люди, що стояли в портику, глянули вбік Брами Праведности. Бо загриміло аж по склепіння, і зашуміли старі стовпи, і відсунулись вони вбоки, один направо, другий наліво, і залишили місця настільки, що якраз могло протиснутися ним тіло хлопчини.

Прийшло велике замішання й остовпіння на людей. У першій хвилині не знав ніхто навіть що сказати. Люди тільки товпились і рячилися на малого хлопчину, що зробив таке велике чудо. Перший, що прийшов до себе, був найвищий суддя. Він зараз закликав схопити багача та привести його перед суд. І засудив його віддати вбогій удові весь його маєток за те, що криво присягнув у Божому храмі.

Коли це вже сталося, суддя запитав про хлопчину, що пройшов Брамою Праведности, але коли люди за ним оглянулися, вже його не було. Бо в тій хвилині, коли розсунулися стовпи, він наче прокинувся зі сну та пригадав собі батьків і поворот додому. Тепер мушу звідси добре поспішати, щоб на мене батьки не мусіли чекати, думав.

Але не знав він, що просидів перед Брамою Праведности цілу годину, а думав, що тільки кілька хвилин, то й гадав, що має ще час кинути оком на Міст До Раю, заки покине святиню.

То й легеньким ходом подався крізь юрбу та



побіг до Мосту До Раю, що лежав у зовсім іншій частині храму.

Коли побачив гостре сталеве лезо, простягнуте над пропастю, коли подумав, що людина, яка зможе пройти тим мостом, буде певна приходу в Рай, здавалося йому, що це хіба найбільша чудасія, яку він колинебудь бачив, і сів собі над краєм пропасти, щоб краще приглянутися лезу.

Сидів він так і думав, як би то воно добре було дістатися до раю і яку охоту він має перейти цим мостом. Але рівночасно й бачив, що воно зовсім неможливо навіть пробувати таке.

Так сидів він зо дві години й роздумував, але не знав, що вже минуло стільки часу. Він тільки сидів і думав про Рай.

На подвір'ю, біля тієї глибокої пропасти, стояв великий жертівник, а довкола крутилися біло одіті священники, які берегли вогню на вівтарі й приймали жертви. Стояло там теж багато людей, які жертвували, та багато тих, які тільки богослужбі приглядалися.

Прийшов теж бідний якийсь старий чоловік, несучи ягнятко, що було дуже мале й худеньке, та ще й до цього покусав його собака так, що мало воно велику рану.

Чоловік підійшов із тим ягнятком до священників та просив, щоб вони принесли його в жертву Господеві. Але вони сказали йому, що не личить приносити таку нужденну жертву Господеві. Старий просив, ради милосердя, таки прийняти це ягнятко, бо його син лежить смертельно хворий, а він сам не має нічого іншого, що міг би жертвувати Богові за синове здоров'я. "Ви мусите мені його жертвувати", казав він, "бо інакше не дійде моя молитва перед Боже Обличчя і помре син мій."

"Вір мені, що я милосерджусь над тобою", сказав священник, "але закон забороняє нам приносити в жертву поранене звіря. Воно неможливо так са-

мо вволити твою волю, як неможливо нікому перейти отой Міст До Раю."

Хлопчина сидів так близько, що чув усе те. І раз подумав, яка воно шкода, що немає нікого, хто б міг перейти міст. Може тоді міг би старий урятувати свого сина, як би так пожертвовано його ягня.

Старий відійшов зажурений із храму, але хлопчина встав, підійшов до хиткого мосту й поставив на нього стопу.

Не думав проте перейти ним, щоб бути певним Раю. Його думки були при вбогому, якому хотів допомогти.

Але взяв свою ногу назад, бо подумав: це ж неможливе. Міст надто старий і заржавілий, він не втримає навіть мене.

Але щераз перекинувся думками на вбогого, якого син був смертельно хворий. Знов поставив ногу на лезі.

Тоді спостеріг, що міст перестав хитатись і став для його ноги широкий і сильний.

І коли зробив дальший крок на ньому, почув, що повітря навколо підпирає його так, що не може впасти. Воно понесло його так, наче б він був птахом і мав крила.

Але з напнятого леза пронісся дрижанням високий тон, коли хлопчина йшов мостом, і один із тих, що стояли на подвір'ї, обернувся, коли почув звук. Крикнув, і тепер звернулися в той бік також інші, і спостерегли малого хлопчину, що йшов сталевим лезом.

І всі, що там стояли, зачудувались і здивувались. Перші прийшли до себе священики. Вони зараз післали післанця за вбогим, а як той вернувся, сказали йому: "Бог зробив чудо, щоб нам показати, що хоче прийняти твою жертву. Дай сюди своє ягня, ми його жертвуємо!"

І коли те сталося, стали питати за хлопчиною, що

перейшов міст над пропастю. Та коли за ним оглянулися, не могли вже його найти.

Бо тільки-но хлопчина перейшов над пропастю, пригадав собі про подорож додому і про батьків. Але не знав, що минув уже ранок і полудне, а думав: Мушу спішитись тепер назад, щоб не мусіли на мене чекати. Тільки ще перед тим поспішусь кинути оком на Голос Царя Світів.

Пробрався поміж нарід та легкою ходою поспішив до півтемного склепу, де стояла сперта об стіну мідяна труба.

І коли побачив її й подумав, що хто зуміє видобути з неї хоч один звук, той збере під своє панування всі народи землі, то здавалося йому, що ніколи він не бачив іще чогось такого чудесного, і сів собі на землю та приглядався трубі.

Думав, як би то було дуже велично з'єднати собі всі народи землі, і як дуже він хотів би могли затрубіти у стару трубу. Але й бачив він, що воно неможливо, і не важився навіть пробувати.

Сидів так багато годин, але не чув, як час минає. Тільки думав над тим, яке то мусить бути гарне почування, зібрати під своє панування всі народи світу.

Але було воно так, що під цим холодним склепінням сидів святий чоловік, навчаючи своїх учнів. І тепер він звернувся до одного з юнаків, що сиділи у його стіп, та сказав йому, що він обманець. Дух зрадив йому, сказав святоць, що цей юнак чужинець, а не ізраїльтянин. І тепер питався його святоць, чому юнак під фальшивим прізвиськом вкрутився між його учнів.

То піднявся чужинець-юнак і сказав, що він мардрузував пустиннями й через великі моря, щоб могли почути правдиву мудрість і науку про єдиного Бога. "Моя душа марніла з туги", сказав він святоцеві. "Але я знав, що ти не будеш мене навчати, коли я не скажу, що я ізраїльтянин. Тому й сказав

я тобі неправду, щоб заспокоїти свою тугу. І про-  
шу тебе, дозволь мені залишитися при тобі."

Але святець устав і простягнув свої рамена до неба. "Так тобі неможливо залишитися при мені, як неможливо, щоб хтось устав і затрубів у велику мідяну трубу, яку ми називаємо Голосом Царя Світів. Тобі не вільно навіть вступити на це святе місце в храмі, бо ти поганин. Іди скоро звідси, бо ще кинуться на тебе інші мої учні й розірвуть тебе на шматки за те, що твоя приявність зневажає храм."

Але юнак стояв непорушно і сказав: "Не хочу йти туди, де не знайде страви моя душа. Вже краще мені вмерти тут, у твоїх ніг."

Ледве те сказав, а вже учні святця кинулися прогнати його. А коли він став боронитися, кинули ним об землю та хотіли вбити його.

А хлопчина сидів дуже близько та й бачив і чув усе, і думав собі: Це велика твердосердність. Ох, коби то я міг затрубіти в мідну трубу, то допоміг би йому.

Встав і поклав свою руку на трубу. У цій хвилині хотів він приложити її до своїх уст не тому, що хто це зможе, стане великим володарем, а сподівався допомогти комусь, що був у небезпеці життя.

І він обняв своєю малою ручкою трубу і пробував піднести її.

То почув, що несамовита труба сама підходить до його уст. І коли він тільки дихнув, роздався сильний звучний тон із труби і пронісся ген попід високе склепіння всього храму.

Так звернули всі свої очі туди і побачили, що це малий хлопчина стояв там, тримаючи при своїх устах трубу та добував із неї згук. що казали трястися склепінням і стовпам святині.

І опустилися зараз усі руки, що звелись були бити чужинця-юнака. а святобливий учитель промовив до нього: "Прийди і сядь у моїх стіп. де перше сидів! Бо вчинив Господь чудо, щоб вияви-

ти мені, що Його це бажання: допустити тебе, щоб я увів тебе в почитання Його”.



День хилився до заходу, як чоловік і жінка швидкими кроками спішили до Єрусалиму. Виглядали перелякані й неспокійні та випитували кожного стрічного: “Ми згубили нашого сина. Думали, що він пішов із нашими свояками й сусідами, але ніхто з них не бачив його. Не стрінув де хто-небудь із вас яку самітну дитину?”

Люди, що йшли від Єрусалиму, відповідали їм: “Ні, ми не бачили вашого сина, зате виділи в святині чудову дитину. Був це янгол із неба і перейшов він крізь Брамун Праведности.”

Вони радо розповіли б їм були все те до подробиць, але родичі не мали часу слухати.

Коли знов перейшли шмат дороги, стрінули інших людей та розпитували їх.

Та ті, що йшли з Єрусалиму, знали їм сказати тільки про найкращу дитину, яка — здавалося — зійшла з неба та перейшла Мостом До Раю.

Вони радо були б пристанули та говорили з ними про те до самого вечора, та чоловік і жінка не мали часу їх слухати, а спішили до міста.

Ходили вуличками сюди й туди, вниз і вгору, та не находили дитини. Врешті прийшли до святині.

Як надійшли туди, каже жінка: “Коли ми вже тут, то ввійдім і загляньмо, що то за дитина воно, що про неї всі розказують, що зійшла з неба!” Та увійшли і питали, де б можна їм було побачити дитину.

“Йдіть просто туди, де святоблнвий учитель сидить із своїми учнями. Там є ця дитина. Старі книжники посадили собі її посередині, а він випитує її та всі дивуються відповідям її. Увесь же народ сидить у присінках храму, щоб добачити

бодай відблиск того, що приклав був до уст своїх Голос Царя Світів”.

Чоловік і жінка протиснулися якось крізь громади народу та побачили, що дитина, що сидить між ученими, це їх син.

І як пізнала жінка свою дитину, стала вона плакати.

І як хлопчина, що сидів між ученими мужами, почув, що хтось плаче, впізнав, що це його мама. То устав він і пішов до своєї мами, а батько й мати взяли його між себе та вийшли зі святині.

І весь час мати не переставала плакати, і дитина спитала її: “Чому ти плачеш? Тож я зараз прийшов до тебе, як тільки вчув твій голос”.

“І як не маю плакати?” — сказала мати. “Я ж думала, що ти пропав для мене”.

Вийшли з міста і настала темнота, і все ще плакала мати.

“Чому плачеш?” — спитала дитина. “Я не знав нічого про те, що день уже кінчився. Я думав, що це тільки-що ранок, і я зараз же прийшов до тебе, як тільки почув твій голос”.

“Як не маю плакати?” — відповіла мати. “Я шукала тебе весь день. Я думала, що ти вже пропав для мене”.

Мандрували вони так усю ніч і все ще плакала мати.

Коли стало сіріти, дитина сказала: “Чого ж ти плачеш? Я ж не шукав своєї слави, а Бог допустив чудо через мене, бо хотів Він допомогти тим трьом бідним людям. Та коли я тільки почув твій голос, зараз же прийшов до тебе”.

“Сину мій, — відповіла мати, “я плачу, бо ти вже й так пропав для мене. Ніколи вже не будеш цілком моїм. Від тієї години все існування твоє буде змаганням до справедливості, і туга твоя за раєм. і любов твоя обійматиме всіх людей, що на землі”.

## ХУСТИНА СВ. ВЕРОНІКИ

Діялося це за останніх років царювання імператора Тиберія. У той час в убогій хатині в сабінських горах осів бідний винникар із жінкою. Чужинці були захожі і мешкали відокремлено на самоті то й ніхто не запускався до їхньої господи в гостину. Та одного ранку, коли винникар відчинив хату, побачив на порозі жінку, що присіла під стіною. Була одягнена в просту сіру накидку, з вигляду дуже вбога. І вона видалася винникареві такою бідною, що мимоволі прийшли йому на думку богині, які за переказом перекидалися в жебрачок, щоб зійти між людей.

"Приятелю!" промовила жінка до робітника, "не дивуйся, що я нині ночувала на твоєму порозі. Мої батьки жили в тій хаті, тут я і побачила перший раз світло дня дев'яност років тому. Думала, що побачу її тепер уже самотньою, пустою, і не знала, що тут живуть іще люди."

"Мене не дивує твоя думка, що ця хатина могла опустіти серед диких самотніх скель", промовив винникар. "Та ми обоє з жінкою, захожі чужинці не могли найти ліпшого захисту. Але ти певно змучена дорогою й голодна. Хоч яка непривітна наша хатина, всетаки може найдеш тут захист перед вовками сабінських гір. Зайди до нас, відпочинеш, покріпишся козячим молоком і кусником хліба".

Жінка всміхнулася дрібку на його слова, але вираз журби й суму не покидав її лица ні на хвилину. "Тут я прожила цілий свій молодий вік", промовила вона. "Я ще й досі не забула, як виганяється вовка з глухої печери".

І вона дійсно глянула таким бистрим, сильним зором, що робітник ані на хвилину не сумнівався в її силу, мимо того, що стара вже була.

І він знову став її просити зайти до хати. Стара ввійшла до середини. Всі разом засіли до обіду. Та хоч як старенька на позір раділа тим запро-синам, чоловіка й жінки не покидала думка: Звідки вона, ця бідна старенька? Певно вона пирувала раніш із срібного начиння, а вже цілком не доводилося їй пити козячого молока з простої, звичайної миски.

Раз-у-раз розглядалася вона з-поза стола кругом себе, немов хотіла розпізнати наскрізь мале нутро хатини. Необхідна обстановка хатини, з великими глиняними стінами й битою долівкою, пригадалися їй у пам'яті. Вона навіть показувала господарям сліди оленів і собак на стінах, які рисував на ній батько для забави дітям. А на завішеній полиці вона навіть помітила черепки глиняної посудини, до якої колись доїла молоко.

Та чоловік із жінкою думали про що інше: можливо правда воно, що ця старенька зросла тут у цій хатині, але в житті вона певно не займалася плеканням кіз і вироблюванням масла й сира.

Вони помітили, що старенька часто відбігала думками від їхнього середовища, а коли знову приходила до себе, важко-тяженько зітхала.

Накінець скінчили обідати. Старенька подякувала їм за гостину і пустилася до виходу.

І тоді вона видалася винникареві такою бідною, опущеною, що він мимоволі кликнув: "О, ви здається не думали покидати цієї хатини, заблукавши до неї вчора нічкою. Якщо ви справді такі бідні, немічні, як виглядаєте, то будь ласка, лишайтесь в нас доживати тут свого віку. Бо ви певне беретеся покидати оце жилище тому, що ми з жінкою тут розгосподарилися?"

Старенька не крилася з тим, що він угадав її



наміри. "Але ж", промовила вона, "ця хатина така ж сама моя власність, як і ваша. Не в праві я виганяти вас звідтіля."

"Але це хата ваших родичів", відповів винникар, "то й у вас більше права до неї. Ми молоді, ви старенькі. Лишіться тут жити, а ми вже помандруємо собі далше та скорше вдвійку дамо собі раду."

Стара не мало зчудувалася такою його мовою. Повернулася від порога і довго гляділа на винникаря, немов не розуміла гаразд його мови.

Але молодша жінка перебила їм.

"Коли мені вільно докинути слово", сказала вона чоловікові, "то чи не ліпше було б спитати цієї бабуні: може вона схоче прийняти нас до себе як своїх діток? Ми ж остали би при ній, плакали б її й доглядали. Яка ж користь справді їй із цієї хатини, коли вона остала б тут сама одинока, безпорадна? Ніяково ж їй оставатися тут серед пустині. Та й з чого житиме? Покинути її тут саму, без помочі, це все одно, що засудити її на певну смерть."

Тут старенька підійшла близько до молодої пари і довго мовчазно на неї гляділа. "Що ви таке говорите?", промовила вона. "Чого ви милосердитесь наді мною? Я ж чужа для вас".

А молода жінка відповіла їй: "Це тому, що й ми колись зазнали великого милосердя".

## 2.

Старенька зажила в хаті винникаря у дружній згоді з молодою парою.

Та все таки ніколи не згадувала їм, звідки прийшла, а молоді й не мали відваги її про це питати.

Але одного вечора, вже по скінченій цілоденній праці, коли всі троє сиділи при вечері, помітили на доріжці, що вела попри хату, якогось стороннього чоловіка.

Це був високий, сильний мужчина з дужими плечима. Поглядав гострим таємним зором кругом себе. Чоло в нього було високе понад очними яминами, а в кутках уст чайлася гіркота й погорда. Ішов скорим, простим кроком.

Чоловік цей був одягнений у просте, звичайне одіння, а винникар, глянувши на нього, мимоволі подумав собі: Це старий легіонер, що от саме покинув службу в війську і тепер вертається домів.

Подорожній невдовзі порівнявся з господею, а підступаючи до сидячих при столі, нерішуче мовчав. Винникар відложив ложку, питаючи: "Ви певне заблудили, чужинче, коли зайшли аж у цю глуху сторону? Звідси, правду кажучи, доволі тяжко найти посторонньому чоловікові добру дорогу".

Подорожній підійшов ближче. "Це справді так, як ви кажете", промовив він, "я заблуdiv, і не знаю, куди мені завернути на правдиву дорогу. Якщо ласка ваша, дозвольте відпочити тут і покажіть дорогу, кудюю мені йти, до найближчої посілости, яка має припасти мені на власність."

Так розмовляючи, він присівся на одному з камнів, що лежали біля хати. Молода жінка запросила його вечеряти, але він подякував усмішкою. Більше цікавила його балачка. Він стан розпитувати молодих, як вони живуть, як працюють, а вони відповідали йому спокійно, весело, без вагань.

А винникар навпаки став і собі розпитувати подорожнього: "Бачите самі, як ми відлюдно, самотньо живемо. Вже більше рік тому буде, як із пастухами й винникарями востаннє розмовляв. Ви певно йдете з якогось військового табору, то й розкажіть нам дещо про Рим і про цісаря."

Ще не встиг він вимовити своїх слів, як молодиця помітила, що бабуня старалася потайки кивнути остерігаюче пальцем чоловікові, щоб він не затягався в небезпечну розмову.

Але подорожній став привітно відповідати: "Бачу, що ти мене вважаєш легіонером і не помиляєшся, хоч я вже давно вийшов із цісарської служби. Під царюванням Тиберія нема багато діла воякам. А він колись був славним, добрим вождем. Це був час його успіхів. Тепер він виключно зайнятий боротьбою з заговірниками. У Римі загально тепер говорять, що Тиберій казав недавно згладити зі світу сенатора Тита на основі одного тільки неясного підозріння."

"Бідний цісар, він не знає, що сам робить", кликнула молода жінка. Вона заломила руки і жалібно похитала головою.

"Ви справді правду кажете", промовив подорожній із таємною, скритою посмішкою. "Тиберій знає, що його всі ненавидять і це його жене до божевілля".

"Що ви кажете?", промовила жінка. "Чого ж нам його ненавидіти? Мені жаль тільки, що він не такий великий цісар, як був передше."

"Ви помиляєтеся", промовив подорожній. "Усі ненавидять Тиберія, погоржують ним. Та й чого ж би їм цього не робити? Він страшний, безпощадний тиран. А в Римі загально говорять, що Тиберій невдовзі стане ще гірший".

"А що ж таке сталося, що натякало б на ще більшу його жорстокість?", спитав чоловік.

Молодиця знову помітила, що старенька намагається потайки перестерегти його, щоб не забалакувався.

Подорожній відповідав залюбки, та одночасно дивна якась усмішка закралася на його уста.

"Ви певно чули, що Тиберій досі мав у своєму оточенні одного-одинокого приятеля, якому все вірив і говорив правду. Всі решта на його дворі, це тільки дворяни, що величають його добрі і корисні заміри так же, як і лихі й невдачні. Та була на дворі Тиберія одна людина, що не боялася ска-

зати цісареві правди в очі. Відважніша вона від усіх senatorів і вождів. Це няня цісаря, Фавстина”.

“Так, я чув про неї”, промовив робітник. “Говорять, що цісар високо цинив її й поважав”.

“Так, Тиберій умів цинити її вірність і опіку. Цю бідну селянку з якоїсь забутої хатини в сабінських горах він шанував, як рідну маму. Коли мешкав у Римі, держав її біля себе на Палатині, щоб відчутти її приязність. І ні одній римській бабуні так добре не велося, як цій старенькій. Несли її вулицями у лектиці в цісарській пишній одежі. Вона й товаришила цісареві в подорожах до Капреї. Там він казав їй збудувати величаву палату з цінним знаряддям і з усією службою”.

“То добре їй там було”, промовив виникар.

Він надобре розбалакався з незнайомим. Молодиця сиділа цілий час мовчки, то й помітила дивну перемену настрою в бабуні. Від коли почалася розмова, вона ні словечком її не переривала. Лагідна, привітна усмішка десь зникла з її обличчя. Вона відсунула від себе миску і впертим, зціпенілим зором вдивлялася перед себе, ціла зі скам'янілим лицем.

“Така була воля цісаря, щоб вона жила щасливо”, промовив подорожній. “А проте, мимо тих усіх добродійств, вона таки покинула цісаря”.

Бабуня ціла здригнулася на ті слова, а молода, легко притуливши свою руку до її рамени, стала говорити: “А я все таки не вірю, щоб стара Фавстина була така щаслива на королівському дворі, як ви це говорите. Я певна в цьому, що Тиберій любив її як рідну маму. Уявляю собі, яка вона горда мусіла бути на його молодечі, буйні літа і як важко було їй покидати його на старість. Вона певно перестерігала його щодня. І для неї страшно було просити його, а все дарма. Вкінці, вона вже не всілі була стерпіти його страшного випадку”.

Подорожній зникнів трохи на такі слова. Але молода жінка не помітила цього. Вона говорила, спустивши очі, тихо й ласкаво.

“Може ви й правду кажете про бабуню”, відповів він. “Фавстина дійсно не була щаслива на цісарському дворі. Але ж дивне воно, що покинула цісаря саме на старості літ, коли вже більшу половину віку перебула коло нього.

“Що ви кажете?”, крикнув чоловік. “Стара Фавстина покинула цісаря?”

“Вона висмикнулася потайки з його палати в Капреях та від тоді і слід за нею заріс”, промовив подорожній. “Така пішла бідна від нього, як прийшла була. Нічого не взяла зі собою із своїх багатих скарбів”.

“І цісар досі не знає, де вона поділася?” запитала молода жінка.

“Ні, не знає про те. Він і досі повірити не хоче, що вона його справді покинула, бо раз сказав їй, що вона його служниця за гроші, за заплату, як і багато інших. Він усе таки надіявся, що вона добровільно повернеться до нього, бо ніхто так не знає опущеного цісаря, як саме вона”.

“Я не знаю її”, промовила молода жінка, “та здається мені, розумію, чому вона покинула цісаря. Бабуня зросла тут, у цих горах, у скромності й чесноті, і не дивниця, що затужила за ними. Певно не покидала б цісаря, як би її не зневажив. І я розумію, що вона наприкінці свого віку захотіла подбати й за себе. Я, як жінка гір, не завагалася б так само таке вчинити. Досить чейже служити панові половину свого віку. Я на місці бабуні так само без вагання покинула б розкішне життя на цісарському дворі, щоб спасати свою душу в чесноті й праведності, заки вона вибереться на вічну дорогу на той світ”.

Подорожній глянув довгим, хмарним поглядом на жінку. “А ви не думаете про те, як важко при-

ходитьсья цісареві коротати свій вік? Тепер не має вже людини, щоб його втихомирила, коли зневіра й ненависть до чоловіка охопить його душу. Подумайте", говорив він далі, сверлюючи своїм пронизливим поглядом очі молодої жінки, "подумайте, що на цілому світі нема тепер чоловіка, якого б він не ненавидів і не проклинав".

Підчас тих його слів гіркого розчарування бабуса встала притьмом з-поза стола, та молода, немов не помічуючи того, заглянула бистро подорожньому в очі й відповіла: "Тиберій знає, що Фавстина повернеться до нього, коли він цього схоче. Та перш нехай же він знає, що старечі її очі невсилі довше глядіти на зневагу й ганьбу достоїнства людини."

При тих словах вони всі стали з місць, а винникар із жінкою станули обоє перед бабунею, немов хотіли її оборонити перед мнимим нападом.

Подорожній не сказав більш ані слова, але допитливим поглядом глядів на бабуню. Чи це твое останне слово? — здавалося, питав він. Уста бабуні дрижали, але не вповіли ні слова.

"Якщо цісар любив свою стареньку слугу, нехай же подбає про її відпочинок на старість", промовила молода жінка.

Подорожній ще трохи зволікав, та нарешті прояснилося його похнюплене обличчя. "Друзі мої", промовив він, "щонебудь ви не говорили би про Тиберія, а все таки в нього залишиться одна знаменна риска: він уміє прощати. Скажү вам накінець тільки одно: Якщо б коли ця бабуня завітала до цієї хатини, то прийміть її якслід! Цісарська ласка не мине вас за це."

І він загорнувся в свій плащ та пустився шляхом, звідки був прийшов.

Після цієї пригоди винникар ніколи не розмовляв із жінкою про цісаря в приватності бабуні. Дивувалися тільки, що старенька мала ще на стільки сили в собі, щоби покинути ті всі багатства й маєтки, до яких була привикла. А може вона ще вернеться до Тиберія? питали одне одного. Все ж таки вона його любить. Певно покинула його з тією надією в серці, що він таки навернеться й закине свої соромні ганебні вчинки.

“О ні, такий старий уже чоловік, як цісар, не буде годен розпочати нового життя”, говорив винникар. “Хто ж його відучить ненавидіти людей? Хто навчить його любити ближнього? Ледве чи хто вспе справити його з кривого шляху пімсти й жорстокости на дорогу любови й милосердя”.

“Ти знаєш, хто б міг це вчинити”, говорила йому жінка. “Часто мені приходиться на думку, що їхня стріча недалеко. Та Божі шляхи — не наші шляхи.”

А бабуня, здавалося, вже забула на своє давнє життя. Невдовзі молода жінка винникаря привела на світ дитину і старенька так щиро занялася піклуванням маленяти, що, здається, забула цілу свою журбу.

Що пів року вона звичайно одягалася в довгий, сірий плащ і мандрувала до Риму. І там не шукала нікого, а вже просто йшла на форум. Там ставала мовчки перед одною малою святинєю, що стояла збоку на гарно прикрашеній площі.

Святиня ця складалася властиво з одинокого великого вівтаря, що стояв під голим небом на мрамуровому подвір'ю. Високо понад вівтар возносилася статуя богині щастя, Фортуни, а у її підніжжя статуя Тиберія. Кругом довкола подвір'я видніли будинки для жреців, комори з паливом та стайні для жертвованих звірят.

Фавстина ніколи не йшла дальше, як до порога

цеї святині, не виступала поза ту межу храму, до якої звичайно доходили богомольці, що молилися за щастя цісаря.

А коли бачила, що статуя богині й цісаря увінчані свіжими цвітами, що на жертovníку палав огонь, а гурти побожних збиралися перед вівтарем і гимни жреців лунали кругом, вона верталася знов у свої гори.

Так, не питаючи нікого, знала вона, що Тиберій живе ще здоров і безпечний.

А коли третій із черги раз прибула до святині, несподівано зворушилася. Побачила храм пустим, опущеним. Ані вогонь не палав перед статуєю, ані ніхто не молився. Кілька сухих вінців ледве висіли з одного боку вівтаря. І то було все, що лишилося з давньої величі святині. Пропали десь жреці, а статуя цісаря, ніким не стережена, валялася розбита на долівці.

Бабуня звернулася до першого прохожого, що його стрінула, з питанням, що те все значить. Чи не стало вже Тиберія на світі? Чи може інший цісар уже панує?

"Ні", відповів римлянин, "Тиберій далі наш цісар, та ми вже перестали за нього молитися. Наші молитви вже йому не допоможуть."

"Друже", промовила бабуня, "я мешкаю далеко відси, в горах, а там нічого не знають про те, що діється в світі. Будь ласка, розкажіть, що таке скоїлося з нашим цісарем!"

"Найбільше нещастя", промовив чоловік, "то це, що він попав у хворобу, незнану досі в Італії, яку занесено до нас десь із півдня. Відколи ця пошесть його навістила, обличчя його змінилося, мова стала якась звіряча, нігтями рад би всіх дерти. Загальна думка така, що він поживе ще кілька тижнів, а як не вмре, то певно його скинуть із престолу, бо хворий, безсильний чоловік хіба не буде над нами панувати. Доля його вже виріше-



на. Шкода вже й молитися за його спасіння. Та й не оплатиться", додав він з усмішкою. "Вже нічого нам від нього боятися, ні надіятися. Чого ж мучити себе дурно?"

Він поздоровив бабуню і відійшов. А вона вперше від якогось часу почула в собі якусь безсильну неміч. Стояла, похнюпивши голову, безпомічна, безрадна.

Рада була б вирватися якнайскорше з цього місця, та тільки з трудом несли її ноги. Шукала за підпорою, бо опускали її сили.

По якій добрій хвилині прийшла до себе, перемогла в собі почуття немочі й оmlіння. Випростувалася на весь свій ріст і певним кроком пустилася в дорогу людними вулицями міста.

#### 4.

Тиждень пізніше стара Фавстина мандрувала стрімким узгір'ям острова Капреї. Була гаряча днина і важке почуття змучення й перевтоми знов опанувало її, коли доходила вузькою доріжкою поміж скелями до палати Тиберія.

Це почуття ще зросло, змоглося в її душі, як побачила, що кругом цісарського двору все значно змінилося. Недавно ще можна було стрічати на тих сходах оживлені гурти людей. Товпилися там сенатори у лектиках, що їх несли велетні лібійці, стояли послы з провінцій у товаристві цілих рядів невільників, накінець визначні мужі, яких запрошено взяти участь у святочних цісарських торжествах.

Сьогодні і сходи і проходи опустіли. Сірозелені ящірки були одинокими живучими істотами, які бабуня стрінула на дорозі.

Вона помітила, що все довкола вже повільно занепадало. Цісар нездужав ледве кілька місяців, а вже між мармуровими плитами виростала повільно трава.

Шляхотні рослини в гарних вазах давно вже посохли, а самовільні якісь шкідники ушкодили в кількох місцях балюстраду.

Та найбільш прикре було те, що кругом панувала дивна, пригноблива тишина. Хоч би навіть чуженицям і було заборонено появлятися на острові, все таки дехто повинен був залишитися, чи з тих незчисленних громад жовнірів і невільників, чи танцюристок і музик, куховарів, огородників, палатної сторожі і багатьох інших, що входили в склад двору цісаря.

Аж коли Фавстина вступила на останню терасу перед палатою, помітила кількох старих невільників, що сиділи на ступенях сходів. Невільники низько поклонилися бабуні.

"Здоровенькі були", промовив один із них, "Господь присилає вас на наше щастя".

"Що ж таке скоїлося, Мілоне?" спитала бабуня. "Чому тут так пусто?: Сказано ж мені, що Тиберій перебуває ще на Капреї".

"Цісар прогнав усіх своїх невільників, бо підозривав, що один із них хотів його отруїти та вмовив у себе, що занедужав від затроєного вина. Прогнав також мене й Тита. А ви ж знаєте, що ми ціле своє життя служили вірно цісареві і його матері!"

"А де ж сенатори й вожді? Де цісарські дорадники й лизуни?"

"Тиберій не хоче бачити вже чужинців на очі", відповів невільник. "Сенатор Люцій і Макро, командант прибічної сторожі, приходять щодня до цісаря по прикази й відбирають їх. А більше тут ніхто не важиться прийти."

Фавстина рада була миттю дістатися до палати. Коли невільник пішов наперед неї, спитала: "А що кажуть лікарі про недугу Тиберія?"

"Ні один із них невилі пізнати цеї недуги. Не знають також, чи довго вона потриває. Та мущу вам сказати, Фавстино, що смерть Тиберія неми-

нуча, якщо він далі вагатиметься приймати поживу з боязні, чи не затроєна вона. І знаю, що хворий цього не переживе, бо і в день і в ночі мучать його ще примари, що хтось хоче його вбити. Якщо повірять вам, то може в найближчих днях і прийме якусь поживу та спатиме спокійно. Ви одна можете його врятувати.”

Невільник провадив Фавстину довгими коритами й хідниками на терасу, де Тиберій звичайно перебував, поглядаючи на гарний морський залив та на Везувія.

Коли Фавстина опинилася накінець на терасі, побачила там страшного чоловіка з набряклим обличчям, звіроподібного вигляду. Рукі його й ноги зв'язані були пов'язками, пальці й нігті повідгризані. Одиння неохайне й подерте. Він не міг ходити ні встати, а повзав по терасі. Лежав із примкнутими очима при балюстраді, не рухаючись, аж надійшла Фавстина з невольником. Бабуня шепнула до невольника: “Мілоне, якже ж ви можете держати цього чоловіка тут на цісарській терасі? Скорше! Заберіть його звідси!” Та ледве це вимовила, як невольник цілий зігнувся в поклонах перед лежачим нуждарем.

“Цісарю Тиберіє”, промовив він, “нарешті приходжу до тебе з радісною вісткою”.

Одночасно звернувся до Фавстини, але невсилі був уже більш промовити й слова.

Перед ним стояла вже не горда бабуня, сильна й непохитна мов Сибілля. В тій хвилині вона була вже немічною старушкою, а невольник бачив як у неї судорожно дрижали руки.

Хоч Фавстині говорили, що цісар страшно змінивсь, все таки бабуня невсилі була уявити собі, щоб колишній сильний, могутній Тиберій міг так знемогтися! Чула вона і про те, що недуга ця дуже помалу діє на цісаря. Але тут хвороба виявилася такою сильною, що за кілька місяців змінила цісаря до непізнання.

Вона кивнула головою йому на привіт. Слова не могла промовити, тільки стояла німа перед ним і плакала.

"Ти прийшла накінець, Фавстино?" промовив він, не отвираючи очей. "Я тут лежав і чув, що ти біля мене, плачеш наді мною. Я боюся глянути на тебе, бо здасться мені, що ти зараз покинеш мене."

Бабуня сіла коло нього. Взяла його за голову й голубила, щиро пестила.

А Тиберій лежав тихо, неподвижно, не отвираючи очей. Почування солодкого спокою огорнуло його і за кілька хвилин він уже спав глибоким сном.

Кілька тижнів пізніше один із невірників цісаря наближався до хати в сабінських горах. Вже вечоріло і винар із жінкою придивлялися заходіві сонця в далекій пустелі. Невірник завернув із дороги й поздоровив їх. Потім витягнув тяжкий гаманець, що висів у нього при поясі, та подав його чоловікові.

"Це Фавстина дарує вам, стара бабуня, над якою ви змилюсердилися", промовив він. "Переказує вам, що можете купити собі за ці гроші власну винницю і поставити хату деінде, а не тут, у горах, серед високих, самітних скель."

"То бабуня Фавстина дійсно ще живе?" спитав чоловік. "А ми шукали за нею скрізь, по проваллях і нетрях. Я думав, що коли вже до нас не вернулася, то певне десь пропала у тих страшних горах".

"А чи тямиш ти, як я говорила", промовила жінка, "що не вірю в її смерть? Я ж казала, що вона вернеться до свого цісаря".

"Так", сказав чоловік, "це дійсно правда."

"Ну, то й тішусь я, що так воно сталося, як ти говорила, бо Фавстина через те не тільки збагатила і нам допомогла в нужді, але і зробила цісареві велику прислугу."

Невільник хотів уже прощатися, щоб скоріш вийти в більш залюднені околиці, заки потемніє, але чоловік і жінка не пустили його. "Ти останешся в нас до завтра", сказали вони. "Доти тебе не пустимо, доки не розкажеш нам усього про Фавстину. Чому вона вернулася знову до цесаря? Яка була їх стріча? Чи вони щасливі разом обоє?"

Невільник послухав. Вступив до хати і при вечері став розповідати про недугу цесаря та про поворот Фавстини.

Коли скінчив своє оповідання, помітив, як чоловік і жінка неповоружно сиділи і з дива не виходили, слухаючи його речі. Очі спустили до землі, так і видно було, що обоє намагалися приховати своє зворушення.

Вкінці чоловік перший отямився і спитав жінку: "А що, чи не палець це Божий?"

"Авже ж", промовила жінка, "певно на те й Господь післав нас тут через море в ці гори, до цієї хатини. Певно такий був Його намір, коли старій жінці казав зайти сюди".

Коли жінка промовила ці слова, винар знову звернувся до невільника.

"Друже", промовив він, "перекажеш Фавстині вістку від нас. Перекажи це їй дослівно. Скажи це від мене, від приятеля, винаря з сабінських гір. Ти бачив мою жінку? Правда, що гарна вона і здорово виглядає? Знай отже, що ця жінка колись хворіла тією самою недугою, що хворіє тепер цесар Тиберій."

Невільник здивувався чимало, чуючи такі слова, а винар говорив дальше: "Якщо Фавстина не довіряє мені, то скажи їй, що я й моя жінка родом з Азії, цього краю, де ця недуга часто трапляється. Там є закон, який проганяє прокажених із міст і сіл на пустелі, так що вони приневолені шукати собі захисту по гробах і печерах. Скажи Фавстині, що моя жінка мала родичів, хворих на цю недугу і що прийшла на світ у печері. За дитинства бу-

ла здорова, та коли розвинулася й стала зрілою дівчиною, навістила її ця недуга."

Коли винар це говорив, невільник призітно всміхнувся, хитаючи головою: "Невже ж ви думаєте, що Фавстина йме цьому віру? Вона ж бачила вашу жінку повну, здорову? А чейже вона знає, що на цю недугу немає ліку!"

Але чоловік відповів йому: "Вірте мені, що так воно є. Жаль, що я несила вам доказати цього. Нехай Фавстина пішле вістунів до Назарету в Галилею. Там кожний чоловік це потвердить!"

"То хіба якимсь чудом Божимвилічилася ваша жінка?", спитав невільник.

"Так, справді", відповів робітник. "Раз поширилася між хворими в пустелі вістка: "Надходить великий пророк, родом із Назарету в Галилеї. Він повний сили Божого духа, він уздоровляє недужих, як тільки руки свої положить на їх головах". Але хворі не йняли віри цій вістці. "Нас ніхто невилікує", гворили вони. "Від часу великих пророків ніхто ще не уздоровив бодай одного прокаженого".

"Але була між ними одна дівчина, що повірила в це чудо. Вона покинула других і вибралася в дорогу до Назарету, де перебував тоді саме пророк. І раз ідучи долиною, вона стрінула чоловіка, високого ростом, із блідим обличчям і ясними, гладкими кучерями. Сині його очі мов зорі манили до себе. Та заки вони ще стрінулися, вона здалека вже кликнула: "Не підходи до мене, бо я прокажена". Але чоловік без вагання підійшов до неї цілком близько і спитав: "На що тобі пророка з Назарету, що за ним шукаєш?" — "Шукаю за ним, щоб руки свої положив на мою голову тавилічив мене з хвороби". Тоді муж підійшов до неї ближче і поклав свої руки їй на голову. — А вона промовила: "Що тобі до голови прийшлокласти свої руки мені на голову? Ти ж хіба не пророк?". Тоді він усміхнувся, кажучи: "Іди те-

пер до міста, що онде розложилося на узгір'ю, і покажися священикам”.

“Він певне жартує собі з мене тому, що я вірю в чуда Назарянина”, подумала собі хвора. “Від нього я нічого не дізналася”. І вона пішла далі. Невдовзі побачила їздця, що їхав полем. Коли вже підійшла близько так, що міг її бачити, кликнула: “Не підходи до мене, бо я нечиста, а скажи мені, де можна найти пророка з Назарету?” — “Чого тобі треба від нього?, спитав ловець, наближаючись до неї. — “Хочу, щоб руки свої положив на мою голову й уздоровив мене”. Але ловець підступав ще ближче. — “Якою ж то недугою ти ще хворієш?”, спитав він. “На що ж тобі лікаря?” — “Чи ж не бачиш, що я прокажена?”, промовила вона. “Мої родичі були теж недужі, а я народилася в печері”. Але чоловік таки не здержувався і наближався до неї, бо виглядала дуже гарна й люба, як розцвіла квітка. — “Ти найгарніша жінка в Юдеї”, промовив він. “Я знаю, що риси мого обличчя полиняли, а мій голос подібний до реву диких звірів”. Але він заглянув їй глибоко в очі, кажучи: “Твій голос як милозвучний плюскіт весняного потоку, а твоє личко гладке мов хустка із м'якого шовку”.

Він зупинився вже цілком близько неї, так що вона могла побачити своє лице у блискучих оковах його сідла. “Глянь тільки на себе”, промовив він. І вона побачила своє лице ніжне і м'ягеньке, як розвинуті крильця метелика. — “Що це бачу?”, кликнула вона. “Та невже це моє обличчя?” “Авже ж, що твоє личко”, промовив їздець. — “Але мій голос уже не такий хрипливий? Він, здається, вже не нагадує тарахкання воза, що їде каменистою дорогою?” — “Ні, він такий звучний як чарівні мелодії співака-ліриста”, відповів їздець.

Вона скоро відвернулася, показуючи на дорогу. “Не знаєш ти, що це за чоловік, що саме кривається там за двома дубами?”, спитала вона їзд-

ця. "То саме той, за котрим ти шукала, це пророк із Назарету". Тоді вона в подиві зложила руки, а з її очей ринули сльози. "Святий Ти", промовила вона. "Ти уособлення Божої сили! Ти мене уздоровив!"

А іздець посадив її на сідло і повіз до міста, що розкинулося на узгір'ю, явився з нею перед найстаршими і священиками та сповістив їх про чудо. Вони стали точно розпитувати його про все, але коли почули, що дівчина це дочка прокажених, не хотіли вірити в її uzдоровлення. "Іди собі туди, звідки прийшла", промовили вони. "Коли ти прокажена, то мусиш остатись там до кінця свого життя. Не смій увійти в ворота цього міста, щоб другі не заразилися від тебе".

А вона їм відповіла: "Чую, що я здорова, бо пророк із Назарету положив свою руку на мою голову".

Коли вони це почули, закликали: "Хто ж він такий, що має силу уздоровляти прокажених? Це все нечисте діло злих духів. Вертайся назад до своїх і не поширюй пошести між нами!"

Вони не хотіли признати, що вона здорова та заборонили їй перебувати в місті. Проголосили, що всякий, хто взяв би її в опіку, вважатиметься прокаженим.

Коли священики проголосили такий засуд, промовила дівчина до чоловіка, що його стрінула була в полі: "Куди ж мені звернутися? Чи вертатися мені назад у пустелю до хворих?"

Але ловець посадив її знов на свого коня, кажучи: "Ні, ти не вернешся вже більше поміж хворих у пустелю, а підемо обоє за море в іншу країну, де інші закони для здорових і прокажених". І вони —"

При тих словах винаря невільник перервав йому мову: "Не говори мені більше", промовив він. "Ліпше встань і проведи мене кусок дороги, бо знаєш добре гори, щоб я ще цієї ночі пустився



певною дорогою домів, а не ждав затрішнього дня. Нехай цісар і Фавстина перші почують ці вістки від тебе."

Коли винар провів його і вернувся домів, жінка його ще не спала.

"Не можу спати", промовила вона, "думаю все, що ті два мужі стрінуться з собою. Цей, що любить усіх людей, і той, що їх ненавидить. Здається, що їхня стріча порушить світ у його бігу".

## 5.

Стара Фавстина вибралася в дорогу до Єрусалиму, в далеку Палестину. Вона не бажала собі, щоб доручення: спровадити пророка до цісаря, випало на кого іншого, а не на неї. Очевидячки подумала собі: "Те, чого ми домагаємося від невідомого чужинця, годі добути від нього силою чи дарунками. Але може вдасться це нам, коли хтось упаде йому до ніг і представить, у якому невідрадному положенню находиться цісар. А хто ж зуміє так із душі просити за цісаря, як не вона, що від його горя терпить не менше, як і сам недужий."

Надія, що Тиберія можна буде врятувати, додала їй молосдечих сил. Без труду й найменшої втоми вона відбула довгу морську подорож до Йоппе, а вдорозі до Єрусалиму не вживала вже лектики, лише їхала звірятами. Всі невігоди подорожі переносила легко, як римські лицарі, жовніри й невільники, що їхали разом із нею.

Ця поїздка з Йоппе до Єрусалиму радувала дуже бабуню, будила в неї ясну надію. То було у весняну пору, а саронська долина, якою переїздила, була немов один цвітучий сад, повний квіток. Також і на другий день їзди, коли похід опинився серед юдейських гір, не покидали їх цвіти. Ціле розлоге узгір'я, крізь яке вужем виляса дорога, було засаджене овочевими деревами,

що саме розцвітали. А коли вже подорожнім надокучило оглядати білорожеві цвіти абрикос і ягід, погляди їх любувалися молодими винницями, що так гейби на очах розросталися й пишніли кругом на узгір'ях.

Та не тільки цвіти і весняна зелень манила подорожніх. Найбільше принади мали в собі громади людей, що того ранку вибиралися в дорогу до Єрусалиму. З усіх доріг і стежок, із самотніх верхів гір і найдальших закутин на дороги наспівали мандрівники. А коли вже вийшли на биту дорогу, що вела навпростець до Єрусалиму, лучилися в великі громади і радісно йшли даліше. Довкола старого діда, що їхав на поважному верблюді, йшли його сини й дочки, зяті й невістки, і всі його внуки. Це була велика родина, що творила немов мале військо. Одну стареньку бабуню, що не всилі була йти сама, взяли сини на руки і несли її гордо поміж уступаючими в пошані гуртами.

То був справді ранок, що й найбільш пригнобленого чоловіка радував би. Небо, правда, не було ясне, а покрите тонкими білосірими хмаринами, та нікому з подорожніх і на думку не приходило жалуватися, що сонце затьмилося. Під тим небом, прислоненим облаками, било запахом цвітухих дерев і молодого листя на недалеку просторінь, і цей запах не зчезав, а постійно уносився понад нивами й дорогами. І цей чудовий день легкого світанку і знадібних вітрів, що щойно виринав із ночі, немов придав чогось чарівного подорожнім, бо вони йшли всі веселі, безжурні, співаючи піднесено прадавні гимни, або грали на давних невиданих інструментах, що то брєніли мов мухи, то цвірінькали як цвіркуні-домовики.

Стара Фавстина, рівняючися з їхніми гуртами, і собі раділа. "Мені снилося нині", говорила вона до одного молодого римлянина, "що Тиберій просив мене не переривати подорожі, а просто їхати

до Єрусалиму, здавалося мені, що це боги наглять мене до поспіху в такий чудовий ранок”.

При тих словах вони опинилися саме на вершку узгір'я і мимоволі похід задержався. Перед ними була велика, глибока кітловина, окружена з усіх боків узгір'ями, а з темної, тінистої глибини цієї долини підносилася величезна скеля, на вершку якої розклався Єрусалим.

Це вузьке гірське містечко, немов корона на площині скелі, того дня видавалося тисячу разів більшим. Усі узгір'я кругом нього були вкриті пестримми шатрами й тисячними товпами народу.

Фавстина догадувалася, що все населення краю збирається в Єрусалимі, щоб обходити день великого свята. Породожні з далеких сторін уже прибули на місце і розбили свої шатра. Другі, з докколишніх осель, щойно надходили. Видко їх було, як ішли непроривним руслом, у білих одежах, серед співів, на radoщах.

Довго оглядала бабуня надходячих людей і незчисленні ряди шатер.

“Це дійсно, Сульпіціє, весь народ іде нині до Єрусалиму”, промовила вона до молодого римлянина, що йшов побіч неї.

“Так справді”, відповів їй поводитар, якого вибрав Фавстині Тиберій, тому що Сульпіцій довгий уже час проживав у Юдеї. “У них нині свято весни, тому й ідуть усі, старі й молоді, до Єрусалиму”.

Фавстина призадумалася хвилину. “Я тішуся, що ми саме в цей день приходимо до міста, коли народ святкує таке свято”, промовила вона. “Це ще один доказ, що боги піклуються нами. Як думаєш? Чи цей пророк із Назарету також прибув сюди на свято?”

“А справді, Фавстино”, відповів римлянин, — “він певно тут у Єрусалимі. Це дійсно якась ласка Божа. І хоч яка ти сильна і здорова, тішся, що не приходиться нам їхати аж до Галилеї.”

Він приступив зараз до кількох прохожих, що йшли недалеко них, і спитав, чи дійсно пророк із Назарету буде на празнику в Єрусалимі.

“Ми що року бачили його тут на святах”, відповідали подорожні. “Певно й цього року він прибув сюди, бо він чесний і праведний чоловік”.

Якась жінка вказала їм сусіднє узгір'я на схід від міста. “Бачите он цю гору, що поросла оливковими деревами?” сказала. “Там звичайно розкидають свої шатра галилейці і там вам найлегше буде розвідатися про Назарянина.”

Вони їхали далі вузькою доріжкою аж до заглибини в долині, а потім стали пнятися на гору Сіон, що на ній розляглося місто.

Стрімка дорога була тут з обох сторін обмурована, а на ній сиділа й лежала незчисленна гурма жебраків і калік, що благали милостині у прохожих.

Їзда сповільніла, і якась жидівка наблизилася до Фавстини. “Глянь”, промовила вона, вказуючи на одного жебрака, що сидів на мурі, “цей чоловік із Галилеї. Я бачила його між молодими учнями пророка. Він напевно скаже тобі, де шукати Назарейця”.

Фавстина підїхала з Сульпіцієм до чоловіка, якого їй указали. Це був бідний. старий чоловік із великою, сідою вже бородою. Лице його обгоріло від сонця, руки були порепані від праці. Він не просив милостині, а навпаки, так потонував, здається, у своїх думках, що й не помічав прохожих.

Він навіть і не чув, що Сульпіцій промовив до нього, так що цей мусів двічі його кликати.

“Приятелю, сказано мені, що ти з Галилеї. Скажи нам, де найти пророка з Назарету?!”

Галилеєць здригнувся цілий і глянув здивовано на римлянина. А коли вкінці зрозумів, чого той від нього хоче, попав несподівано у гнів на-пів з острахом: “Чого ви напосілися на мене?” —

крикнув. "Чого питаєш у мене за тим чоловіком? Не знаю його цілком. Я не галилеєць".

Тут жидівка перебила їм розмову. "Я ж бачила тебе з ним", перервала вона. "Не бійся, скажи яв-но про нього тій римлянці, вона приятелька цісаря".

Але наляканий учень ставав щораз більш огірчений. — "Що ви, люди, побожеволіли нині?" закричав. "Чи вас лиха сила напосіла, що один за одним чіпляєтеся мене за того чоловіка? Чому не хочете мені повірити, що я не знаю пророка? Я не з його краю і ніколи його не бачив."

Нагальний виступ його звернув увагу прохожих, і кілька жебраків, що саме сиділи коло нього, завели з ним суперечку за ці слова.

"Та ж ти належав до його учнів", говорили вони. "Знаємо, що ти прийшов разом із ним з Галилеї."

Але жид простягнув обі руки до неба і крикнув: "Нині в Єрусалимі не дали мені спокою задля цього чоловіка, а тепер навіть і між жебраками не дозволяють пересидіти. Чому не хочете мені повірити, що я його ніколи й не бачив?"

Фавстина здвигнула раменами, відвертаючись. "Ідьмо далі", промовила. "Це чоловік без глуздів. Від нього ми нічого не довідаємося."

Вони поїхали горою далі. Вже доїздили до брами міста, коли ізраїльтянка, що помагала їм шукати пророка, кликнула, щоб мали себе на увазі. Вони вмить задержалися і тут же біля ніг коней помітили лежачого чоловіка. Він цілий валявся в поросі, серед натовпу людей; чудо, що його досі ніхто не переїхав.

Чоловік цей лежав навznak і мрячним зором глядів кругом себе. Навіть не рухався, коли верблюди тяжкою ходою ступали побіч нього. Він цілий був нарочно обдертий і заболочений та навмисне обсипав себе порохом, немов хотів, щоб його переїхали.

“Що це? Чого цей чоловік лежить тут на дорозі?” спитала Фавстина.

У тій же хвилині він став накликаючи прохожих. “Не вступайтеся мені! Розтопчіть мене на порох! Я невинну кров пролляв. Роздеріть мене!”

Сульпіцій вхопив коня Фавстини за поводи і відвів його на бік. “Це грішник, що відбуває покаяння. Не задержуйтесь тут. Це якісь чудаки, треба їм дати прохід.”

Нуждар таки не переставав кричати: “Вирвіть мені серце з грудей! Дозвольте верблюдам розтоптати мої груди, а осли своїми копитами нехай виберуть мені очі!”

Але Фавстина не стерпіла, щоб не задержатися біля лежачого.

Ізраїльтянка, готова їй послужити, знову наблизилася до неї. “Цей чоловік також належав до учнів пророка”, промовила. “Чи спитати мені його про вчителя?”

Фавстина кивнула головою, а жінка нахилившись над нуждарем, спитала:

“Що ви, галилейці, зробили цього дня зі своїм учителем? Бачу вас, як розбігаєтеся на всі боки, шляхи й доріжки, а його ніде не видно.”

І коли вона його так спитала, чоловік підвівся цілий опорошений і клякнув перед нею. “Який тебе нечистий тут надніс питати мене про нього?”, промовив він голосом, повним огірчення. “Бачиш чейже, що я кинувся тут на дорогу, щоб мене переїхали. Чи це тобі не вистачає? Треба ж тобі аж питати мене, що я з ним учинив?”

“Не розумію про що ти говориш”, сказала жінка. “Хочу тільки довідатися, де твій учитель.”

Коли вона повторила своє питання, чоловік несподівано зірвався на рівні ноги, затикаючи собі вуха обома пальцями.

“Горе тобі, якщо не дозволиш мені спокійно вмерти”, кричав він. Став продираючись проміж людей, що товпилися біля воріт, утікаючи від неї,

а його драна одіж віялася при тому подертими лахами мов підстрілені крила у птахи.

“Мені здається, що ми попали між самих дурнів”, промовила Фавстина, озираючись за втікаючим. Бачучи таких учнів пророка, відчула велике пригноблення. Хіба міг цей чоловік у чімнебудь допомогти цісареві, коли його товариші виглядали так божевільно?

Та й ізраїльтянка гляділа засумозаним поглядом за втікаючим, промовляючи поважно до Фавстини: “Володарко, не зволікай шукати Вчителя. Боюся, що йому могло щось лихого статися, коли його учні тратять здоровий розум і не можуть стерпіти, щоб говорити їм за пророка.”

Нарешті в'їхала Фавстина зі своїм почотом у браму міста. Опинилися серед вузьких, темних вуличок, повних людей. Було майже неможливо протовпитися через місто. Даремне намагалися слуги й жовніри промостити їй дорогу: люди не переставали товпитись густою, збитою масою.

“Вулиці Риму видаються мені супроти тих вуличок тихенькими забавовими городами”, промовила Фавстина до Сульпіція.

Сульпіцій бачив, що чекають їх на цій дорозі непоборні перешкоди.

“Такими переповненими вулицями далеко краще йти пішком, як їхати”, промовив. “Якщо ти не перетомлена, я радив би піти нам до палати намісника. Палата, правда, далеко відсіля, але коли схочемо їхати, певне десь аж опівночі станемо на місці.”

Фавстина зараз пристала на його пропозицію. Злізла з коня, лишаючи його під опікою одного невільника. Потім із рештою римлян пустилася йти пішком через місто.

Йти було далеко легше. Вони скоро дісталися в середину міста, а Сульпіцій показав їй зараз широку вулицю, що бігла наліво.

“Підемо цєю вулицею і незабаром будемо вже на місці. Вона веде просто до нашої господи.”

Але коли саме ввійшли в цю вулицю, стрінула їх іще найбільша перешкода. Саме тією дорогою, що вела до палати намісника, до воріт справедливості і на Голгофту, ведено в'язня, що мав бути розп'ятий на хресті.

Наперед нього йшла громада молодих, диких людей, що хотіли приглянутися розп'яттю. Неповздержним бігом вони гнали вперед, вимахуючи руками та вигукували попід небеса з радості, що доведеться їм щось таке невидане побачити.

За ними йшли громади людей у нових одежах, що зачисляли себе до найперших поважних громадян міста. З черги йшли жінки, між якими багато плакало ревними сльозами. Кілька бідолах і калік кричало пронизливими голосами:

“Боже! рятуй його! Пошли свого ангела йому на рятунок. Спаси його від тієї заглади!”

Вкінці їхали римські легіонери. Вони сторожили, щоб ніхто з товпи не пробився до в'язня та не пробував його увільнити.

Зараз за ними йшли кати, що мали провести засудженця на розп'яття. Вони вложили йому на плечі важкий дерев'яний хрест, але цей тягар був понад його сили. Хрест гнітив його, ціле тіло мученика згиналося додолу. Голову похилив він низько, так що не всилі було розглянути його обличчя.

Стоячи при вході одної з бічних вуличок, Фавстина бачила важку мандрівку засудженого на смерть.

Із дивом помітила, що він був одягнений у пурпуровий плащ, а на його голову вложено терневий вінок.

“Хто цей чоловік?” спитала вона. Один із прохожих відповів: “Це той, що хотів стати царем.”

“То він має вмирати за річ невдячну, негідну стремління людини”, промовила Фавстина з жалем.

Засуджений майже падав уже під хрестом. Хо-



да його ставала щораз повільніша. Кати накиннули на його тіло петлю та тягнули за неї, щоб його приневолити до поспіху. Але коли шарпнули сильніше, він упав придавлений тягарем хреста.

Зчинився великий заколот. Жовнірам із трудом приходилося здержувати товпу. Вони витягнули свої мечі проти кількох жінок, що намагалися допомогти в'язневі. Кати старалися побоями й ударами приневолити в'язня йти далі, але він не всили був повстати. Вкінці кілька катів підбігло до нього й піднесли хреста.

В'язень підніс голову і Фавстина могла розглянути його обличчя. Було ціле в ранах, а з його чола, сколеного терням, упало кілька краплин крові. Волосся звисало в нього в безладних космиках, зціпенілих від поту і крові. Уста його зціплені, губи дрижали, затискалися, щоб не кричати з болю. Очі були повні сліз та вже майже погасали від муки й терпіння.

Але за обличчям того напів мертвого чоловіка бачила Фавстина наче в уяві гарне бліде обличчя з чудовими, величними очима й лагідними рисами. І поглянувши на нього її невимовно зворушило горе й пониження того чужинця.

“Бідний чоловіче, що роблять з тобою?”, кликнула вона і з очима повними сліз ступила крок вперед. На вид горя того чоловіка вона забула про власну журбу. Здавалося їй, що серце її вирветься з грудей з милосердя до нещасного. Готова була побігти разом з іншими жінками, щоб вирвати його з рук катів.

В'язень помітив, що вона наблизилася до нього і приповз до неї. Він немов ждав помочі від неї проти всіх, що його мучили й катували. Обняв її коліна. Притулювся до неї мов дитина, що шукає рятунку в матері.

Стара похилилася над ним і коли сльози бігли щедро по її обличчі, відчула невимовну радість, що він шукав у неї охорони. Обняла його і як

мати, що втирає сльози з очей дитини, так і вона накиннула свою хустинку з ніжного прядива на його обличчя, щоб стерти його криваві сльози.

Але в тій хвилині опричники вже підняли хрест. Вони вхопили в'язня між себе. Лихі задля проволоки, потягнули його в дикому роз'яренні за собою; в'язень застогнав тяжко, коли йому перервали цей відпочинок, але не опирався їм.

Фавстина обняла його, намагаючись задержати його при собі, однак її слабкі старечі руки не в силі були опертися опричникам. Здавалося їй, що це рідну дитину беруть від неї.

Стала кликати за ними: "Не беріть мені його! Він не сміє вмерти. Не сміє!" Чула страшний біль за ним, готова була битися з опричниками, щоб його рятувати.

Та вже при першому кроці закрутилася їй голова й вона зімліла. Сульпіцій підбіг і врятував її перед упадком.

На одним боці вулиці побачив він малий, темний склеп і попровадив її туди. Не було там ані стола ні лавки, але купець показався милосердним чоловіком: приготував Фавстині постіль на долівці.

Вона не стратила пам'яті, тільки дістала такий заворот голови, що не в силі була вдержатися на ногах та мусіла покластися.

"Вона надто перемучена ходою, а рух у місті і натовп доконали її", сказав Сульпіцій до купця. "Вона вже стара і в тому віці годі їй було довше опиратися трудам."

"Та й для молодого така гаряча днина невиносна", відповів купець. "Повітря так і хапає за віддих. Не диво буде, як ось зчиниться буря."

Сульпіцій нахилився над старенькою. Вона заснула, віддихаючи правильно і спокійно по перевтомі й зворушенню.

Він станув при вході до склепу, приглядаючися товпі; очікував, коли Фавстина проснеться.

Жінка римського намісника в Єрусалимі на день перед приїздом Фавстини до міста мала дивний сон.

Снилося їй, що стоїть десь на дасі дому і бачить звідтам велике, гарне подвір'я, що за звичаєми Півдня, було вимощене мармуром і засаджене шляхотними рослинами.

Але на подвір'ю бачила вона цілі ряди хорих, сліпих і прокажених, що здається зібралися тут із цілого світу. Бачила їх покритих струпами, з подертими обличчями, паралітиків, що не всилі були рухнутися та лежали безпомічні, і всіх нуждарів, що крутилися серед болів і мук.

Вони всі тиснулися до входу, щоб дістатися до дому, а кілька передніх били кулаками в двері палати. Вкінці помітила вона, що невірник отворив їм двері і чула, як питав бідолах, чого шукають у палаті.

Тоді вони відповіли йому: "Шукаємо великого пророка, що його Бог зіслав на землю. Де пророк із Назарету, той, що є паном над усіма недугами? Де той, що може спасти нас від страждень?"

То відповів їм невірник гордим, байдужим тоном, як це звичайно вони відповідають бідним відправленим чужинцям.

"Даремне шукаєте великого пророка. Пилат убив його!"

Зойк нарікання й скрегіт зубів почувся тоді з-поміж хворих. А серце молодої жінки при тій задрижало щиро, сльози ринули їй з очей. І саме, як тільки почала плакати, проснулася.

Знову потім заснула і знову снилося їй, що стоїть на кривлі дому та споглядає на подвір'я широке мов базарна площа.

Тепер уже бачила, що подвір'я наповнили самі божевільні й біснуваті. Бачила їх нагих і таких, що намагалися прикрити себе власним волоссям, і тих, що сплели собі вінки з соломи, а плащі з

трави та вважали себе королями, накінець і таких, що повзли по землі, наслідуючи звірів; тих, що плакали задля чогось, чого не могли сказати, тих, що двигали важке каміння, вважаючи його золотом, і таких, що вірили, що з їх уст промовляють лихі демони.

Бачила, як усі ті люди товпилися перед брамою палати, а ті, що стояли з самого переду, стукали й домагалися, щоб їх пустити досередини.

Накінець отворилися двері і невільник явився на порозі, питаючи: "Чого собі бажаєте?"

Тоді всі стали кричати: "Де великий пророк із Назарету, де той, що його Бог зіслав, щоб нам повернув нашу душу, наш розум?"

Вона чула, як невільник відповів їм байдуже:

"Даремне шукаєте великого пророка. Пилат убив його."

Не встиг він іще докінчити, як божевільні закричали несвоїми голосами, немов дикі звірюки, і з розпуки стали між собою дертися, аж кров стікала по камінні. І вона, бачучи їх нужду, заломила руки й гірко заридала. Власний плач збудив її зі сну.

Потім вона знов заснула і знову снилося їй, що знаходиться на даху дому. А кругом неї сиділи невільниці, що грали на гарфах і обсипали її пахучими цвітами.

Несподівано почула вона якийсь голос: "Підійди до балюстради, що на даху, і поглянь удолину."

Та вона вагалася, говорячи: "Не хочу більше глядіти на тих людей, яких уже бачила нині серед ночі."

У цій же хвилині вона почула бренькіт ланцюгів та удари тяжких молотів. Невільниці перестали співати й побігли чим скоріш на край даху. І вона не могла всидіти, побігла за ними і глянула вдолину.

І бачила, що ціле подвір'я палати наповнилося невільниками. Бачила людей, що лежали сковані

в темних в'язничних келіях. Вони тяжко працювали в темних гробах, двигаючи важкі молоти й залізом ковани весла, якими веслували в поті чола на великих воєнних кораблях. Бачила і тих, що були засуджені на смерть, на розп'яття, та волікли за собою хрести, і тих, що несли собі топори на смерть, на відрубання голови. Тих, що їх як невольників вели в далекі чужі країни, а їх очі палали безмежною тугою за своїм домом, за рідними. Бачила всіх нуждарів, невольників, що працювали мов робучі воли, а їх плечі стікали кров'ю від побоїв.

Нещасні всі кричали водно: "Відчини нам, відчини!!!"

Здавалося їй, що серед тих нещасних вибухло таке озлоблення й ненависть, що земля задрижала в своїх основах. І вона сама задрижала з переляку, все її тіло стрепенулося зразу так, що проснулася.

Сіла на ліжку і рішила вже більше не спати, лякаючися дальших сонних страховищ.

Та в тій хвилині лягла знову, знеможена сном.

Знову снилося їй, що сидить десь на даху свого дому, а її малий синок бігає десь по подвір'ю, забавляючися ляльками.

Нараз почула голос, що кликав її. "Підійди до балюстради і глянь, хто там жде на подвір'ю."

Та вона, хоч у сні, оперлася тому голосові. "Досить я вже надивилася на нужду цієї ночі. Я не всилі більше знести цього. Не рушуся вже більше з місця."

В тій хвилині малий синок закинув свого м'ячика так високо, що він упав поза балюстраду, а дитина побігла чимскорше аж на край даху. Вона злякалася і вхопила дитину до себе.

Та одночасно кинула поглядом удолину і побачила, що все подвір'я заповнилося людьми.

Там зібралися люди з цілої землі, всі ті, що їх зранили й покалічили підчас війни. Там бачила

вона покривавлені тіла з великими, відкритими ранами, з яких стікала кров та наповняла ціле подвір'я.

А біля них товпилися всі ті, що втратили своїх любих, рідних на війні. Були там сироти, що оплакували своїх батьків, жінки, що кликали за своїми милими, старі батьки, що ридали за синами.

Ті, що стояли з самого переду, пхалися до дверей, а дверник, як і перше, відчинив їм.

Він спитав раних: "Чого шукаєте тут у цьому домі?"

А вони відповіли: "Шукаємо великого пророка з Назарету, що заборонить війну на землі та проголосить мир. Шукаємо того, що замінить списи наші на коси і мечі на серпи."

Тоді невільник крикнув уже трохи нетерпеливо: "Не важтеся більше тут приходити й не мучте мене! Я ж вам казав про це скільки разів: нема тут великого пророка з Назарету. Пилат убив його."

І зачинив невільник браму. А вона подумала собі в сні, який то галас нараз зчиниться між зібраними. "Не можу їх більше слухати", крикнула і щосили відскочила від поруччя. В тій хвилині проснулась і помітила, що з жаху зіскочила в сні з ліжка на зимну холодну долівку.

Готова була за всяку ціну не спати більше, та сон переміг її і знову навістили її сонні марива.

Тепер бачила вже себе в товаристві чоловіка підчас проходу на кривлі. Розповіла йому свої сни, а він став глузувати. І почула знову голос, що кликав: "Піди, поглянь на тих людей, що зібралися на подвір'ї."

"Ні, досить уже того. Нині бачила я аж надто багато нударів."

У тій хвилині почула, як хтось тричі вдарив сильно у браму, а її муж підійшов до огорожі поглянути, хто там стукає.

Та ледве нахилився над поруччям, як кивнув на неї, щоби підійшла до нього.

"Хто це такий там удолі?", спитав. Вона глянула на подвір'я і побачила, що його ціле заповнили їздці з кіньми. Невільники швидко поралися, розпрягаючи ослів і верблюдів. Видко було, що приїхав якийсь значний пан.

Стояв він при входових дверях. Це був високий, поставний, старший уже чоловік, широкоплечий, із сумним обличчям.

Спляча зараз пізнала чужинця і промовила до чоловіка: "То цісар Тиберій, що прибув до Єрусалиму. Це він напевно."

"Та і я пізнаю його", відповів Пилат і одночасно приложив палець до уст на знак, що їм слід мовчати й наслухувати, що там удолі говориться.

Вона бачила, як сторож вийшов і спитав чужинця: "Кого шукаєте?"

А подорожний відповів: "Шукаю великого пророка з Назарету, що натхнений Божою чудотворною силою. Цісар Тиберій хоче, щоб увільнив його зі страшної недуги, на яку досі не найшов лікаря."

Тоді звернувся цісар до своїх невольників, що ждали на долі в подвір'ю і дав приказ.

Невольники підійшли до нього зі скриньками повними дорогоцінностей і цілими міхами золота.

Цісар звернувся тепер до сторожа і промовив: "Все те віддам йому, якщо тільки мені pomoже. Тим обдарує він подостатком усіх нуждарів цілої землі."

Але сторож похилився перед ним іще більш як досі і промовив: "Пане, не гнівайся на свого слугу, але твоє бажання нездійсниме."

То цісар кивнув знову на своїх невольників і кілька з них підбігло, несучи розложену багато мережану одержу, на якій блестів нагрудник із дорогоцінного каміння.

І промовив цісар до невольника: "Бачиш те, що

Йому дарую: панування, власть над Юдеєю. Він стане правити народом як найвищий суддя. Нехай тільки піде за мною й уздоровить Тиберія."

Але невільник іще глибше поклонився йому до землі, кажучи: "Пане, не сила моя допомогти тобі!"

Тоді цар знову кивнув на невільників, і вони піднесли йому велику корону й пурпуровий плащ.

"Бачиш", сказав він, "така є воля царя: він назве його своїм спадкоємцем і віддасть йому владу над світом. Матиме він силу панувати над цілою землею по волі свого Бога. Нехай тільки простягне свою руку над Тиберієм і уздоровить його!"

Тоді невільник кинувся до ніг цареві і сказав повним розпучки голосом: "Пане, не можу тебе послухати. Того, кого ти шукаєш, немає вже на світі. Пилат убив його."

## 7.

Коли молода жінка проснулася, був ясний день, а її невільниці ждали вже з уборами.

Підчас одягання вона все мовчала. Тільки наприкінці спитала невільницю, що порядкувала їй волосся, чи спить ще її чоловік? Тоді й довідалася, що його покликали відбути суд над одним злочинцем.

"Я хотіла б із ним поговорити", сказала молода жінка.

"Пані, це здається неможливо буде підчас самого слідства", відповіла невільниця. "Ми сповістимо тебе, як він тільки скінчить суд."

Вона замовкла, доки її не одягнули. "Чи чували ви що про пророка з Назарету?", спитала накінець.

"Пророк із Назарету це юдейський чудотворець", відповіла зараз одна з невільниць.

"Одначе дивна річ, володарко, що ти саме нині питаєш про такі речі", сказала друга невільниця. "Це ж саме його привели тут на переслухання до намісника."



Вона чим боржій веліла невільниці розвідатися в чому його обжаловують. Невільниця повернула небавом, сповіщаючи її: "Вони обжаловують його, що хоче стати королем над цим краєм і закликають намісника, щоб велів розп'яти його на хресті."

Коли жінка намісника почула таке, дуже налякалася. "Треба чимскоріш бігти до чоловіка", сказала собі, "інакше скоїться тут велике нещастя."

А коли невільниці щераз заявили їй, що це неможливе, вона задрижала, плачучи. Невільниці стали її успокоювати, а одна з них промовила: "Якщо хочеш переслати намісникові якусь записку, то я занесу її до нього."

Вона чимскорше вхопила рильце і написала кілька слів на восковій табличці, невільниця ж понесла її до Пилата.

Та цілий день не довелося їй зустрінути Пилата, бо, коли спекався жидів, що позели засудженого на смерть, надійшла обідня пора, а тоді прийшло до нього в гостину кілька визначних римлян, що саме тоді пробували в Єрусалимі. Це був командант військ, один молодий учитель вимови та ще кілька інших.

Обід минув у невеселому настрої, бо господиня цілий час сиділа німа і пригноблена та цілком не мішалася до розмови.

Коли гості питали її, чи не хвора вона часом, вона з усмішкою розповіла намісникові про листа, який вислала була ранком до нього. Він став їй на це дорікати, що була настільки наївна і вірила, що він, римський намісник, буде покладатися в своїх осудах на її сни.

Вона ж відповіла йому тихо й сумно: "О, це певно не був сон, а пересторога від богів. Ти повинен був дати жити цьому чоловікові ще хоч один день."

Усі завважили, що була поважно засумована. Ніщо не було всилі вже її потішити, хоч як гості

намагалися розвіяти її сумовитий настрій веселою балачкою.

Несподівано один із гостей піднісся зчудований. "Що це?" — промовив він. — "Невже ми справді тут так довго просиділи, що на дворі вже смеркається?"

Всі й справді помітили, що на дворі стало помалу смеркатися. Одначе дивно було глядіти, як серед гри яскравих барв ціле оточення згодом сіріло і ставало темним.

Та й світло зчезало так скоро, що приявні вже не відрізняли виразно власних облич один у одного. "Ми дійсно виглядаємо мов мерці", промовив молодий бесідник уже не без жаху. "Обличчя наші сіріють, а уста наші почорніли."

Пітьма змагалася щораз дужче і молода жінка дуже налякалася. "Так, друже", промовила вкінці, "може тепер щойно пізнаєш, що безсмертні перестерігають тебе? Це вони так гніваються, що ти засудив на смерть святого, невинного чоловіка. Мені здається, що навіть, якщо вже й тепер його розп'яли, то він ще не вмер. Кажі його зняти з хреста, поки ще пора! Я власними своїми руками обітру його рани. Дозволь його тільки привернути життю".

Але Пилат промовив, сміючись: "Справді це якийсь божий знак. Та ніяк не затратило сонце свого ясного блиску тому, що засуджено на смерть якогось ложного жидівського вчителя. Далеко важніші події навістять нашу країну. Хто зна, як довго ще старий Тиберій — — —".

Не докінчив, бо темнота стала така глибока, що не можна було доглянути пугаря від вина на столі. І скоро дав наказ Пилат слугам принести кілька ламп.

Та серед світла завважив він на обличчях гостей, що вони попали в якийсь жахливий настрій.

"Бачиш", сказав уже трохи лихий до своєї жінки, "тобі справді вдалося своїми снами прогнати

бадьорий настрій від нашого стола. Та коли вже воно так склалося, що ти сьогодні не всилі про ніщо інше думати, то краще розкажи нам, що тобі снилося. Розкажи нам, а ми вже розберемо значення снів."

На це вже готова була молода жінка. І коли стала розповідати свої сни один по одному, обличчя гостей ставали щораз то більш поважні. Забули вже й про напитки і похнюпилися. Один тільки намісник був веселий, називаючи всі ті сонні марива марницею.

Коли вона скінчила говорити, молодий бесідник був глибоко зворушений. "Справді", промовив він, "це не тільки сон. Бо сьогодні бачив я, правда, не самого цісаря, але стару його приятельку Фавстину, що приїхала сюди до міста. Дивує мене тільки, що вона досі не загостила до вас."

"І справді ходить між людьми вістка, що цісар захворів страшною недугою", промовив командант. "Мені здається навіть, що сон твоєї жінки це палець божий, пересторога від богів."

"У тому немає нічого неймовірного, що Тиберій вислав посла до пророка, щоб закликати його до себе", притакнув йому молодий ретор.

Командант звернувся поважно до Пилата: "Якщо цісареві справді прийшло на думку покликати цього чудотворця до себе, то хто зна, чи не ліпше було б для тебе і для нас, як би він остався в живих."

Пилат відповів йому на-пів із гнівом: "Що то ви серед темноти дітьми поставали, чи що? Думав би хто, що поробились ворожбитами чи пророками..."

Але сотник не переставав таки вговорювати його: "Хто знає, чи не ліпше було б для тебе, врятувати життя цьому чоловікові і чимскоріш вислати післанця з наказом здержати виконання за судоу."

"Ви хочете хіба наразити мене на глум", промо-

вив намісник. "Скажіть самі, як би то виглядав порядок, як би сам намісник милосердився над злочинцями тому тільки, що його жінка мала лихий сон?"

"Але ж це правда, а не сон, що я бачив Фавстину, тут у Єрусалимі", промовив молодий ретор.

"Я сам беруся відповідати за це діло перед цісарем", промовив Пилат. "Він сам переконається, що цей ворохобник, що дозволив себе зневажити моїм наемникам, не мав сили ні спромоги допомогти в чімнебудь цісареві."

Та не встиг Пилат докінчити ще своїх слів, як несподівано затрясся цілий будинок від страшного грому і як земля ціла задрожала в своїх основах. Палата намісника лишилася ненарушена, але одночасно з усіх сторін дався чути гук і тріскіт падаючих домів.

Сильним голосом, скільки йому стало сили, закликав Пилат невільника:

"Біжи чимскоріш на місце страчення та передай наказ, щоб зараз зняли з хреста пророка з Назарету!"

Невільник побіг щосили туди. Ціле товариство перейшло затривожене з ідальні до перістилю, щоб бути на вільному, як би так повторилося трясення землі. Всі стривожені мовчки очікували повороту невільника.

Він вернув невдовзі, цілий задиханий від бігу.

"Ти ще застав його в живих?", спитав Пилат.

"Пане, він помер саме в ту хвилину, як затряслася земля."

Не встиг він цього і промовити, як почулося кілька сильних ударів у браму. Усі здригнулися, немов із жаху, що землетрус повторяється.

Небавом явився невільник.

"То Фавстина і Сульпіцій, свояки цісаря", промовив він. "Вони прибули сюди, щоб ти поміг їм найти пророка з Назарету."

Почувся легкий говір і кроки в перістилю. Ко-

ли намісник оглянувся, завважив, що його приятелі відступили від нього, як від того, якого стрінуло страшне нещастя.

8.

Стара Фавстина вернула ся вже на Капрею і була власне у цісаря. Оповіла йому цілу свою історію, а він, дивна річ, навіть не глянув ані разу на неї з цікавості до оповідання. За час її неприявности недуга цісаря страшно змоглася і Фавстина подумала собі тільки: "Коли б така ласка божа, воліла б я радше вмерти, як цьому бідному мученикові відбирати останню надію."

Одначе не могла зійти з подиву, що Тиберій так легкодушно слухав її оповідання. Коли сказала йому, що найбільшого чудотворця розп'яли саме в той день, як вона прибула до Єрусалиму і як легко могла його врятувати, розплакалася з жалю. А Тиберій сказав тільки: "І ти дійсно береш собі цю справу так дуже до серця? Ой, Фавстино, ти ж ціле своє життя в Римі не тратила віри в чарівників і чудотворців ще за звичаями з сабінських гір."

І Фавстина тепер щойно зрозуміла, що Тиберій і не надіявся помочі від пророка з Назарету.

"А чому ж ти казав мені вибиратися в той далекий край, коли ціла подорож видавалася тобі безцільною?"

"Ти мій одинокий приятель", промовив цісар. "Чому ж я мав відмовити твоєму проханню, коли мав змогу дати тобі цю нагоду?"

Але Фавстина не дала зловити себе на ті слова цісаря.

"Бачиш, це твої давні хитрощі", промовила вона. "Це власне те, чого я найбільше в тобі не можу стерпіти."

"Ти ж могла до мене не вернутись", відповів Тиберій. "Ти могла лишитися в своїх горах."

Здавалося, що в тій хвилині вони обоє знову по-

сперечаються, але гнів Фавстини якось проминув. Пройшли було ті часи, коли вона могла поважно сперечатися з цісарем. Вона й принизила свій голос. Але не могла здержатися, щоб не переконувати його.

“Цей чоловік був дійсно пророком”, промовила з вірою. “Я бачила його, коли його очі стрінулися з моїм поглядом, я чула, що це Бог. Я майже божеволіла на думку, що його ведуть на смерть.”

“Добре, що ти дозволила йому вмерти”, сказав Тиберій. “Він був зрадником держави й бунтівником”.

Фавстина була вже знову готова попасти в лютя.

“Я говорила з кількома його товаришами у Єрусалимі”, промовила. “Він не був злочинцем.”

“Хоч би й не був злочинцем, то певне не був ліпшим від інших”, сказав цісар від нехочу. “Чи є який чоловік, що не заслужив би собі тисячу разів на кару смерти?”

Але ті слова цісаря приневолити Фавстину до одного кроку, на який вона досі не могла зважитися. “Я покажу тобі пробу його сили”, сказала вона. “Ще перше я сказала тобі, що накрила була його обличчя своєю хустиною. Оце й вона, ця сама хустина. Глянь на неї.”

Вона розпростерла платок перед цісарем і він побачив на ньому відбитий тінистий обрис людського обличчя.

Голос Фавстини дрижав зі зворушення, коли говорила: “Цей чоловік бачив, що я його любила. Проте й досі не знаю, якою силою лишився мені в душі його страдальний вигляд. І я все плачу, скільки разів гляну на цей образ.”

Цісар нахилився, придивляючись образіві, вимальованому кров'ю й сльозами. Так наглядно видно було на ньому Обличчя. Він бачив краплі крові на чолі, колючий терневий вінок, волосся з засохлою кров'ю, уста дрижачі від болю.

Нахилився щораз більше до образу. І все ясні-

шим видавалося йому обличчя страдаючого. Між тінистими рисочками він доглянув очі, що живуче блестили. Говорили йому про страшне страждання, та одночасно вказували йому чистоту і святість, якої він досі ніколи не бачив.

Приляг на лавці і цілий просто їв образ очима. "Це чоловік?" питав уже тихим голосом. "Чи це справді чоловік?"

І знову втихомирився, оглядаючи образ. Сльози ринули йому з очей. "Я жалую твоєї смерти, Невідомий", шепотів тихо.

"Фавстино", кликнув вкінці, "як ти могла допустити, щоб він умер? Він спас мене." І знову став придивлятися образу.

"Людино", промовив по хвилині, "якщо ти мене не врятуєш, то все таки я пімщуся за тебе. Тяжко наложу свою руку на тих, що видерли мені тебе."

Мовчав знову, а потім зісунувся вже на долівку і прилякнун перед образом.

"Ти людина", промовив. "Ти той, якого я не надіявся бачити." І він показав на себе, на своє знищене обличчя і покривавлені руки. "Я й усі інші, це дикі звірюки й потвори, але ти — Людина."

Схилив свою голову низенько перед образом аж до землі. "Змилося наді мною, Невідомий!" промовив, а сльози його росили каміння.

"Як би ти був у живих остався, твій один погляд урятував би мене."

Бідна Фавстина налякалася свого вчинку. Жалувала, що показала цареві образ. Лякалася, що біль його ще збільшиться, коли гляне на обличчя мученика.

З жаху вона вихопила чимскоріш образ з-перед очей царя.

Цісар повів дивним зором довкола себе. Сталося чудо: риси його обличчя змінилися цілком: цісар виглядав здоровий, як перед своєю недугою. Здавалося, що джерело цієї недуги крилося в не-

нависті й злobie цісаря до людей, у цій хвилині вони щезли, бо їх місце заняли в його серці любов і милосердя.

\*\*  
\*

На другий день вислав Тиберій трьох післанців.

Один пішов до Риму з наказом, що сенат має розпочати слідство, як намісник Палестини виконує свій уряд. Якщо б мало вийти на яв, що він угнітає народ і карає смертю невинних, ждала його строга кара.

Другий післанець був висланий до винаря і його жінки з подякою й нагородою для них. І коли обоє молоді вислухали оповідання післанця, плакали з радости, а перший промовив чоловік: "А я все думав про те, що так було б сталося, як би вони обидва були зустрінулися". На це відповіла жінка: "Інакше й не могло бути."



## ВІЛЬШАНКА-ЧЕРВОНОШИЙКА

Було воно ще в часах, коли Господь сотворив світ, не тільки небо й землю сотворив, але теж усіх звірів і рослини, та рівночасно надав їм усім імена їхні.

Маємо багато історій про ті часи, а як би всі їх знати, то знайшов би чоловік відповідь на все те в світі, чого ще сьогодні не розуміємо.

Тоді то воно й діялось, коли одного разу Господь сидів у раї та малював пташок. То не стало Господеві красок на його палітрі, і так був би чижик лишився без барв, як би не те, що Господь витер у його перця всі краски зі своїх пензлів.

Тоді теж трапилося, що осел дістав свої довгі вуха за те, що не затамив, яке він дістав ім'я. Просто забув його, як лише зробив кілька кроків на райських лугах, то й тричі завертав назад і запитував, яке його ймення. Аж Господь дрібку знетерпеливився, взяв його за обидва вуха й сказав: "Твоє ім'я є Осел, Осел, Осел."

І як таке говорив, натягнув його вуха, щоб той кращий мав слух та спам'ятав, що йому скажуть.

Того ж дня покарано теж бджолу. Бо коли сотворено бджолу, зараз же почала вона збирати мід, а люди й звірі спостерегли, як солодко мід пахне й захотіли його скоштувати. Але бджола хотіла затримати все для себе та своїми їдкими вкүсами прогнала геть усіх, хто тільки до меду наблизився. Побачив це Господь і зараз покликав бджолу до Себе та покарав її. "Я дав тобі дар збирати мід, що найсолодший з усього створеного", сказав Го-

сподь, "але тим іще не дав тобі права бути твердою для твоїх ближніх. То зятя собі тепер: за кожний раз, як укусиш когось, що захотів би скоштувати меду, смертю помреш!"

Так це, справді, тоді також коник стрибунець осліп, а мурашка втратила крила, взагалі чимало див сталося того дня.

Господь наш сидів, величній і лагідний, та весь день трудився і все будив до життя. А під вечір прийшла Йому думка сотворити малу, сіру пташку.

"Зятя, називаєшся: вільшанка - червоношийка!" — сказав Господь до готової пташки. Тоді посадив її на своїй долоні і повелів літати.

Але коли пташина політала хвилину й оглянула чудову землю, на якій мала жити, прийшла їй охота приглянутися собі самій. Побачила тоді, що вона зовсім сіра, і горло її сіре, так же саме, як усе інше. Вільшанка оберталась і вертілася, приглядаючись собі у воді, але не могла відшукати ні одного червоного пір'ячка.

Отже вернулася до Господа Бога.

Господь Бог, добрий і лагідний, сидів на троні, а з Його рук вилітали метелики й весело тріпотались довкола голови, голуби воркували Йому на раменах, а на землі довкола Нього буйно вкрилися квітцям троянди, лілеї й амаранти.

Серденько пташки билося сильно з тривоги, але, кружляючи довкола, помалу наближалася вільшанка щораз ближче і ближче до Всемогутнього, аж накінець сіла Йому на рупці.

"Чого ти хочеш?" — спитав Господь Бог.

"Хочу тільки спитати про щось" — сказала пташка.

"Що ж хочеш знати?" — запитав Господь Бог.

"Чому маю називатись вільшанка - червоношийка, коли я вся сіра від дзьобика по хвостик? Чому маю ім'я червоношийка, коли не маю ні одного червоного пір'ячка?"

І мала пташина похилила голівку, благально спо-

глядаючи своїми чорними оченятами. Довкруги виділа бажантів, усіх червоних, припорошених золотим блиском, папугаїв у багатих, кармазинових комірах, когутів із коралевими гребенями, не кажучи вже про метеликів, золотих рибок і троянди.

Звичайно — подумала собі — як мало треба, однієї краплини краски на грудях, а була б я гарною пташиною й мала б ім'я згідне з моїм пір'ям.

“Чому маю називатись червоношийка, коли я вся сіра?” — спитала знову вільшанка, потішаючись, що Господь Бог дасть відповідь:

“Ах, моя голубонько, я справді призабув помалювати на червоно твоє пір'ячко на грудях. Зачекай тільки хвилиночку, зараз це направлю.”

Але Господь Бог усміхнувся тільки і сказав:

“Ось так я тебе назвав і так називатимешся, але сама мусиш подбати, щоб заробити на червоне пір'я.”

Кажучи таке, Господь підніс руку й випустив вільшанку знов у світ.

Пташина глибоко призадумавшись літала по раю. Що вона мала б зробити, щоб заслужити на червоне пір'я?

Надумала тільки збудувати своє гніздечко в кущі дикої рожі: звила його серед колючого й тернистого куща. Наче в надії, щоб хоч один рожевий платочок приліг до її шийки та подарував їй хоч дрібку червоної барви.

Безліч років минуло від того найрадіснішого дня на землі. З тієї ж пори і люди і всі звірята залишили рай та розпоростилися по світі. Люди навчилися управляти землею, їздити по морю, готувати собі одіння і прикраси та навіть віддавна навчилися будувати великі святині й величаві міста, як ось Теби, Рим і Єрусалим.

Настав тоді день, що записався незабутніми буквами в історії землі. Ранком того дня сиділа вільшанка на пустому узгір'ю перед мурами Єрусали-

му та співала своїм молодим, що лежали в гніздечку посеред низького куща дикої рожі.

Вільшанка розказувала дітям про чудовий день сотворення і про надавання назв. Так, як і кожна вільшанка розкаже своїм молодим, почавши від тієї першої, що чула Божі слова, коли з Божої руки вперше полетіла в простір.

“Отже бачите”, кінчила сумно, “стільки вже років проминуло від першого дня сотворення, стільки рож відцвіло, стільки пташенят викололося з яєчок, що й годі усіх їх почислити, а проте вільшанка-червоношийка завжди ще є малою, сірою пташинкою, досі ще не пощастило їй дослужитися червоного пір'ячка на шиї.”

Молоді широко розхилили дзьобики і питали, чи їхні предки не пробували хоч зробити колинебудь якесь величне діло, щоб таким чином заслужити на цю безцінну оздобу?

“Всі ми робили, що в наших силах”, сказала вільшанка, “але нікому не пощастило. Перша вільшанка зустріла іншого птаха, зовсім неподібного до неї, і так глибоко його покохала, що відчувала: груди їй горять. — Ох, тепер уже розумію: Господь Бог хоче, щоб я так гаряче покохала, щоб моє пір'ячко сталося червоне від цього жару. — Але і їй це не вдалося, як не вдасться і вам!”

Молоді цвірінькали жалібно, вже у гніздечку починали журитися, що червона барва не прикрасуватиме їхніх горленят.

“Ми числили на наш спів”, казала мати повільним голосом. “Уже перша вільшанка співала так, що груди її могутніли підйомом і вона мала відвагу мріяти знову. Ох, думала собі, співацький запал, що жевріє в моїй душі, напевно забарвить мої груди кармазином! Але завелася, так, як усі по ній завелися, як також ви заведетесь.”

Знову прогомонило жалісне квиління з півнагих шиєнят молодих.

“Покладімо надію на нашу бездатність і відва-

гу. Вже перша вільшанка відважно боролася з іншими птахами, а груди її були сповнені боєвим духом. Ох, подумала собі, мої груди почервоніють від готовності до боротьби, що горить у моєму серці. Але і це було дарма, як даремною була боротьба тих, що прийшли їй на зміну, як даремна буде і ваша боротьба!"

Малюсінькі пташенята цвірінькали відважно, наче хотіли спробувати своїх сил і здобути вимріяну нагороду. Але мати сумно сказала, що воно неможливе. Чого вони могли надіятися, коли стільки визначних предків не дійшло до мети? Що могли вчинити понад те, як любити і співати? Що могли?..

Пташина перервала посередині речення, бо з ерусалимської брами надходила людська юрба і вся ця громада спішила якраз на горбок, де вільшанка мала своє гніздечко.

Їхали їздці на чудових конях, за ними йшли воюючи з довгими списами, прибічники ката з цвяхами й молотами, далі врочисто крокували священики й судді, далі йшли заплакані жінки а перед ними всіми безліч дикої галайстри, гидка й криклива юрба волоцюг.

Невеличка сіра пташинка сиділа і дрижала на краю гніздечка. Боялася, що ось кожної хвилини кущик дикої рожі можуть столочити та повбивати молодих.

"Глядіть", казала до безборонних малят, "сидіть тихо, стулені водно! Якраз кінь іде понад нами."

"А тепер надходить воїн у сандалах підбитих залізом. А ось перевалюється вся дика ватага!"

Раптом замовкла й перестала навчати, майже забувши про свою небезпеку.

Скочила на гніздечко і вмить розпростерла крила над молодими.

"Ні, це надто жахливе", сказала. "Не хочу, щоб ви дивилися на щось таке: трьох злочинців мають прибити на хрест!"

І перелякано розпростерла крильця, щоб малята

нічого не могли бачити. Чули тільки грімкий лоскіт молотів, жалібні зойки жертв та дикі вигуки юрби.

Вільшанка гляділа на те все поширеними з переляку очима. Не могла відірвати зору від цих трьох нещасних.

“Які ж люди жорстокі”, сказала по хвилині. “Мало їм того, що цих бідолах поприбивали до хреста, крім цього одному з них поклали ще терневу корону на голову.”

“Бачу, що терня поранило йому чоло і що кров стрічкою плеться”, казала далі. “А чоловік цей такий гарний і глядить такими лагідними очима, що кожний мусить його любити. Здається мені, що ось пробиває моє серце стріла, коли дивлюсь на його страждання.”

Вільшанка відчувала щораз глибше співчуття на вид вінчаного терням. Коли б я була братом-орлом — подумала — я подобувала б цвяхи з його рук, і сильними кігтями я б розігнала всіх тих людей, що його катують!

Бачила, як каплини крові падали на чоло Розп'ятого і вже не могла довше всидіти на гнізді.

Хоч яка я дрібна й безсила, все ж таки мушу зробити щонебудь для цього замученого бідняги — думала, покинувши гніздо та кружляючи здалека й несміливо довкола прибитого до хреста.

Облетіла хрест кругом декілька разів, але не ма-ла відваги приблизитись, бо вільшанка — дуже полохлива пташка й не має відваги до людей. Але помалу набрала сили, прилетіла до самого хреста і витягнула дзюбочком одно терня, що вбилось у чоло Розп'ятого.

А коли це робила, каплина крові з рани впала на її підгорля. Розійшлась, розширилась швидко і почервонила дрібне, ніжне пір'ячко на грудях.

Як тільки вільшанка вернулася до гнізда, молоді закликали:

“Твої груди червоні, твое пір'ячко червоніше від троянди!”

"Це тільки каплина крові з чола Розп'ятого бідняги", сказала вільшанка. "Сполощу її, як тільки скупаюсь у потічку."

Але хоч як пташеня вмивалося, червона барва не зeszла з її шийки, щобільш: малим, як тільки підросли, кармазиновий знак появился на грудях, знак що й досьогодні прикрашує всі вільшанки-червоношийки.

## ІСУС ХРИСТОС І СВЯТИЙ ПЕТРО

Було це тоді, коли наш Господь разом із святим Петром по довгій і важкій земній мандрівці, на-терпівшись чимало, прийшли знову до неба.

Можна собі уявити, яка це була радість для св. Петра. Це ж зовсім інша річ сидіти на райському пагорбі і дивитись на світ від хождєнія немов жебрак від дверей до дверей. Краще проходжу-ватись по райських садах, аніж волочитись по зем-лі, не знаючи де покласти голову в бурхливу ніч, не маючи певности, чи не треба буде йти дальше в темноту й холод.

Подумайте тільки яка це радість прийти вкінці до мети по такій мандрівці. Петро не міг бути певний, що все закінчиться так щасливо. Завжди був неспокійний і повний сумнівів. Ніколи бідо-лаха не міг зрозуміти, чому їм так важко жити, коли Ісус Христос був паном світу.

Тепер сміявся з цього, пригадуючи, скільки тур-бот мусіли вони пережити і скільки недостатків мусіли перетерпіти.

Якось, коли їм було так погано, що думав уже: не витримаю більше, узяв його Ісус Христос та пішов із ним під гору, зовсім не кажучи, що там робитимуть.

Вийшли поза місто. положене в підніжжя гори, минули вище положені замки, вийшли понад се-лянські хутори й пастуші колиби, залишаючи за собою останнє скальне схоронище рубачів.

Укінці дійшли там, де гора була гола, без дерев і рослинности та де пустельник збудував собі ха-тину, щоб у потребі рятувати мандрівників.



Потім ішли крізь засніжені поля, де сплять бабаки, і вкінці дійшли до безлічі льодовиків, куди з трудом може дістатися тільки гірська коза.

Там на горі Ісус Христос знайшов малу пташку з червоною цяткою на грудях, що замерзла лежала на леді, підніс її і сховав. А святий Петро пригадав собі, що тоді він хотів знати, чи не буде ця пташка всім їх обідом.

Ішли довго по ковзьких льодовиках і св. Петрові здавалось, що ніколи не був ближче смерті, бо був убивчий зимний вітер та й окутала їх жаклива мряка. Ніде не було живого сотворіння — а вони зайшли тільки до половини гори. Тоді св. Петро попросив дозволу повернутись.

“Ще ні” — сказав Ісус Христос, — “покажу тобі щось таке, що додасть тобі відваги нести всі труднощі й утому.”

Ішли так далі крізь мряку й холод, доки не дійшли до дуже високого мурі, що заступив їм дальшу дорогу.

“Цей мур оточує довкола всю гору — сказав Ісус Христос. — У жодному місці не можна його перейти та й ніхто не всилі побачити, що є поза ним, бо тут починається рай, а на цілім узбіччі гори мешкають ті, що по смерті спаслися.”

На ці слова св. Петро не міг опануватись і обличчя його прибрало дуже недовірливий вид.

“Там немає ні темноти, ні холоду, які тут панують” — сказав Ісус Христос далі. — “Там триває безупинне літо й зелень, ясний блиск сонця й зір.”

Але Петро не міг повірити цьому і мовчав.

Тоді Ісус Христос вийняв пташину, яку раніш знайшов на льодовику, перекинувся і перекинув її понад мур так, що пташина впала до раю.

Негайно потім св. Петро почув радісний і веселий спів пташини та чимало здивувався.

Звернувся до Ісуса Христа і сказав:

“Вертаймося на землю і страждаймо скільки тре-

ба, бо бачу: Ти казав правду, є місце, де життя перемагає смерть.”

Отже зійшли і відноза почали свою важку мандрівку.

Відгіль, крізь довгі роки св. Петро не оглядав раю, ходив тільки і тужив до тієї країни поза муром... Оце тільки тепер був уже там, не мусів тужити, міг цілими днями, повними руками черпати радість із безнастанно живих джерел.

Св. Петро був у небі тільки чотирнадцять днів, коли трапилось, що до Ісуса Христа, Який сидів на своєму кріслі, прийшов ангел, поклонився перед Ним сім разів і сказав, що якесь велике горе мусіло стрінуги св. Петра, бо він не хоче ні їсти, ні пити а очі має червоні наче б не спав уже від кількох днів...

Почувши це Ісус Христос негайно став і пішов до св. Петра.

Знайшов його далеко на самому краю раю, лежав він там на землі, наче б надто ослаблений, щоби піднятися, а одяг мав подертий і голову посипану попелом.

Побачивши його в такому горю, Ісус Христос сів біля нього і промовив так, як звичайно чинив тоді, коли обидва разом у часі земської мандрівки переживали якісь турботи.

“Чому ти такий пригноблений?” — спитав Ісус Христос.

Але страждання змогло св. Петра до тієї міри, що він не мав сили відповісти.

“Що ж тебе так прибиває?” — спитав Христос удруге.

Замість відповіді св. Петро зняв зі своєї голови золоту корону, наче б хотів сказати, що вже не хоче співучасти в Його величі і славі, та кинув її Христові під ноги.

Але Ісус бачивши, що св. Петро надто прибитий, то й не знає, що творить, не прогнівався зовсім на нього.

“Все таки скажи мені, що тобі докучає” — сказав

таким лагідним голосом як раніше, з іще більшою ніжністю в голосі.

Раптом св. Петро зірвався, а Ісус Христос побачив, що він був не тільки пригноблений, але й лихий.

"Хочу звільнитися зі служби в Тебе" — сказав святий, — "ні одного дня довше не хочу бути в Тебе."

Все ж Ісус намагався злагіднити св. Петра, що колись часто мусів робити на землі, як Петра напала злість.

"Воістину, не боронитиму тобі відійти", — сказав, — "але раніше мусиш сказати мені, що тобі тут не подобається!"

"Мушу признатися Тобі, що я обіцював собі кращу нагороду, коли ми терпіли таку нужду на землі" — сказав св. Петро.

Ісус бачив, що гіркота заливає серце Петра і тому не відчував гніву до нього.

"Повторюю тобі, що можеш іти, куди хочеш", — відповів — якщо тільки скажеш мені причину твого смутку."

Врешті розказав Петро причину свого горя.

"Я мав стару тещу" — сказав він. — "Перед кількома днями вона померла."

"Вже знаю, що тобі докучає! — відізався Ісус. — Болієш над тим, що твоя теща не прийшла до неба."

"Так і є" — сказав св. Петро і водночас пірвав його такий жаль, що почав голосно ридати і плакати

"Мені здавалося, що я заслужив на те, щоб і вона сюди прийшла" — казав.

І коли Ісус довідався про причину Петрового смутку, засмутився також. Бо теща Петра не була аж така чесна, щоб могла дістатися до неба. Про ніщо інше вона ніколи не думала, тільки про збирання грошей, а вбогим, що приходили під її двері ніколи не дала ні сотика, ні скибки хліба. Про-

те Ісус знав добре, що Петро напевно не хотів, щоб його теща була така скупиндряга і так замикала собі дорогу до щастя.

"Петре" — спитав — "звідкіля ти знаєш, що твоя теща була б тут щаслива?"

"Ех, питаєш тому, бо не хочеш мене вислухати", — сказав св. Петро. — "Хто б не почувався щасливим у небі?"

"Хто не тішиться радістю інших, той і тут не може бути щасливим" — сказав Христос.

"У такому випадку є тут чимало таких, як моя теща, що не повинні б тут бути" — замітив св. Петро, а Ісус зрозумів, що він мав Його на думці.

Отже глибоко засмутився, бо було очевидним, що св. Петро, прибитий великою турботою, не знав, що говорить. Чекав хвилину, чи святий не проявить жалю та сам не визнає, що його теща негідна неба, але Петро не хотів опам'ятатися.

Тоді Ісус призвав ангела та повелів йому зійти до пекла і принести звідтіля тещу св. Петра.

"Дозволь же мені подивитись, як він буде її нести!" — сказав Петро. А Ісус узяв його за руку й вивів на берег скали, яка стрімкою стіною сходила в пропасть так, що нахилившись тільки дрібку можна було звідтіля дивитися просто в пекло.

Св. Петро глянув, та зразу не міг побачити більше, як тільки темну криницю. Чорна пропасть мов безодня бовваніла перед ним. Те, що невиразно відрізняв, — були крила ангела, який уже спускався в пропасть.

Бачив, як ангел без остраху поспішав у долину, тільки трохи розширяючи крила, щоб не летіти надто швидко.

Коли Петро тільки дещо призвичаїв свої очі до темноти, почав помалу відрізняти щораз більше речей. Напочатку помітив, що рай лежав на стрімкій горі, подібній до стіжка, а в підніжжі тієї гори була пропасть-безодня, де перебували прокляті.

Бачив, як ангел летів долів безупину і не міг долетіти до дна. І зжахнувся тоді Петро, що це така страшна безодня — пекло.

“Нехай би вже повернувся з тещею” — зітхнув.

Спаситель глянув на св. Петра великими й сумними очима.

“Немає вантажу, якого б мій ангел не мав змоги піднести” — сказав.

Провалля було таке глибоке, що сонячне проміння ніколи туди не заясніло, бовваніли тільки чорні хмари. Але тепер ангельський політ приніс у цю темінь дещо світла і ясности, то й св. Петро мав змогу помітити, що там діється.

Величезна, чорна, скалиста пустеля, гостре, шпильчасте каміння творило її стіни, поміж ними блистіли калюжі чорної води... ні трави, ні дерева, ні якоїнебудь признаки життя.

Нещасні померлі хапалися за кожний скельний виступ. Повисали видряпавшись на нього в надії, що добудуться з пропасти, та бачивши, що нікуди немає з неї виходу, залишалися вгорі й деревіли зі страху.

Св. Петро бачив декілька з них, як сиділи чи лежали, витягнувши руки вгору з безмежної туги, вп'яливши очі в ясний отвір пропасти. Інші закривали очі руками, щоб не дивитися на безнадію й жах довкілля.

Усі тривали без чину, ніодин не ворухнувся. Де-хто лежав у калюжі, не пробуючи навіть підвестися.

Найжахливіше було те, що було їх так багато! Здавалося, вся безодня сповнена тільки самими людськими головами й тілами.

І св. Петро знову схвилювався. “Побачиш, що він її не знайде” — сказав до Ісуса Христа.

Спаситель кинув на нього знову сумним поглядом. Знав же добре, що св. Петро не мүсів турбуватися долею ангела.

Але св. Петро далі ще сумнівався, чи ангел зможе віднайти його тещу серед такої гушави гріш-

ників. Тимчасом ангел розпростер крила, ширяв понад безоднею та шукав тещі.

Раптом один із нещасних проклятих помітив ангела над безоднею. Зірвався, простягнув рамена до нього і закликав: "Візьми, візьми мене зі собою!"

Ожила тоді вся юрба. Безліч мільйонів осуджених на пекло піднялися в одній хвилині та піднесли свої руки: благали ангела, щоб вивів їх звідтіля до блаженного раю.

Крики ці дійшли до Ісуса і св. Петра, вони почули їх та серця їх сповнилися болем.

Ангел літав високо понад грішниками і, коли спускався в цю чи ту сторону, щоб віднайти тещу св. Петра, прокляті припадали до нього мов гнані якоюсь вітровицею.

Вкінці побачив ангел душу, якої шукав. Згорнув крила на плечах та мов стріла пустився долів. А св. Петро крикнув радісно здивований, бачивши як ангел узяв його тещу за рамена та почав підноситися з нею вгору.

"Будь благословений, що приводиш мою тещу"  
— сказав Петро.

Але Спаситель поклав свою руку на Петрові плечі, наче перестерігав його передчасну радість.

Св. Петро мало не плакав з радості, бо теща його було врятована і він знав, що вже їх ніщо не роз'єднає. Його радість була ще більша, коли побачив, що не зважаючи на швидкий лет ангела, деякі грішники зуміли причепитись до тієї, що мала бути спасена, щоб разом із нею дістатися до неба.

Св. Петро думав, що велика почесть стрінула його тещу, коли за її допомогою стільки нещасних покине пекло.

Ангел також не ставав їм на перешкоді. Він мов не відчував тягару, підносився вгору і так легко вдаряв крилами, наче б тільки якусь неживу пташину підносив до неба.

І побачив тоді св. Петро, що його теща починає

відривати від себе долоні грішників, які причепилися до її одягу. Рвала їх руками, відбивалася від них щосили і сталося таке, що вони один по одному летіли стрімголов назад у пекельну пропасть.

Св. Петро чув їх даремні благання. Стару тещу мабуть обурювала думка, що ще хтось інший — крім неї — міг би доступити спасіння. То й відривала вона одного грішника по одному та кидала їх у відвічну недолю.

А коли вони летіли долів, уся безодня наповнилася відгомонам зойку і прокльонів.

Тоді почав св. Петро благати тещу, нехай буде милосердна, але вона його не слухала.

І помітив св. Петро, що ангел підносився щораз помаліше і важче, дарма, що вантаж його ставав легшим. Тоді зжахнувся св. Петро так, аж ноги під ним задрижали та впав на коліна.

Вкінці залишилася тільки одна душа, яка ще трималася Петрової тещі. Була це молода жінка. Нервово трималася її шиї та пошепки благала її й молила, щоб узяла її за собою до раю. Ангел піднісся з своїм тягарем так високо, що св. Петро вже випрямив свої руки до тещі. Здавалося, ще кілька порухів ангельських крил і вони стануть над берегом пропасти на святій горі.

Раптом ангел перестав рухати крилами і обличчя його стало темніше ночі.

Стара жінка витягнула руки назад, ухопила молодшу, що висіла на її шиї та почала її рвати й тягнути так довго, доки її нервово сплетені руки не подались і доки вона, останній вантаж, не відпала.

Та коли ця нещасна впала долів, ангел також подався кілька сяжнів удолину, наче б якраз тепер не мав уже сили рухати своїми крилами.

Глибоко зажуреними очима глянув на старовину, підніс рамя, яке її тримало і нагло впала вона в пропасть, наче б якраз тепер, коли вже тільки сама залишилася, вантаж її став для янгола надто важким.

У цій же самій хвилині одним помахом крил ангел повернувся до раю.

А св. Петро довго ще лежав над безоднею та ридав гірко. Ісус Христос стояв мовчки над ним.

"Св. Петре" — промовив укінці Господь, — "Я ніколи б не думав, що ти в раю попадеш у таку розпuku."

Тоді старий слуга Господній підніс голову і сказав:

"Що ж це за рай, де чую ридання моїх найдорожчих, звідкіля дивлюсь на страждання моїх ближніх?"

На ці слова обличчя Ісуса Христа вкрилося смутком і глибоким болем.

"Невже ж саме цього не бажав я для вас, щоб вас опромінити світлом вічного щастя?" — казав сумно Господь. — "Невже ж і ти не розумієш, що і для тебе прийшов Я до людей, щоб учити їх любити ближнього як самого себе? Як довго не зрозуміють цього, не буде такого місця ні на небі ні на землі, де б не було смутку і горя."



## СТАРА АГНЕТА

Дрібними кроками йшла стара на гору. Мала й худа постать, одіта в довгу намітку, на голові морщений чіпець. У руках молитовник, а в кишені галузка лявенди.

Старе обличчя було в'яле й поморщене, але не було на ньому того твердого, закаменілого виразу, що буває звичайно у старих людей. Жила далеко на горі, у старій хатині, що лежала на краю широкого льодовика. Ледняк спливав із покритих снігом верхів гір у мирні долини.

Агнета жила сама однісінька: всі її близькі лежали мертві там, у долині.

Була неділя й Агнета верталася з церкви домів. Душу її налягли нелюбі думки. Панотець говорив на проповіді про смерть і покарані душі, і це дуже її зворушило. Нагадала собі, що дитиною будучи, чула багато оповідань про засуджені на кару душі. Оповідали люди, як ті душі мучаться, блукаючи серед вічної страшної студіні верхів, що над її хатиною. Пригадувала собі переказ за переказом про такі мандрівки мерців, про вічні тіні, що їх льодовий вихор гонить на льодовики.

І напала її враз якась велика тривога, жах: це ж вона пробуває постійно саме в країні покараних душ... А що, як би ті невидимі, що блукають там посеред снігів, що, коли б вони зійшли ледняком у долину, до неї? А вона така сама-самісінька...

Слово "самітня" надало її думкам іще сумнішого напрямку. Тепер напала на неї знову та невиносима жюра, що затроювала їй дні й ночі. Відчува-

ла дуже гірко те, що мусіла жити так далеко від людей.

“Стара Агнето”, казала сама до себе, “ти сидиш там на горі та прядеш і прядеш. Ти приневолена з дня на день гірко працювати, щоб заробити собі на шматок хліба. Та чи є бодай один чоловік, якого тишило б те, що ти ще жиєш? Чи є хоч один такий, стара Агнето?”

“Коби хоч жив один іще з твоєї рідні, то це могло б іще бути. Тоді ти жила б там удолині, в селі, бодай одному жила б на втіху. Хоч ти така вбога, що не могла б утримати ні пса, ні kota, все-таки приняла б хоч деколи якогось жебрака під свою стріху. — Це дуже недобре, стара Агнето, що жиєш так далеко від головного шляху. Коби тобі вдалося хоч раз подати якомусь мандрівцеві дрібкү води, то б знала бодай, що зробила комусь добро.”

І зітхнула Агнета важко, бо подумала, що навіть ті господині, які давали їй прядиво, то й вони навіть не заплакали б по її смерті. Правда, вона старалася як могла чесно працювати, добре прясти; але правда і те, що було багато-багато таких, які знали це краще робити. І підпливли їй сльози до очей, як тільки згадала, що й парох, хоч бачить стільки років її в церкві, і той псдумає: це все одно, чи сидить вона тут, чи ні. “Я одно, що й померла”, говорила до себе, “ніхто й не спитає про мене. Я так і могла би покластись, щоб умерти. Так моє серце завмерло вже тут у вічній студіні й самоті.”

“Милий Боже! Коби був бодай один чоловік, що потішив би мене, то я принесла б іще яку-такү йому користь. Але хіба ж шити мені одіж диким гірським козам чи стелити постелю бабакам? Але одне тобі скажү, Боже, — мовила й простягнула до неба руку, — “Ти мусиш дати мені бодай одну істотү, що потребувала б мене; інакше, покладүся й помру.”

Ще коли це собі говорила, побачила на доріжці високого, поважного ченця, що наближався до неї. Побачивши її сумне обличчя, прилучився до неї і пішли вже даліше разом. Агнета розповіла йому свою журбу. Казала, що серце замерло їй у грудях, що вона станеться невдовзі одною з тих проклятих мешканців льодовика, якщо Бог не дасть їй істоти, про яку вона могла би дбати й старатися.

"Може Господь і зробить таке", відповів чернець.

"Хіба не бачиш, що Бог не має нагорі тут ніякої влади?", спитала стара. "Тут же сама гола, чиста лустар."

Виходили щораз вище на гору. По стежці стелився мох, усякі альпейські рослини жили по обох берегах доріжки. Високі скелі виростили грізно перед їх очима, із своїми пропастями, печерами, льодовиками — все таке грізне, аж завмирало їм серце. Нагло чернець побачив малу хижку Агнети, ген під самим ледняком.

"О, то це ти тут живеш? Так не нарікай, бо ти аж ніяк не саміська. Глянь!" І чернець зложив разом вказуючий палець і мізинець, закрив ними Агнеті праве око та попросив поглянути на гору. Але стара примкнула очі, тремтячи з жаху.

"Коли там можна що й побачити, так не хочу я цього бачити. Хорони, Господи! Це було б тут надто страшно."

"Як так, то оставайся з Богом!", сказав чернець. "Не будеш мати вже більш нагоди щось таке побачити."

Стара зацікавилася, отворила очі та глянула на снігові простори. Спершу не спостерегла нічого дивного, та зчасом завважила, що там нагорі щось рухалося. Бачила на білому тлі рух якоїсь білини.

Те, що вона вважала за мряку сіро-голубої відтіні льоду, це були тіні душ, засуджених на кару, що страждали у вічній студії.

Стара бабуса стояла й дрижала мов листя осики. Все ж було зовсім так, як розказували старі люди. Там, на верхах, блукали мерці в невиносимій три-

возі й стражданню. Більша їх частина була зодягнена в щось біле довге, але всі без винятку були босі й із ненакритими головами.

Було їх там безконечне число, а ще їх щораз то більш надходило, як вона бачила. Одні йшли гордо випростувані, інші лінули мов у танку крізь льодові поля, але всі — вона це бачила — ранили собі ноги до крові на гористих відламках і шпичках льоду. Це було зовсім так, як їй оповідали колись. Вона бачила, як тіні тулилися до себе, наче б хотіли загіртіся, але зараз же вмить розлучалися, перелякані смертельною студінню, що йшла від їх тіл. Здавалося, що це від них той холод на горі, що це вони не дають снігам таяти.

Не всі рухалися: деякі стояли мов статуї з льоду і, здавалося, стоять так від років. Навколо їх нагромадилося вже стільки снігу, що можна було побачити вже тільки горішню частину їх тіл.

Чим довше приглядалася їм Агнета, то більше проходив її страх і вона щиро жалувала тих мучеників. Тут мука не уставала, не було леговища для змучених їх членів, для ніг, що ходили по льоді, гострім, як потягнена сталь. І як вони мерзли, як вони тряслися на морозі, як дзвонили зубами! І ті, що були скаменілі, і ті, що могли ще рухатися, — всі вони мерзли в гризкій, пекучій, невиносній студіні.

Було там багато дітей, дівчат і хлопців. Але не було в їх посинілих від зимна обличчях молодечого виразу і, хоч здавалося: вони бавляться, проте замерла в них усяка присмність і втіха. Вони кланцали зубами з зимна і мов старці загорталися в своє лахміття, а їх ноги наче вишукували найгостріші відломки льоду, щоб ступати по них.

А що найбільше зворушило стару, то ті, що лежали замерзаючі на льоді. і ті, що гей соплі льоду звисали з боків скель.

Чернець відняв нагло свою руку з-перед очей Агнети і вона бачила вже тільки самі пусті, голі ледняки. Сям і там лежали тяжкі маси льоду, але

не було між ними ніяких скаменілих духів. Синявий полиск льоду не походив від замерзлих тіл. Вітер гнав перед себе кілька сніжин, та не були це ніякі духи.

Але Агнета знала напевно, що вона бачила, то й спитала ченця, чи не могла б чим стим страдальцям допомогти?

Він же сказав: "Хіба ж Бог заборонив колинебудь робити добро ближньому, бути милосердним, розважити кого?"

Сказавши те, чернець відійшов, а стара бабуса поспішила до своєї хати. Прийшла там, сіла й увесь день продумувала, як би то його допомогти засудженим на кару, тим, що ранили свої ноги на гостряках льоду. І була така занята цими своїми думками, що не мала часу думати про свою самоту.

Другого дня пішла знов у село. Ішла жваво, всміхаючись до себе. Старість уже не гнітила її.

"Мерці", говорила до себе, "не питають за молодістю, свіжим личком, скорими ногами; вони хочуть тільки, щоби пам'ятати про них з любов'ю. Вони потребують тепла. Молодь не думає про таке. Та як хоронилися б душі померлих перед страшною студінню, як би не подумали про них старі?"

Коли прийшла до крамниці, зажадала великої в'язанки свічок, а в одного селянина замовила віз дров. Щоб мати за все те чим заплатити, мусила взяти вдвічі більше прядива, як брала досі.

Вечором, як уже прийшла була в хату, молилася й співала псалмів, щоб не втратити відзаги до того, що задумала. Та хоч її тривога ставала все більша й більша, не кинула задуманого діла.

Коли надійшла пора спати, стара перенесла свою постіль до останньої кімнатки, а в першій розпалила в печі великий вогонь, поставила в обох вікнах по дві горючі свічки й отворила наостіж двері. Опісля замкнулася в своїй кімнатці й поклялася спати.

Лежала в темноті й надслухувала.

Так: це було наче ступання чийось ніг по ледняку. Хтось ішов постогнуючи, скрадався, обходив хату, мов боявся ввійти досередини. Близько вугла задержався, пристанув і клацав зубами.

Не могла цього стара Агнета видержати. Зірвалася з ліжка, побігла до першої кімнати та замкнула двері надвір. Ні, це було понад її сили, цього вона, жива людина, не могла знести!

Перед хатою почула тяжкий стогін і важке ступання хворих наболілих ніг. Вони воліклися назад, чимраз дальше на гору ледняка. Деколи пронеслося хлипання, та вскорі все затихло.

Аж тепер відізналося сумління Агнети. "Ти щось дуже боязка, стара відьмо!", сказала собі. "Вогонь у печі гасне й дорсгі свічки змарнуються. Хіба ж має все пропасти через твій дурний страх?" І коли розважала так, встала й отворила дзєрі, хлипаючи з переляку й кланцаючи зубами.

І знову лежала, надслухувала й вичікувала. І не боялася вже їх приходу. Боялася тільки, що, раз ображені, не прийдуть удруге.

Почала кликати в темінь морозної ночі, як кликала молодою, пасучи овець: "Мої маленкі, білі ягнятка й овечки з гір, ходіть до мене! Сходіть із скель, ходіть до мене, біленькі!" І ось мов рвучкий вітер повіяв від скель і влетів бурехо в хату. Бабуся не чула ніякого ступання ні стонів, тільки вітер свистів, гонив довкола хати, насвистував і шемтів. І здавалося їй, що чує, як він свище: "Тихо, тихенько, не лякайте її! Тихо-тихенько!"

Відчула, що в першій кімнаті повно духів, чуть стіни не розійдуться. Часом здавалося їй, що вони хочуть зняти кривлю з хижі, щоб дістатись до хати. Та все знаходився бодай один, що шепотів: "Тихо... Не лякайте її, не лякайте!"

Агнета заспокоїлася і склала руки до молитви. Заснула з усмішкою на лиці.

Вранці здавалося їй, що все те було сном тільки. В першій кімнаті все було ненарушене, тільки

вогонь вигас і висвітилися свічки до кінця. Не залишилося ні дрібки лою.

\*\*  
\*

Як довго стара Агнета жила, старалася дальше про нещасних духів. Вона пряла і пряла, щоб заробити на свічки й паливо, молилася за страдальні душі і щаслива була, бо знала, що вона комусь потрібна.

Прийшла одна неділя, та Агнети не було на її старому місці в церкві. Отже кілька селян вибралися нагору до Агнети поглянути, що з нею. Знайшли її мертвою й занесли тіло наділ у село, щоб її там похоронити.

На другу неділю ховали стару Агнету. Небагато людей ішло за домовиною та й на ніякому обличчі не було видно суму. Коли спускали домовину в могилу, надійшов високий, поважний чернець. Вступив на цвинтар між людей, без слова вказуючи рукою на верхи гір. І побачили люди, як гори оповилися блідо-рожевим ніжним серпанком, наче сяючи з радости, і сходило з них багато маленьких вогників, мов полум'я свічок. А було тих свічок стільки, скільки їх дала небіжка за засуджені нещасні душі.

І мовили люди: "Хвала нехай буде Богові! Оце вона, за котрою нічні очі не плачуть, нічне серце не сповняється сумом, оце вона знайшла собі приятелів там, угорі, де вічна студінь і самота."

## З М І С Т :

Різдвяні рожі .....	5
<i>Переклав Юра Шкрумеляк</i>	
У різдвяну ніч .....	18
<i>Переклав Олександр Мох</i>	
Видіння цисаря .....	23
<i>Переклав Олександр Мох</i>	
Криниця Трьох Царів .....	29
<i>Переклав Олександр Мох</i>	
Вифлеємська Дитина .....	36
<i>Переклав Андрій Садевич</i>	
Втеча до Єгипту .....	55
<i>Переклав Андрій Садевич</i>	
У Назареті .....	61
<i>Переклав Андрій Садевич</i>	
У храмі .....	66
<i>Переклав Олександр Мох</i>	
Хустина св. Вероніки .....	80
<i>Переклав Юра Шкрумеляк</i>	
Вільшанка - червоношийка .....	122
<i>Переклав Ярослав Чумак</i>	
Ісус Христос і св. Петро .....	129
<i>Переклав Ярослав Чумак</i>	
Стара Агнета .....	138
<i>Переклали Е. Рудницька і Ол. Єзерський</i>	



Обкладинка Бориса Крюкова

Друк цієї книжки закінчено в жовтні 1965 року.



